

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

На правах рукопису

МАТВІЙЧУК МАРИНА МИКОЛАЇВНА

УДК 37.013.42:007:304:070

**ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ
СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.05 – соціальна педагогіка

ДИСЕРТАЦІЯ

на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Науковий керівник:

Майборода Галина Яківна,

кандидат педагогічних наук, доцент

Черкаси – 2014

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВІЛ	– вірус імунодефіциту людини
ВНЗ	– вищий навчальний заклад
ЗМІ	– засоби масової інформації
ЗМК	– засоби масової комунікації
ЕГ	– експериментальна група
ІКТ	– інформаційно-комунікаційних технології
ІФЛА	– Міжнародна Федерація бібліотечних асоціацій та установ
КГ	– контрольна група
КЕ	– констатувальний етап
МГ	– медіаграмотність
ММЗ	– мультимедійні засоби
МО	– медіаосвіта
МОЗ	– Міністерство охорони здоров'я
МОН	– Міністерство освіти і науки
НАПН	– Національна академія педагогічних наук
ПК	– портативний комп'ютер
СНІД	– синдром набутого імунодефіциту людини
ТВ-шоу	– телевізійне шоу
ФЕ	– формувальний етап
ФМГ	– формування медіаграмотності
ЮНЕСКО	– Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	13
1.1. Аналіз концептуальних питань теорії і практики медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів.....	13
1.2. Сутність поняття «медіаграмотність майбутніх соціальних педагогів».....	33
1.3. Соціально-педагогічні проблеми в контексті формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів.....	54
Висновки до першого розділу.....	74
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	79
2.1. Критерії, показники та рівні медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів.....	79
2.2. Сучасний стан медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ.....	92
2.3. Виявлення та обґрунтування соціально-педагогічних умов і алгоритму формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки.....	106
Висновки до другого розділу.....	129
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ НА ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	132
3.1. Алгоритм і зміст процесу формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів.....	132
3.2. Результати експериментального дослідження впливу педагогічних умов на формування медіаграмотності студентів	157
Висновки до третього розділу.....	170

ВИСНОВКИ.....	175
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	179
ДОДАТКИ.....	210

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап соціокультурного розвитку України характеризується реформами в усіх сферах життєдіяльності людини, у тому числі і в освітній сфері. Тому значних змін потребує і професійна підготовка соціальних педагогів, діяльність яких спрямована на створення оптимальних умов щодо соціалізації особистості, надання соціально-педагогічної допомоги дітям і молоді та попередження проявів негативних явищ у дитячому й молодіжному середовищі.

Вирішення означених проблем в умовах інформаційного простору потребує від соціального педагога володіння вміннями використовувати медіа як джерело самоосвіти та професійного розвитку, орієнтуватися в медійних потоках, критично аналізувати інформацію мас-медіа, на основі якої приймаються відповідальні рішення, розуміти соціокультурний контекст функціонування мас-медіа. Все означене вимагає від нас розв'язання проблеми формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі їхньої фахової підготовки, оволодіння ними спеціальними знаннями, вміннями, навичками у сфері медіа.

Аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що питання професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів знайшли відображення у дослідженнях науковців: у методологічних і теоретичних працях щодо підготовки майбутніх фахівців в умовах ВНЗ (А. Алексюк [147], В. Андрущенко [4], В. Кремень [60], В. Лозова [110], С. Сисоєва [184] та ін.); в теорії і практиці професійної підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери (С. Архипова [6], О. Безпалько [11], Р. Вайнола [32], Ю. Галагузова [41], А. Капська [89], Г. Майборода [112], Л. Міщик [130], О. Холостова [244] та ін.).

Питання використання інформаційно-комунікативних технологій розкрито у працях І. Захарової [77], О. Овчарук [142]; у дослідженнях Л. Зазнобіної [67], Г. Онкович [145], О. Столбнікової [215], О. Федорова [236], О. Шарикова [258] та

інших започатковано вирішення проблеми організації медіаосвіти у процесі професійної підготовки студентів.

Окремі аспекти формування медіакультури студентів вивчали Ю. Казаков [86] (медіакультура майбутніх педагогів), О. Коневщинська [96] (медіакультура майбутніх вчителів музики); питання формування медіаграмотності студентів висвітлено в дисертаційних дослідженнях зарубіжних учених Н. Чичеріної [252], Н. Леготіної [109].

Не применшуючи цінності названих вище досліджень, вважаємо, що шляхи й механізми формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів ще не стали предметом системного вивчення і наразі в соціально-педагогічній науці не представлено цілісного аналізу теорії й практики формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів, про що свідчать виявлені *суперечності* між:

- необхідністю використання форм і методів медіаосвіти та недостатньо розробленим теоретико-методологічним і методичним забезпеченням процесу формування медіаграмотності студентів у вищому навчальному закладі;
- об'єктивною потребою комплексного упровадження медіаосвіти та епізодичністю включення її елементів у процес фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів;
- потребами в удосконаленні фахової підготовки працівників соціально-педагогічної сфери щодо зниження ризику негативних інформаційних впливів на дітей та молодь і рівнем медіаграмотності цих фахівців.

Отже, актуальність порушеної проблеми та низка суперечностей зумовили вибір теми наукового дослідження: *«Формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідницької роботи кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького і є складовою комплексної теми: «Теоретико-методологічні засади неперервної підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників» (2010 – 2014 рр.).

Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол №2 від 15.11.2011 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №1 від 31.01.2012 р.).

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування, розробка та експериментальна перевірка соціально-педагогічних умов й алгоритму формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити науковий аналіз теорії і практики медіаосвіти фахівців та розкрити сутність категоріального апарату стосовно формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів.

2. Визначити критерії, показники і рівні сформованості медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів.

3. Виявити й обґрунтувати соціально-педагогічні умови та алгоритм формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі їхньої фахової підготовки.

4. Довести ефективність впливу алгоритму на формування медіаграмотності студентів шляхом упровадження спроектованих соціально-педагогічних умов.

Об'єкт дослідження: процес фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Предмет дослідження: соціально-педагогічні умови, зміст, алгоритм формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки.

На різних етапах наукового пошуку були використані такі **методи дослідження**: *теоретичні* – вивчення й узагальнення наукових джерел з метою дослідження особливостей медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів; аналіз, синтез, порівняння, систематизація з метою конкретизації змісту і структури досліджуваних понять; контент-аналіз навчальних планів і програм професійної

підготовки майбутніх соціальних педагогів для виявлення знань і умінь, необхідних для взаємодії з медіа у професійній діяльності; структурно-функціональний аналіз професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів для обґрунтування змісту, соціально-педагогічних умов, форм і методів формування медіаграмотності студентів; метод проектування для розробки структури алгоритму формування медіаграмотності студентів; *емпіричні* – пряме й опосередковане спостереження, анкетування, тестування, інтерв'ювання, вивчення продуктів навчальної діяльності студентів, самооцінка з метою здійснення діагностики рівнів сформованості медіаграмотності студентів; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) використано з метою дослідження ефективності впливу соціально-педагогічних умов й алгоритму на процес формування медіаграмотності студентів; *методи математичної статистики* для обробки та графічної інтерпретації експериментальних даних.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять концептуальні положення філософії, психології і соціальної педагогіки про різні наукові підходи до вирішення проблеми формування медіаграмотності студентів: особистісно-орієнтований (В. Андрущенко [4], І. Бех [15], Є. Бондаревська [21], І. Якиманська [263] та ін.), системний (С. Архангельський [5], В. Беспалько [13], В. Бондарь [25], С. Гончаренко [47] та ін.), інформаційний підходи (Р. Абдєєв [1], В. Казакевич [85], А. Урсул [225], В. Штанько [260] та ін.); теорія і практика сучасної професійної освіти (А. Алексюк [147], І. Зимня [78], Н. Кузьміна [126] та ін.); положення про психолого-педагогічні засади готовності соціальних педагогів до професійної діяльності (В. Бочарова [26], Р. Вайнола [32], О. Карпенко [90], Л. Міщик [130], В. Поліщук [163], С. Харченко [242] та ін.); питання теорії соціальної педагогіки (О. Беспалько [11], А. Капська [89], І. Зверева [59], Л.Мардахаєв [115], А. Мудрик [132], Н. Олексюк [144], Ж. Петрочко [157], І. Пеша [159], А. Рижанова [173] та ін.); наукові засади і педагогічні вимоги до медіаосвіти та медіаграмотності майбутніх фахівців (Г. Онкович [145], О. Федоров [236], О. Шариков [258] та ін.).

Нормативно-правовою базою дослідження є Закони України «Про вищу освіту» №1556-VII від 01.07.2014 р., «Про інформацію» №2658-XII від 02.10.92 р. (редакція від 02.03.14 р.), «Про захист суспільної моралі» №1296-IV від 20.11.2003 р. (редакція від 11.08.13 р.), Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (постанова президії НАПН України протокол № 1-7/6-150 від 20.05.2010 р.).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що:

– *уперше здійснено* цілісний науковий аналіз проблеми формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів; теоретично *обґрунтовано* алгоритм та соціально-педагогічні умови здійснення цього процесу (доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом з медіаосвіти; цілеспрямоване використання форм і методів медіаосвіти у процесі фахової підготовки; самоосвіта у сфері медіа); *розкрито* зміст критеріїв медіаграмотності (мотиваційний, когнітивний, операційний, креативний), *визначено* показники (сформованість пізнавальних мотивів контактів з медіа та спрямованість на активну взаємодію з медіа; сформованість базових і спеціальних медіазнань; сформованість медіавмінь і медіанавичок аналізу, оцінки, інтерпретації медіатекстів та використання форм і методів медіаосвіти; здатність до самостійного і творчого використання медіа в особистісній і професійній сферах) та рівні сформованості (високий, середній, низький) медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів;

– *уточнено* поняття «медіаосвіта майбутніх соціальних педагогів» та «медіаграмотність майбутніх соціальних педагогів»;

– *подальшого розвитку* набули наукові положення про форми і методи, які сприяють забезпеченню формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі їхньої фахової підготовки.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у: впровадженні алгоритму формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів; розробці й апробації методичних рекомендацій «Медіаосвіта у соціально-педагогічній сфері», навчально-методичного посібника «Медіаосвіта соціальних педагогів» для студентів і викладачів вищих навчальних закладів,

авторського навчального курсу (за вибором студента) «Медіаосвіта у соціально-педагогічній сфері» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка», діагностичного інструментарію з метою вивчення окремих аспектів медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів.

Матеріали дисертації можуть бути використані викладачами вищих навчальних закладів при викладанні курсу «Технології соціально-педагогічної роботи», кураторами студентських груп у процесі організації соціально-виховної роботи зі студентами; у системі післядипломної педагогічної освіти з метою підвищення кваліфікації соціальних педагогів-практиків.

Результати дослідження *впроваджено* в навчальний процес Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка (довідка №1321/01-55/19 від 01.04.2013), Чернігівського державного інституту економіки і управління (довідка №601-03/363 від 21.06.2013), ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка №431 від 22.05.2014), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка №196/03 від 26.05.2014), Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників (довідка №174/01-16 від 26.05.2014), Чернігівського педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка (довідка №28 від 11.06.2014), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка №1313 від 13.06.2014).

Особистий внесок здобувача. У статті, опублікованій у співавторстві з Г.Майбородою, автором проаналізовано роль медіаосвіти в процесі формування соціальної мобільності майбутніх соціальних педагогів; у колективній монографії «Теоретико-методичні та організаційно-технологічні аспекти професійної підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи з різними категоріями клієнтів» авторським є пункт 1.3. «Підготовка майбутніх соціальних педагогів в аспекті формування медіаграмотності»; у колективній монографії «Соціально-педагогічна діяльність в умовах трансформації суспільства: теоретичні та прикладні проблеми» автором представлено можливості впровадження медіаосвіти дітей у соціально-педагогічній роботі в

загальноосвітніх закладах (розділ 7); у навчально-методичному посібнику, опублікованому у співавторстві з Г.Майбородою, автором обґрунтовано науково-теоретичні засади медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів та її форми й методи, розроблено інтегровану програму з медіаосвіти.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні і практичні результати дослідження оприлюднено у доповідях і повідомленнях на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Історичний досвід, стан і перспективи підготовки педагогічних і соціально-педагогічних кадрів до роботи з різними соціальними групами» (Чернівці, 2011), «Підвищення якості освіти і розвиток професіоналізму в умовах сучасних соціально-економічних змін» (Черкаси, Добрич-Албена, 2012), «Компетентнісний підхід у системі неперервної професійної освіти» (Переяслав-Хмельницький, 2013), «Сучасні тенденції розвитку освіти дорослих в європейському просторі» (Черкаси, 2013), «Педагог третього тисячоліття: теоретико-методологічний дискурс» (Дрогобич, 2013), «Розвиток особистості в сучасному медіапросторі» (Луганськ, 2013); *всеукраїнських* – «Професійна підготовка фахівців соціально-педагогічної сфери в умовах інтеграції України до Європейського освітнього простору» (Ніжин, 2012), «Треті Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 2012), «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (Дніпропетровськ, 2013).

Результати дисертаційної роботи обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (2011-2014 рр.).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено в 27 публікаціях (4 – у співавторстві). Серед них: 1 навчально-методичний посібник, 1 методичні рекомендації, 2 статті в колективних монографіях, 9 статей у наукових фахових виданнях МОН України, 2 статті – у зарубіжних наукових виданнях, 4 статті – у збірниках наукових праць і 8 тез конференцій.

Загальний обсяг особистого доробку становить 14,52 друкованих аркушів.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний

обсяг дисертації становить 319 сторінок, з них 178 сторінок основного тексту, 25 додатків на 110 сторінках. Робота містить 17 таблиць і 11 рисунків на 18 сторінках. Список використаних джерел налічує 279 найменувань, з них – 14 іноземною мовою.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Удосконалення системи вищої освіти в Україні згідно з вимогами сучасного суспільства потребує підвищення рівня якості підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери, діяльність яких спрямована на створення ефективних умов соціалізації молодого покоління, що можливо за умови врахування всіх чинників ризику в кожній зі сфер суспільства, зокрема й інформаційної. Саме негативний інформаційний вплив часто стає джерелом проявів дітьми і молоддю аморальної поведінки, негативних стереотипів та цінностей. Це зумовлює необхідність формування в майбутніх соціальних педагогів спеціальних медіазнань, умінь, навичок у процесі фахової підготовки, визначення можливостей та функцій вищого навчального закладу та розкриття сутності поняття «медіаграмотність».

1.1. Аналіз концептуальних питань теорії і практики медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів

Нині освіта є одним з основних засобів забезпечення потреб сучасного суспільства. Так, український дослідник В. Огнев'юк підкреслює, що зміст освіти впродовж минулих століть визначався суспільним замовленням і був пов'язаний із суспільними трансформаціями. Зміни, які відбулися в характері праці, у структурі виробничих відносин, у сфері комунікації, сприяли переосмисленню попередніх результатів суспільного розвитку і формуванню нової його парадигми інформатизації суспільства [143, с. 235]. Новий етап розвитку інформаційного простору вимагає від освітньої сфери підготовки фахівця, готового до повноцінної взаємодії з існуючим медіасередовищем (штучно створений світ, в

якому комунікація опосередкована мас-медіа [92]). Аналізуючи сучасну ситуацію збільшення негативного впливу медіа, констатуємо наявність нагальної потреби у кваліфікованій підготовці фахівців у сфері соціального виховання і навчання молоді. І саме соціальний педагог за своїми кваліфікаційними характеристиками може успішно виконувати функцію медіаосвіти вихованців у процесі їхньої соціалізації.

Встановлено, що питання професійної підготовки соціальних педагогів до майбутньої професійної діяльності знайшли відображення у працях вітчизняних (С. Архипова [4], О. Безпалько [11], І. Зверева [59], А. Капська [89], О. Карпенко [90], Г. Майборода [112], Л. Міщик [130]) і зарубіжних (Ю. Василькова [34], Ю. Галагузова [41], А. Мудрик [132], Р. Овчарова [141]) учених. Зокрема, теоретичні засади підготовки соціальних педагогів вивчали: І. Богданова [16] (інтегрований підхід до соціально-педагогічної теорії і практики), Р. Вайнола [32] (педагогічні засади особистісного розвитку майбутніх соціальних педагогів), А. Капська [3] (технологічні аспекти підготовки), Л. Міщик [130] (теоретико-методологічні основи підготовки у вищих навчальних закладах), С. Харченко [242] (дидактичні основи підготовки) та ін.; особливості підготовки до соціально-педагогічної роботи: О. Тютюнник [223] (з профілактики наркозалежності серед старшокласників) та ін.; формування професійно значущих якостей майбутніх соціальних педагогів: В. Боксгорн [20] (професійної креативності), О. Пасічник [153] (комунікативних умінь) та ін.

Дослідники Р. Вайнола та С. Сисоєва трактують поняття «підготовка» як запас отриманих знань, «підготувати» – навчити, дати необхідні знання для чого-небудь [31].

Дослідниця В. Поліщук визначає професійну (фахову) підготовку як процес і результат набуття цінностей соціально-педагогічної діяльності, професійно-необхідних знань, умінь та навичок, професійно важливих особистісних якостей [163, с. 139].

Слушною для нашої роботи є думка Ю. Галагузової, яка пропонує розглядати професійну підготовку майбутніх працівників соціальної сфери в

контексті соціальної освіти, що має багаторівневий і багатоаспектний характер, є процесом і результатом формування, шляхом засвоєння системи знань, умінь та навичок, готовності до професійної діяльності у сфері соціального виховання і навчання, соціального захисту, підтримки, корекції та реабілітації клієнтів, які перебувають у складній життєвій ситуації [41].

Варто зазначити, що соціальна освіта – це цілеспрямований процес передачі соціальних знань і формування соціальних умінь і навичок, що сприяє соціалізації особистості [207]. На початку XXI століття соціальна освіта все частіше здійснюється через канали мас-медіа, а для успішної соціалізації особистість має формувати відповідні уміння й навички використання різної інформації, які слід розвивати в процесі медіаосвіти.

Оскільки медіаосвіта є одним з елементів соціальної освіти, то процес фахової підготовки соціальних педагогів, на думку дослідників, не має пасивно віддзеркалювати соціальний розвиток держави, а повинен спрямовуватися на активне розв'язання нагальних соціальних проблем [60, с. 191].

Узагальнюючи вищезазначене, констатуємо, що фахова підготовка соціальних педагогів – це багаторівневий та багатоаспектний процес і результат засвоєння знань, умінь та навичок, що обумовлені соціально-педагогічною діяльністю й актуальними потребами соціуму, формування особистісних та професійних якостей, які визначають готовність соціального педагога до професійної діяльності. Фахова підготовка соціальних педагогів уключає різні напрями підготовки (педагогічна, психологічна, юридична, медико-соціальна підготовки тощо), серед яких медіаосвіта майбутніх соціальних педагогів має інноваційний характер.

У свою чергу, соціальний педагог – це особа, фах якої – соціально-педагогічна робота й освітньо-виховна діяльність. Він організовує взаємодію навчальних установ, сім'ї, громадськості з метою створення в соціальному середовищі умов для соціальної адаптації, благополуччя дітей і молоді в мікросоціумі та їх усебічного розвитку [60, с. 249].

А. Капська зазначає, що соціальний педагог – фахівець, який має фахову підготовку і зайнятий соціально-педагогічною діяльністю в соціумі. При цьому соціальний педагог виступає посередником між особистістю та державними, громадськими і соціальними службами, органами, що мають захищати інтереси людини, особливо дітей і молоді [208].

І. Зверева вважає, що соціальний педагог вивчає і використовує реальні можливості виховного потенціалу суспільства у зв'язку із системою наявних соціальних чинників, у тому числі засобів масової інформації [196; 209].

Враховуючи результати досліджень науковців [60; 208; 209], визначимо низку особливостей діяльності соціального педагога, які варто враховувати під час фахової підготовки: спрямованість на роботу з дітьми та молоддю; здатність визначати проблеми та потреби особистості; вміння виокремлювати соціальні характеристики кожної групи клієнтів; здійснення посередницької роботи між особистістю та соціальними інститутами; необхідність використовувати виховний потенціал середовища; сприяння успішній соціалізації особистості.

Соціально-педагогічна діяльність визначається безпосередньою роботою фахівця з конкретною особистістю або групою, з тим чи іншим конкретним середовищем. Соціальному педагогові варто брати до уваги те, що загалом середовище представлено всіма рівнями життєдіяльності (індивідуальний, міжособистісний та суспільний), на кожному з яких в особистості виникають різноманітні потреби. Вплив інформації на кожен із цих рівнів формує нові інформаційні потреби. Саме неможливість задоволення інформаційних потреб у сфері медіа негативно впливає на загальний процес соціалізації людини.

Система фахової підготовки працівників соціально-педагогічної сфери знаходиться на етапі розвитку, що, на нашу думку, зумовлює невизначеність у пріоритетних напрямках підготовки соціальних педагогів. Важливою для нашого дослідження є думка Р. Корнел, яку представлено О. Федоровим у роботі «Медіаосвіта: соціологічні опитування», щодо актуальності підготовки медіапрофесіоналів до роботи в конкретній сфері як однієї з головних цілей медіаосвіти [231, с. 28]. Автор акцентує увагу на необхідності упровадження

медіаосвіти у фахову підготовку майбутніх фахівців, в тому числі соціальних педагогів як медіапрофесіоналів у сфері роботи з дітьми та молоддю.

Підсумовуючи вищезазначене, варто констатувати, що в умовах розвитку інформаційного простору до переліку професійних ролей соціального педагога, які окреслює О. Безпалько [11], можна ввести і роль медіапедагога. У такій ролі соціальний педагог відслідковує вплив ЗМІ на соціалізацію особистості загалом та на кожну соціальну групу дітей і молоді окремо, здійснює профілактичну діяльність стосовно негативного впливу мас-медіа серед «осіб з ризикованою поведінкою», використовує ресурси мас-медіа та специфічні форми і методи медіаосвіти в соціально-педагогічній діяльності.

У сучасних умовах процес упровадження медіаосвіти виступає як інноваційний напрям професійної підготовки майбутніх фахівців, тому виникає потреба в аналізі теоретичних питань медіаосвіти. Різні аспекти медіаосвіти майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки розкривали вітчизняні (Ю. Казаков [86], Л. Найденова [135], Г. Онкович [146]) і зарубіжні (Е. Бевор [9], Т. Жилінська [64], Л. Зазнобіна [67], А. Мартін [271], Л. Мастерман [273], К. Тайнер [278], О. Федоров [229]) та інші дослідники.

З метою визначення необхідності впровадження медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів вивчено сутність таких понять досліджуваної проблеми, як: «медіа», «мас-медіа», «медіаосвіта».

Термін «*media*» використовується у всьому світі як синонім терміна «засоби масової інформації та комунікації». Засоби масової комунікації (ЗМК) – це спеціалізовані установи для відкритого, публічного передавання будь-якої інформації, будь-якими засобами за допомогою спеціального технічного інструментарію [234]. Засоби масової інформації (ЗМІ) – технічні засоби (друковані видання, радіо, телебачення, кіно, комп'ютерні мережі тощо), за допомогою яких розповсюджуються різні види інформації щодо знань, духовних цінностей, моральних та правових норм і т. ін. на кількісно великі аудиторії людей різного віку та соціального стану [50].

Саме з початком ХХІ ст. значного поширення набув іншомовний термін «мас-медіа» для позначення ЗМІ [148, с. 27]. «*Мас-медіа*» – це так звані засоби масової інформації, за допомогою яких повідомлення передається, як правило, великій кількості потенційних медіаспоживачів [56]. До них традиційно зараховують друковані видання, пресу, фотографію, звукозапис, радіо, кінематограф, телебачення, відео, мультимедійні комп'ютерні системи, мережу Інтернет. Розвиток ЗМІ та комунікації (медіазасобів), їх використання у процесі навчання й виховання значно активізували творчі пошуки педагогів у багатьох країнах [155, с. 18]. Як зазначає Х. Дацишин, функціонування цих термінів полягає скоріше не в самому значенні, а в орієнтованості – на західну чи пострадянську систему називання [54, с. 181]. Оскільки у багатьох наукових джерелах поняття ЗМІ вживається як аналог поняття мас-медіа [36, 54, 148, 145, 166, 265], у нашій роботі ми також будемо дотримуватися такої позиції.

Зазвичай поняття мас-медіа тісно пов'язане з поняттям медіатексту як продукту їхньої діяльності, тому варто звернути увагу також на трактування цього поняття. В. Прозоров розглядає медіатекст як продукт мас-медіа, який створює єдиний простір для спілкування з аудиторією, а з точки зору аудиторії споживачів вся різноманітність медіатекстів сприймається як єдиний текст [168]. Таким чином, дослідник акцентує увагу на нерозривних зв'язках між різними медіатекстами. І. Рогозіна [174] визначає медіатекст як один із засобів формування концептуальної картини світу і соціальної регуляції, достатньо регульоване, соціально-речове утворення, що забезпечує вирішення як комунікативних, так і інших завдань. Автор підкреслює, що медіатекст виконує роль інструменту формування суспільної думки конкретного соціуму і за його межами. Як бачимо зміст поняття має соціально-педагогічний аспект (вплив на формування світогляду аудиторії споживачів), який, на нашу думку, є важливим для аналізу медіатексту майбутніми соціальними педагогами.

Н. Засурський під медіатекстом розуміє новий комунікативний продукт, який може бути включений у різні медійні структури (вербальні, візуальні, звукові, мультимедійні) [76]. В такому випадку, акцент робиться на канали

розповсюдження медіатексту. Натомість Г. Солганик дійшов висновку, що медіатекст – це вид тексту, що належить масовій комунікації і характеризується різним типом автора і текстовою модальністю, розрахований на масову аудиторію [206]. Така позиція свідчить про те, що він особливу увагу приділяє саме автору медіатексту, його авторській концепції.

На основі аналізу визначень різних дослідників, ми можемо констатувати, що *медіатекст – це продукт системи мас-медіа, виражений у будь-якому жанрі, який має певні характеристики та розповсюджується через канали мас-медіа.*

Терміни «медіаосвіта» і «медіаграмотність» також певний час вважалися синонімами [235, 271]. Навіть написання терміну «медіаосвіта» у різних мовах, здійснюється по-різному (разом, окремо, через дефіс). Так Н. Леготіна зазначає, що в англійській мові цей термін пишеться у два слова – media education, у французькій та іспанській мовах між ними стоїть прийменник: l'education aux medias (фр.); education para los medios (ісп.), у німецькій мові – пишеться разом: medienerziehung. Термін «медіаосвіта» у Росії не вживався до 1987 року. Так, у працях О. Шарикова [258], який одним з перших досліджував його, написання терміну здійснювалось через дефіс, а вже наприкінці 90-х років у працях науковців лабораторії «Технічних засобів освіти і медіаосвіти» (під керівництвом Л. Зазнобіної [67]) спостерігалось написання терміну разом: «медіаосвіта» [109, с. 13]. У вітчизняній медіапедагогіці в кінці 90-х спостерігалось написання терміну через дефіс, але вже на початку XXI століття термін «медіаосвіта» пишеться разом. У дослідженні ми будемо дотримуватися позиції написання термінів «медіаосвіта» і «медіаграмотність» та похідних від них разом, оскільки більшість дослідників є прихильниками саме такого написання термінів.

Визначення поняття «медіаосвіта», запропоноване в рамках конференції ЮНЕСКО, презентує медіаосвіту як можливість розуміти, яке місце масова комунікація посідає в соціумі, та передбачає оволодіння основними знаннями, які б забезпечили ефективну взаємодію з медіа [275]. В «Енциклопедії соціальних та природничих наук» знаходимо таке визначення: «Медіаосвіта – це процес,

пов'язаний одночасно з пізнанням того, як створюються медіатексти, так і з розвитком аналітичних здібностей для інтерпретації їхнього змісту у споживачів медіа [270]». Водночас К. Ворсноп розуміє під медіаосвітою всі процеси, які відбуваються в медіаорієнтованій аудиторії, розвиток здатності бути грамотним у сфері взаємодії з медіа [279]. Медіапедагог О. Шариков зазначає, що медіаосвіта – це напрям педагогіки, який виступає за вивчення молодим поколінням закономірностей масової комунікації [258]. У свою чергу, Б. Потятинник розглядає медіаосвіту як оволодіння журналістськими навичками та новітніми технологіями, що спрямовані на захист індивіда від інформаційного суспільства [166].

О. Федоров у своїх працях визначає медіаосвіту як процес розвитку особистості за допомогою та на матеріалі медіа, що має на меті формування культури спілкування з медіа, розвиток здатності до ефективної взаємодії з мас-медіа, навчання різних форм самовираження за допомогою медіа-техніки [234, с. 26]. Аналізуючи це визначення, варто відзначити, що автор відводить важливу роль мас-медіа у процесі розвитку особистості, який відбувається в умовах сучасного інформаційного простору.

Дослідниця О. Коневщинська зазначає, що Н. Габор, Л. Масол, Б. Потятинник, Г. Онкович та ін. під медіаосвітою розуміють надбання студентами знань у галузі інформології (науки про процеси і закони створення, передачі та обробки інформації) і засобів масової інформації, яким не надається професійної спрямованості [96]. Р. Харріс тлумачить поняття «медіаосвіта» як напрям у педагогіці, який досліджує закономірності масової комунікації (преси, телебачення, радіо та ін.) [241, с. 25]. Дослідник соціальної педагогіки Л. Мардахаєв, аналізуючи роль ЗМІ у соціально-педагогічній роботі, використовує поняття «педагогіка засобів масової комунікації», під яким розуміється теорія і практика дослідження і використання педагогічних (виховних) можливостей ЗМІ для забезпечення цілеспрямованого впливу на особистість чи групу [115, с. 211]. Г. Онкович визначає *медіапедагогіку* як напрям педагогіки, що передбачає виховання й освіту особистості в медіасередовищі і

має свою структуру (медіаосвіта, медіанавчання і медіавиховання), елементи якої можуть слугувати окремими напрямками вивчення мас-медіа [146].

Аналізуючи мас-медіа як фактор соціалізації, С. Пальчевський звертає увагу на такий новий напрям у педагогіці, як медіаосвіта (вивчення закономірностей масової комунікації), визначаючи її як особливий аспект соціального виховання [151, с. 115]. Ми погоджуємося з цією думкою, але додамо, що процес медіаосвіти не тільки стосується об'єктів соціально-педагогічної діяльності, а й насамперед суб'єктів, самих соціальних педагогів.

Отже, аналіз робіт зарубіжних і вітчизняних медіапедагогів дає змогу виокремити найбільш загальне поняття медіаосвіти в контексті нашого дослідження як процес розвитку в аудиторії критичного мислення на матеріалі медіа і способів використання мас-медіа в особистісному та професійному розвитку.

«Медіаосвіту майбутніх соціальних педагогів» розуміємо як цілеспрямований процес засвоєння наукових основ теорії масової комунікації та розвитку спеціальних умінь і навичок використання мас-медіа у процесі реалізації завдань соціально-педагогічної діяльності.

В. Іванов підкреслює, що медіаосвіту слід відрізнити від використання медіа як допоміжних засобів у викладанні інших галузей знань, таких як, наприклад, математика, фізика чи географія [83]. Оскільки сьогодні вітчизняна система освіти знаходиться на стадії інформатизації, тому навчальний процес, на думку І. Захарової, має відбуватися за допомогою включення інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) [77, с.11], що часто ототожнюють з медіаосвітою. О. Овчарук зазначає, що вміння використовувати ІКТ є складовою інформаційно-комунікативної компетентності, яка включає в себе цифрову грамотність [142].

Зі свого боку зазначаємо, що медіаосвіта соціальних педагогів відрізняється від процесу використання інформаційно-комунікаційних технологій, оскільки має на меті навчити майбутніх соціальних педагогів використовувати продукти медіа, а не просто навчитись користуватися технічними засобами обробки інформації.

Одним із чинників, які підтверджують необхідність упровадження медіаосвіти у процес фахової підготовки соціальних педагогів, є те, що нині ЗМІ стали джерелом розповсюдження інформації у різних сферах суспільного життя (культурній, економічній, соціальній, політичній тощо). Вони пропонують аудиторії стереотипи, цінності, ідеї та образи, які впливають на розвиток і соціальне становлення особистості. Л. Зазнобіна зазначає, що «реальний світ підміняється таким, який відображають ЗМІ, задаючи при цьому певний кут бачення» [67, с. 27].

Варто відзначити, що зміст медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів поєднується зі змістом освіти у вищій школі. Загалом зміст освіти визначають як чітко окреслене коло знань, умінь, навичок і компетенцій, якими людина оволодіває шляхом навчання у навчальному закладі або самостійно [104], яке залежить від ситуації розвитку суспільства та освітніх потреб молоді.

Коли йдеться про зміст освіти, який лежить в основі професійної підготовки, то мається на увазі, що він орієнтований на формування професійної і загальної культури фахівців у широкому розумінні. Оскільки зміст освіти має оновлюватись кожні 3-6 років [214], вважаємо за необхідне включення в процес фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів елементів медіаосвіти.

Змістом медіаосвіти, у тому числі й медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів, є оволодіння необхідними знаннями для життя в сучасних інформаційних умовах, розвиток умінь та навичок сприйняття, аналізу й розуміння інформації, усвідомлення наслідків її впливу на психіку людини, оволодіння навичками спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів [241, с. 25]. Впровадження медіаосвіти у вищій школі передбачає підготовку як фахівців для мас-медіа, так і медіапедагогів та медіапсихологів. Крім того, медіаосвітні елементи мають увійти до навчальних програм циклу професійно-орієнтованої гуманітарної підготовки з інших спеціальностей у відповідних їм обсягах [97]. Змістом медіаосвіти О. Федоров визначає: основи масової комунікації, знання про основні сфери використання

теоретичних положень масової комунікації (професійна або дозвіллева, позашкільна чи освітня сфери та ін.) [230, с. 38].

Також до завдань медіаосвіти соціальних педагогів відносимо: орієнтацію у процесах масової комунікації, оцінювання інформації з різних джерел ЗМІ, співставлення її змісту з реальністю; передачу набутих знань дітям і молоді та вплив на формування їхніх умінь взаємодії з медіа.

Пріоритетність включення медіаосвіти у процес фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів викликана низкою причин: соціально-економічного розвитку суспільства (пов'язані з вимогами ринку праці); соціокультурними (зміни в соціальному і культурному житті суспільства); соціально-педагогічними (проникнення ЗМІ в мікросередовище соціалізації особистості). А. Селевко зазначає, що упровадження медіаосвіти не тільки здатне перетворити освітню сферу, а й створити умови для її інтенсифікації [180, с. 115]. Медіаосвіта, підкреслює Ш. Ішкулова, повинна стати постійною частиною соціалізації і життя сучасної людини в умовах мінливості інформаційного світу від дитинства до старості [82].

Аналіз сучасних підходів і медіаосвітніх концепцій показав, що модель медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів не може вибудовуватися на положеннях однієї конкретної теорії [233; 237]. Зазначимо, що кожна з них має власний зміст, який до певної міри стосується проблеми медіаосвіти соціального педагога. Результати авторського аналізу та визначення соціально-педагогічного змісту теорій представлено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

Соціально-педагогічний зміст теорій медіаосвіти

Теорія медіаосвіти	Концептуальна мета	Соціально-педагогічний зміст
Ін'єкційна теорія «протекціоністська»	знизити негативний вплив медіа	характеризує один із пріоритетних напрямів соціально-педагогічної діяльності: профілактику негативного впливу мас-медіа на особистість дитини.

Продовження табл. 1.1.

Теорія медіа як джерела задоволення потреб	допомогти витягти максимум користі з медіа згідно власних бажань	акцентує увагу на позитивних сторонах медіа та використання медіаресурсів у процесі самоосвіти та саморозвитку як дитини так і самого соціального педагога
Практична теорія медіаосвіти	навчити користуватися медіаапаратурою.	передбачає лише технічний аспект медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів
Теорія розвитку критичного мислення	навчити орієнтуватися в інформаційних потоках	характеризує основні завдання діяльності соціального педагога у роботі з молоддю, а саме питання соціалізації молоді в умовах інформаційного простору
Ідеологічна теорія	вивчення політичних, соціоекономічних аспектів медіа	підкреслює національні та соціально-політичні підходи до медіаінформації, актуалізує питання молодіжної політики в державі чи регіоні
Семіотична теорія	допомогти учням у правильному розумінні мови мас-медіа	розкриває ще одне завдання соціально-педагогічної діяльності – адаптація молоді в інформаційному просторі, що дозволить студентам отримати навички «правильного читання» медіатекстів.
Культурологічна теорія	допомога у розумінні того як медіа збагачує знання аудиторії	висвітлює медіа як джерело саморозвитку особистості, тому медіаграмотний соціальний педагог може використовувати це в процесі розвитку власних професійних знань
Естетична теорія	художній аналіз інформації, розвиток естетичного смаку	сприяє удосконаленню дозвіллевої діяльності соціального педагога в молодіжному середовищі
Етична теорія	сформувати конкретну етичну модель поведінки	дозволяє соціальному педагогу сформувати конкретні норми поведінки на матеріалі медіа
Соціокультурна	аналіз соціальної ролі медіа, підготовка медіаосвічених педагогів	впроваджує в процес фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів знання щодо соціально-педагогічної ролі мас-медіа
Екологічна	розвиток екології медіа сприйняття	дозволяє соціальним педагогам аналізувати морально-естетичний зміст у різних медіатекстах, визначати його вплив на цільову аудиторію

Проте вважаємо, що у процесі фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів варто взяти за основу ідеї теорій: ін'єкційної, етичної, соціокультурної та теорії розвитку критичного мислення, оскільки їхній зміст найбільше відповідає основним цілям соціально-педагогічної діяльності майбутнього фахівця.

Важливою особливістю медіаосвіти є також і те, що вона передбачає розвиток мотиваційної, ціннісної й особистісно-психологічної спрямованості людини як фахівця на певну професійну діяльність у сфері взаємодії з мас-медіа. У разі переходу в іншу професійну сферу такий фахівець, як правило, швидко набуває професійної компетентності і в новій професійній галузі, оскільки він уже володіє механізмами внутрішньої організації, які необхідні для цього [81, с. 4]. Саме така суттєва відмінність, на наш погляд, і обумовлює специфіку процесу формування соціальної мобільності соціального педагога. Аналізуючи сучасну ситуацію збільшення негативного впливу медіа на населення нашої країни, стає відчутною потреба у соціальних педагогах, які б уключали питання медіаосвіти у соціальне виховання і соціальне навчання дітей та молоді. Упровадження медіаосвіти у фахову підготовку майбутніх соціальних педагогів дозволить вплинути на процес розвитку особистості, її культуру спілкування, творчий потенціал, комунікативні здібності, сприятиме розвитку критичного мислення та опануванню різних форм самовираження за допомогою мас-медіа.

У світовій практиці особливе місце щодо впровадження медіаосвіти у фахову підготовку посідає Німеччина. Термін медіаосвіта (у німецькій літературі використовується термін «mediaenpadagogik» – «медіапедагогіка») розуміється як широкий спектр навчальних занять, що пов'язані з медіа. Німецька медіапедагогіка має різні розділи: «медіавиховання» (визначення цілей, які повинні ставитися відповідно до проблем медіа, і педагогічно обґрунтованих заходів, необхідних для досягнення цих цілей); «медіадидактика» (галузь дидактики, де йдеться про те, які медіа можуть або повинні використовуватися для досягнення педагогічно обґрунтованих цілей навчання); «медіадослідження» (охоплює всі наукові дії з метою знайти і/або перевірити цілі, засоби, свідчення,

гіпотези, що мають відношення до медіа). Характерною рисою німецької медіаосвіти є обов'язкове вивчення в університеті, основна мета якого – захистити в подальшій діяльності молодь від негативних наслідків впливу медіа [227].

В Австралії актуальними стали теми дослідження у сфері медіаосвіти, що характеризуються соціально-педагогічним спрямуванням («Реклама на телебаченні і дитяча аудиторія», «Культурні відмінності і розвиток телебачення для дітей», «Діти та домашні комп'ютери», «Молодіжна аудиторія та Інтернет») [232].

Американська система медіаосвіти в цілому завжди спиралася на широке коло практичних завдань і вправ. Так, К. Тайнер стверджує, що «медіаосвіта може умовно бути поділена на дві частини: читання (перегляд, слухання) та письмо (створення, комунікація). У медіаосвіті ці дві частини називаються аналізом і практикою, хоча кожна з них містить припущення про відповідний зміст, знання й уміння» [278, с. 8]. В американській медіаосвіті виділяється найважливіший напрям – медіаосвіта вчителів і майбутніх учителів, від рівня підготовки яких залежить ефективність реалізації медіаосвіти в педагогічній сфері [139].

У ХХ ст. медіаосвіта у Британії розширилася внаслідок створення нових кіноосвітніх курсів для середньої школи і пізніше нових курсів з медіа, які були внесені в список екзаменаційних питань для 16 – 18-річних учнів [129]. Британський медіапедагог Л. Мастерман вважає, що медіаосвіта – це не процес оцінювання творів медіа, а процес їхнього дослідження. Медіаосвіта, на думку дослідника, має бути спрямована на розвиток в учнів розуміння особливостей функціонування медіа, на використання ними виразних засобів, механізму створення реальності та її усвідомлення аудиторією [272, с. 45]. Така позиція медіапедагога засвідчує важливість розвитку вмінь аналізувати систему функціонування мас-медіа.

У Франції розглядають медіаосвіту як частину громадянського виховання, метою якого є сприяння молоді в розвитку її активності й відповідальності як громадян, розуміння того, як живе не лише власна країна, а й решта світу, як

взаємопов'язані між собою всі люди [9, с. 31]. Медіаосвіта у школах розвинена досить інтенсивно і носить як інтегрований у базові предмети, так і автономний характер. Медіаосвіта у фаховій підготовці педагогів здійснюється в основному на спеціальних курсах [238].

Одними з першочергових завдань медіаосвіти у Білорусі є розвиток критичного мислення особистості, естетичне виховання молодого покоління засобами та на матеріалі медіа, освоєння соціокультурного поля медіа [228, с. 24]. Впровадження медіаосвіти у шкільній та студентській аудиторії здійснюється шляхом інтеграції медіаосвітніх компонентів у навчальні дисципліни, а також кіноклубної і факультативної діяльності [228]. Т. Жилінська зазначає, що питання медіаосвіти в білоруських навчальних закладах починають активно розглядати в теоретичних дослідженнях науковців [65].

Вивчення практичного досвіду зарубіжних колег також підтверджує вищезазначене. Так, у Таганрозькому державному педагогічному інституті (Росія) з 2002 року відбувається підготовка медіаграмотних педагогів. Затверджена додаткова спеціалізація №03.13.30. «Медіаосвіта» на базі спеціальності «Соціальний педагог». Метою цієї спеціалізації є підготовка медіаграмотних соціальних педагогів, які здатні повноцінно використовувати медіа в навчально-виховному процесі. І. Челишева підкреслює, що підготовка фахівців соціально-педагогічної сфери до здійснення медіаосвітньої діяльності спрямована на використання потенційних можливостей медіатекстів в організації дозвіллевих та інших соціально-педагогічних заходів [247].

Огляд й аналіз зарубіжного досвіду лише підкреслює актуальність питання медіаосвіти, оскільки все більше країн Європи та Америки використовують різні форми і методи медіаосвіти у фаховій підготовці, дозвіллі та наданні соціальних послуг. На особливу увагу заслуговує проблема впровадження медіаосвіти у процес підготовки педагогів. Особливо варто підкреслити необхідність введення в медіаосвіти у процес підготовки майбутніх соціальних педагогів, оскільки в суспільстві існує потреба у фахівцях, які здатні розв'язувати подібні проблеми, як

от: демонстрація насильства на екрані, діти і реклама, Інтернет-залежність дітей тощо.

Початком для розвитку медіаосвіти у вітчизняному освітньому просторі стало прийняття відповідної законодавчої бази: Закону України «Про інформацію» №2658-ХІІ від 02.10.92 р. (редакція від 02.03.14 р.) [72] (визначено право на інформацію, види, джерела інформації, режим доступу до неї); Закону України «Про рекламу» №270/96 від 03.07.1996 р. (редакція від 03.10.2014 р.) [73] (про створення, функціонування та розповсюдження соціальної реклами); Закону України «Про захист суспільної моралі» №1296-IV від 20.11.2003 р. (редакція від 11.08.13 р.) [71] (визначено основи захисту суспільства від розповсюдження продукції, що негативно впливає на суспільну мораль); Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» №2782-ХІІ від 16.11.1992 р. (редакція від 19.04.2014 р.) [70] (про правові основи діяльності друкованих засобів масової інформації (преси) в Україні); Закону України «Про телебачення і радіомовлення» №3759 від 21.12.1993 р. (редакція від 02.03.2014 р.) [74] (окреслено умови функціонування телевізійного та радіомовлення), Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» №540/97 від 23.09.1197 р. (редакція від 09.06.2013 р.) [69] та ін. На наш погляд, у цих документах представлена базова інформація, якою мають володіти не тільки фахівці із журналістики, але й усі майбутні фахівці з вищою освітою, зокрема і соціальні педагоги.

У 2010 році Президією НАПН України схвалено Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні (2010 – 2020 рр.). Прийняття такого документа стало революційним кроком у сфері вітчизняної освіти, оскільки вперше потребу в медіаосвіті було зафіксовано на державному рівні. Зазначена Концепція представила обґрунтування необхідності упровадження медіаосвіти у процес професійної підготовки фахівців; у ній визначено основні терміни, окреслено мету і завдання, принципи медіаосвіти, представлено пріоритетні напрями розвитку системи медіаосвіти, виокремлено основні її форми, у тому числі й для вищих навчальних закладів (ВНЗ). За цим документом, з 2014 року пропонується

розробка та затвердження державних стандартів фахової підготовки медіапедагогів, що встановлюють вимоги до її змісту, обсягу та якості, започаткування масової підготовки медіапедагогів у ВНЗ і закладах післядипломної педагогічної освіти [97]. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» №1556-VII від 01.07.2014 р., у ст. 3 визначено, що державна політика у вищій освіті має сприяти сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможних фахівців та інтеграції вітчизняної системи вищої освіти у Європейській простір [68], а включення медіаосвіти має бути спрямоване виконання цього завдання.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки окреслено положення, що сприяють розвитку медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів: оновлення законодавчо-нормативної бази системи освіти; розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті відповідно до вимог часу; підвищення якості освіти на інноваційній основі та інформатизація освіти; удосконалення бібліотечного й інформаційно-ресурсного забезпечення освіти та науки [137]. Варто звернути увагу на те, що в цьому документі проголошено пріоритет визначення професій, спеціальностей та кваліфікацій з підготовки фахівців для сфери інформаційно-комунікаційних технологій.

Виконуючи рекомендації Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. та Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, у 2011 році розроблено навчальну програму для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників «Медіаосвіта (медіаграмотність)» (автори: К. Левківський, В. Іванов, В. Даниленко, В. Мележик, О. Волошенюк, В. Мороз, Л. Кульчинська, Г. Почепцов) [108]. Аналізуючи зміст запропонованої навчальної програми зазначаємо, що вона може слугувати основою для розробки навчальної програми з медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів з урахуванням специфіки їхньої професійної діяльності.

Значущість упровадження медіа у процес освіти соціальних педагогів підтверджує дослідниця А. Капська, яка зазначає про перспективи стабілізації суспільства, поряд з наданням допомоги, соціальна педагогіка має вирішувати

завдання щодо створення і підтримки конкретного соціального середовища для всіх юних громадян, а це потребує цільової підготовки соціальних педагогів, які володіють необхідними знаннями і вміннями [208, с. 45]. Аналізуючи сучасну соціокультурну ситуацію, можна стверджувати, що новітнє середовище включає новий інформаційний простір, та має розвиватися сучасним фахівцем соціально-педагогічної сфери. Саме створення такого медіасередовища вимагатиме від соціального педагога вдосконалення його професійних знань, умінь і навичок в сфері медіа під час навчання у ВНЗ.

У процесі фахової підготовки майбутні соціальні педагоги готуються до виконання функцій професійної діяльності. Серед таких функцій виділяють: комунікативну, організаторську, прогностичну, охоронно-захисну, діагностичну, профілактичну, корекційно-реабілітаційну, соціально-терапевтичну [208]. Але вітчизняним законодавством (Наказ Міністерства освіти і науки від 28.12.2006 р. №864 «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України» [136]) для соціальних педагогів-практиків виокремлено наступні функції: діагностичну, прогностичну, консультативну, захисну, профілактичну, соціально-перетворювальну, організаційну. Оскільки фахова підготовка майбутніх соціальних педагогів має орієнтуватись на практичну діяльність, спробуємо окреслити зміст основних функцій соціально-педагогічної діяльності з позицій медіаосвіти, закріплених на законодавчому рівні, представлений у таблиці 1.2.

Серед досягнень соціально-педагогічної освіти А. Капська виділяє наступні: розробка комплексів методичних програм для ОКР «Бакалавр» та «Магістр»; наявне методичне забезпечення спеціальності за вимогами модульно-рейтингової системи; функціонування авторських шкіл із соціальної роботи та соціальної педагогіки [89, с. 13]. Однак медіаосвіта майбутніх соціальних педагогів нині не стала предметом спеціальних теоретичних і практичних досліджень учених у галузі соціальної педагогіки.

**Аналіз функцій діяльності соціального педагога відповідно до вимог
медіаосвіти**

Назва	Медіазміст функції	Необхідно знати з позиції медіаосвіти	Необхідно вміти з позиції медіаосвіти:
Діагностична	виявлення соціальних проблем, пов'язаних з впливом ЗМІ, дослідження позитивного виховного впливу мас-медіа	<ul style="list-style-type: none"> – особливості діагностування за допомогою медіа; – особливості діагностування проблем впливу медіа на особистість 	<ul style="list-style-type: none"> – визначити пріоритетні напрями залучення медіа у діагностику; – обирати діагностичний інструментарій
Консультативна	надає онлайн консультації дитячим, молодіжним об'єднанням, дітям, підліткам	<ul style="list-style-type: none"> – особливості віртуального спілкування; – правила спілкування за допомогою ЗМК; – етичні засади онлайн спілкування 	<ul style="list-style-type: none"> – добирати адекватні і оптимальні прийоми комунікації в інформаційному просторі
Захисна	спрямована на публічне поширення інформації про порушення прав та інтересів дітей і молоді у суспільстві за допомогою ЗМІ	<ul style="list-style-type: none"> – основні способи інформування молоді щодо правової системи та законодавства 	<ul style="list-style-type: none"> – інформувати різні групи щодо їх прав та соціальних гарантій; – використовувати різні медіатексти у процесі правової просвіти
Прогностична	вибір різноманітних форм та методів, що зможуть забезпечити максимальну результативність за розумних витрат зусиль і часу	<ul style="list-style-type: none"> – особливості прогнозування ефективності залучення різних медіа в соціально-педагогічну роботу 	<ul style="list-style-type: none"> – дотримуватись принципів достовірності інформації; – прогнозувати особливості соціалізації особистості в інформаційному соціум; – урахувати специфіку взаємодії з медіа різних соціальних груп

Продовження табл. 1.2.

Профілактична	виявлення, запобігання та обмеження асоціальних явищ, які сформувались під впливом мас-медіа, серед різних груп населення	<ul style="list-style-type: none"> – причини та форми девіації, пов'язаної з впливом мас-медіа; – особливості використання медіатекстів у профілактичній діяльності 	<ul style="list-style-type: none"> – організовувати різні форми роботи з залученням медіатекстів; – шукати соціально-позитивні профілактичні впливи мас-медіа; – виваляти групи ризику що піддаються негативному впливу медіа
Організаційна	структурування, планування і координація роботи з різними соціальними інститутами за допомогою мас-медіа	<ul style="list-style-type: none"> – особливості менеджменту з залученням медіа; – способи залучення медіа у процес координації роботи; – особливості взаємодії соціальних груп у віртуальному середовищі 	<ul style="list-style-type: none"> – координувати соціально-педагогічну роботу через різні медіа; – налагоджувати співпрацю зі структурами мас-медіа; – популяризувати роботу соціального педагога серед населення у медіапросторі
Соціально-перетворювальна	вдосконалення особистих якостей клієнта за допомогою мас-медіа, профорієнтаційна робота в медіапросторі, соціальний супровід у соціальних мережах	<ul style="list-style-type: none"> – особливості надання терапевтичної допомоги з залученням медіа різним групам населення; – особливості упровадження медіаресурсів; – шляхи самоосвіти за допомогою мас-медіа; – специфіку віртуальної комунікації; – особливості соціально-терапевтичної роботи з залученням медіа 	<ul style="list-style-type: none"> – надавати послуги соціальної реабілітації та корекції з залученням різних медіа-ресурсів; – здійснювати індивідуальний підбір профорієнтаційних медійних програм; встановлення віртуальних контактів – доцільно застосовувати форми терапевтичної допомоги із використанням медіа-ресурсів; – залучати різні види мас-медіа до надання терапевтичних послуг; – розробляти технології онлайн супроводу дітей

Вивчення педагогічної, психологічної літератури дозволяє констатувати, що фахова підготовка майбутніх соціальних педагогів тісно пов'язана з їхньою

медіаосвітою. Поняття «медіаосвіта майбутніх соціальних педагогів» є відносно новим у науковій літературі. Особливого значення набуває підготовка соціальних педагогів шляхом упровадження в зміст фахової підготовки медіаосвіти, з метою формування медіаграмотності.

1.2. Сутність поняття «медіаграмотність майбутніх соціальних педагогів»

В умовах інформатизації усіх сфер життя особистості та пошуків шляхів подолання деструктивного впливу мас-медіа з'являється потреба формування медіаграмотності у майбутніх соціальних педагогів.

Поняття «медіаграмотність» було сформульовано в американському освітньому співтоваристві. Необхідність виокремлення такого виду грамотності зумовлене стрімким зростанням невідповідності між запропонованою мас-медіа системою життєвих цінностей і реальними, суспільними цінностями, які поступово втрачають значущість для сучасної молоді.

Поняття «медіаграмотність» розглядається в контексті необхідності розширення поняття «грамотність», тому визначення його сутності бачиться одним із першочергових завдань. Бути грамотним у будь-якій галузі означає насамперед уміти розбиратися, оцінювати за певними критеріями, а також використовувати знання й уміння. Грамотність традиційно визначається як уміння читати й писати або вміння використовувати мову, щоб читати, писати чи розмовляти. Також грамотність – це необхідний ступінь освіченості та професійної компетентності, культури особистості [46].

В Енциклопедичному словнику під грамотністю розуміють: у широкому сенсі – оволодіння навичками усного та писемного мовлення відповідно до норм літературної мови; у вузькому розумінні – вміння тільки читати і писати елементарні тексти; наявність знань у будь-якій сфері [155].

У свою чергу, Великий тлумачний словник сучасної української мови дає наступне визначення поняття грамотний: «грамотний – який уміє читати і писати; який володіє необхідними знаннями в певній галузі» [36, с. 258]. Як бачимо, два останні визначення мають однаковий зміст і вказують на те, що грамотність зводиться не лише до вмінь писати й читати. Найбільш загальне значення грамотності розуміється як здатність людини до компетентної участі в різних сферах суспільства [53].

Дослідники зазначають, що процес переосмислення поняття «грамотність» почався наприкінці ХХ століття у зв'язку з реформуванням освітньої сфери. Підтримуючи цю думку, Є. Огарьов і Г. Ключарьов зазначають, що саме через грамотність можна прослідкувати основні завдання, які ставить перед собою сучасна система освіти. У 1958 році на міжнародному рівні було визначено базовий рівень грамотності як володіння читанням і письмом для розуміння простих і коротких повідомлень, які стосуються щоденної життєдіяльності людини. Пізніше визначення було уточнено і вже базовий рівень грамотності включав здатність читати, писати і рахувати, що є необхідним не лише для життя і розвитку самої людини, а й її соціального середовища [93]. Міжнародна спільнота цим доповненням підкреслює саме соціальний характер поняття грамотності. На сучасному етапі під грамотністю розуміють ступінь обізнаності людини в певній галузі знань [46]. Д. Мельник указує на те, що сучасна грамотність розуміється як підготовленість до життя, що сприяє збагаченню освітнього потенціалу [124, с. 30].

У сучасному суспільстві зміни в економіці, освіті, культурі посприяли розумінню того, що ефективність діяльності людини в тій чи іншій сфері безпосередньо залежить від рівня її грамотності. Є. Огарьов і Г. Ключарьов дають загальне соціально-філософське визначення поняття грамотність, під яким розуміють результат систематичної навчальної діяльності, виражений в активному оволодінні знаковою системою природних і штучних мов, а також здатність використовувати цю систему з метою пізнання навколишньої дійсності і розв'язання проблем, які виникають у практичній діяльності [93, с.35].

Підсумовуючи результати аналізу наукової літератури з визначення сутності поняття «грамотність» людини, варто зазначити, що науковці виділяють у ній такі аспекти, як: соціолінгвістичний, соціокультурний, педагогічний [94].

Питання виокремлення різних видів грамотності стало предметом досліджень багатьох учених, серед яких І. Колеснікова [94] (багатократна, багатомодальна, поліграмотність, мультиграмотність, трансграмотність), Л. Макаренко [113] (комп'ютерна грамотність педагогів), Є. Хірш [268] (культурна грамотність), В. Онушкін і Є. Огарьов [93] (функціональна грамотність), А. Паскова [154] (комп'ютерна, технологічна, інформаційна грамотність), Л. Пакушина [150] (валеологічна грамотність майбутніх соціальних педагогів), І. Богданова [17] (психологічна грамотність соціального педагога). На основі цього можна зробити висновок, що грамотність людини пов'язана з різними видами її діяльності, які необхідні для входження в соціум, становлення та розвитку в ньому. Підкреслюючи актуальність питання, Н. Чичеріна зазначає, що в умовах сучасної освіти постає проблема того, що нині розуміння грамотності пов'язане з друкованим текстом і вже не може охопити коло тих умінь і навичок, які необхідні для життя в інформаційному суспільстві. Тому більшість дослідників висловлює думку про необхідність нового тлумачення грамотності, яке б відповідало вимогам сучасного суспільства [252, с. 88].

Швидкі темпи поширення інформації зумовили появу власної класифікації грамотності на основі взаємодії з медіа. До видів грамотності в інформаційному суспільстві відносять: комп'ютерну, інформаційну, візуальну, цифрову й медіаграмотність. Підхід до формування багатьох видів грамотності запропонувала група дослідників з Великобританії, США й Австралії, яка має назву Група Нового Лондона (The New London Group). Дослідники виділяють шість основних видів грамотності у сфері комунікації та інформації, які мають вплив на потреби суспільства в комунікації [271; 277], серед яких: медіаграмотність, комп'ютерна, візуальна, інформаційна, мережева і технологічна.

Ці види грамотності К. Тайнер поділяє на дві групи. Такі види, як комп'ютерна, мережева і технологічна грамотність, пов'язані з глобальним поширенням нових технологій, а тому відносяться до інструментальної грамотності. Інші – інформаційна, візуальна і медіаграмотність – репрезентаційні – спрямовані на використання інформації у процесі освіти. Оскільки така класифікація видів грамотності, пов'язаних з інформацією, є неповною, аналіз теоретичних праць педагогів дозволив додати до цього списку ще декілька видів грамотності: бібліографічну, аудіовізуальну, медійну, медіаінформаційну й цифрову [62, 271, 278]. Класифікація видів грамотності та їхня характеристика представлені у додатку А.

Для процесу підготовки майбутніх соціальних педагогів цікавими є саме репрезентаційні види грамотності. Термін «репрезентація» є одним з базових у теорії медіаосвіти і означає представлення навколишньої дійсності посередництвом медіа [75]. Дослідники зазначають, що з-поміж цих видів грамотності саме медіаграмотність привертає увагу багатьох науковців, що засвідчує її актуальність.

Дослідник Б. Гершунський [44] надавав особливе значення грамотності, якою необхідно оволодіти студентів у процесі фахової підготовки. Він уважав, що грамотність є основою для формування подальшої освіченості людини і запропонував схему результатів освіти (грамотність, компетентність, культура). Зазначене дозволяє представити шлях медіаосвіченості, виділяючи перший, на наш погляд, важливий етап – формування медіаграмотності, адаптуючи запропоноване вченим до проблеми нашого дослідження (рис.1.1.).

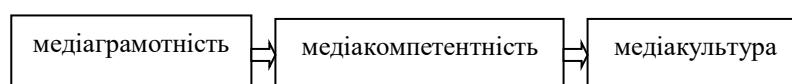

Рис. 1.1. Результати медіаосвіти

Означена ситуація дає чітке уявлення про результати медіаосвіти та визначає медіаграмотність як початок, що стимулює формування подальших результатів медіаосвіти (К. Ворсноп, В. Монастирський, С. Пензін). Підтримуючи

цю позицію, І. Жилавська зазначає, що медіаосвіта представляє педагогічний процес, а медіаграмотність визначає якість особистості. Все ж таки, медіаграмотність є першочерговим результатом медіаосвіти, а більш вищим результатом медіаосвіти слід уважати медіакомпетентність, найвищим – медіакультуру [63].

Попри достатню теоретичну обґрунтованість, сутність поняття «медіаграмотність» залишається предметом активних наукових дискусій.

Аналізуючи погляди А. Мартіна на концепцію мультиграмотностей, Н. Чичеріна визначає медіаграмотність як широку компетенцію, яка покликана забезпечити ефективну взаємодію молодих громадян сучасного суспільства з медіасередовищем на основі критичної автономії. Вона передбачає набуття знань про ЗМІ та розвиток умінь і навичок здійснювати доступ, критично аналізувати, оцінювати й створювати медіатексти різних форм [252, с. 102].

В «Енциклопедії соціальних та гуманітарних наук» під медіаграмотністю розуміють здатність до сприймання, створення, аналізу, оцінки медіатекстів, розуміння культурного і політичного контексту функціонування медіа в сучасному світі, кодових і репрезентаційних систем, які використовують медіа; життя такої людини в суспільстві і світі пов'язані з громадянською відповідальністю [270].

К. Ворноп визначає медіаграмотність як рух, спрямований на допомогу людям для того, щоб розуміти, створювати й оцінювати культурну значущість аудіовізуальних і друкованих текстів. Медіаграмотна людина здатна аналізувати і оцінювати друковані й електронні медіатексти [263]. Дослідник підкреслює, що чим більше людина вивчає медіа, тим більше вона медіаграмотна.

В українській медіапедагогіці визначення медіаграмотності представлене в «Концепції упровадження медіаосвіти в Україні», де вказано, що медіаграмотність – це рівень знань про медіа, який стосується вмінь користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, відділяти реальність від її віртуальної симуляції [97].

І. Жилавська, розглядаючи «Декларацію медійної та інформаційної грамотності», прийняту в 2011 році в м. Фес (Марокко), акцентує, увагу на особливому значенні медіаграмотності для соціального розвитку та поліпшення якості життя людини. У цьому документі вказано, що грамотність у сфері медіа відіграє важливу роль, особливо в житті молоді, оскільки сприяє формуванню активної життєвої позиції та саморозвитку [62]. Як бачимо, міжнародна спільнота також акцентує увагу на ролі медіаграмотності людини у процесі її соціального розвитку та соціалізації.

Ще один з аспектів медіаграмотності розкрито в «Рекомендаціях ІФЛА з медійної та інформаційної грамотності», де зазначено, що така грамотність складається із знань, здібностей і сукупності навичок, необхідних для розуміння того, яка потрібна інформація, коли, де і яким чином її можливо отримати, як її об'єктивно організувати й етично використати [171]. Зазначені аспекти медіаграмотності виходять за рамки технічних умінь, що досить важливо для соціальних педагогів, та дозволяє зосередити увагу на критичному мисленні й поведінкових проявах у рамках професійної діяльності та поза ними.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури надає можливість уточнити поняття «медіаграмотність». Отже, медіаграмотність – це результат медіаосвіти, який передбачає здатність аналізувати, свідомо й критично тлумачити інформацію мас-медіа, використовувати можливості медіа у професійному та особистому житті.

На основі вищезазначеного вважаємо, що під *медіаграмотністю соціального педагога* варто розуміти *результат систематичної та цілеспрямованої медіаосвіти, який характеризується оволодінням знаннями у сфері мас-медіа, вміннями і навичками аналізувати, оцінювати й використовувати медіа у соціально-педагогічній діяльності та визначати вплив різних мас-медіа на соціалізацію особистості.*

Аналіз навчальних планів підготовки майбутніх соціальних педагогів дозволив визначити, що існує значний потенціал для формування медіаграмотності шляхом упровадження курсів з інформатики, при цьому

завдання цілеспрямованої медіаосвіти студентів відсутні. Концепти медіаграмотності можуть бути інтегровані в різні навчальні дисципліни або ж стати самостійним предметом вивчення [251]. Медіаграмотний соціальний педагог має навчитися користуватися не тільки традиційними, а й новітніми мас-медіа, готувати молоде покоління до взаємодії з ними.

Скориставшись характеристикою медіаграмотності Н. Чичеріної, спробуємо адаптувати її та визначити характерні особливості медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів (табл. 1.3.) [252].

Таблиця 1.3.

**Характеристики медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів
(адаптована автором до характеристики медіаграмотності студентів
лінгвістичних спеціальностей за Н. Чичеріною)**

Характеристика медіаграмотності	Зміст характеристики для соціальних педагогів
Універсальність	Навички медіаграмотності мають використовуватися в різних напрямках соціально-педагогічної діяльності з використанням різних медіатекстів
Багато-функціональність	Медіаграмотність має допомагати вирішувати соціально-педагогічні завдання із залученням медіа
Інтегративність/ міждисциплінарність	Формування медіаграмотності фахівців соціально-педагогічної сфери відбувається на міждисциплінарній основі шляхом використання знань, умінь і навичок базових дисциплін спеціальності
Інтелектуальна насиченість	Медіаграмотність передбачає вміння особистості активізувати власні інтелектуальні ресурси й прагнення до саморозвитку та самоосвіти

Удосконалення сучасної системи фахової підготовки соціальних педагогів зумовлено необхідністю розв'язання суттєвих суперечностей між традиційними підходами до неї та новими вимогами суспільства до фахівців соціально-

педагогічної сфери, які мають швидко адаптуватися в умовах інформаційного простору, мати належний рівень медіаграмотності. Зазначене спонукає до визначення основних теоретико-методологічних підходів до формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки. Серед існуючих теоретико-методологічних підходів стосовно зазначеної проблеми виділяємо: особистісно-орієнтований, системний та інформаційний (рис. 1.2.).

Рис.1.2. Теоретико-методологічні підходи до формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки

Схарактеризуємо кожен з них. *Особистісно-орієнтований підхід* до підготовки майбутніх соціальних педагогів спрямований на цілісний розвиток майбутнього фахівця, на поєднання його виховання та навчання на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Він має відбуватися з урахуванням принципів співпраці та партнерства, гуманізації й індивідуалізації стосунків викладача і студента, залучення студента до творчої діяльності. Питанням визначення психолого-педагогічних вимог реалізації особистісно-орієнтованого підходу, форм та методів упровадження його в освіті приділяли увагу В. Андрущенко [4], І. Бех [15], Є. Бондаревська [21], І. Якиманська [263] та ін. В основі розробки особистісно-орієнтованого навчання та виховання покладено принцип визнання індивідуальності особистості, створення необхідних умов для всебічного, гармонійного її розвитку, для виявлення рівня її пізнавальної активності, творчої обдарованості, можливостей і здібностей, що потребують подальшого розвитку. Формування особистості майбутнього фахівця в умовах ВНЗ характеризується тим, що поряд із навчанням та загальним розвитком особливу увагу слід

приділяти розвиткові професійно важливих особистісних якостей [131], до яких можна віднести і медіаграмотність. Особистий підхід базується на актуальних медіапотребах споживачів інформації з урахуванням їхніх вікових, індивідуальних та соціально-психологічних особливостей, наявних медіавподобань і рівня сформованості медіакультури особистості [97]. Метою особистісно-орієнтованого навчання майбутніх соціальних педагогів є створення умов для індивідуальної їх реалізації, розвитку і саморозвитку особистісних якостей [60, с. 626].

Найважливішими умовами індивідуально-особистісного розвитку, на думку І. Якиманської [263], є: розробка предметного змісту, технологій його використання в навчальному процесі; виявлення ставлення студента до учіння, аналіз використаних ним різноманітних способів опрацювання навчального матеріалу; спрямованість педагога на навчальні можливості кожного студента; складання індивідуальної карти особистісного розвитку, індивідуальної корекційної програми навчання з опертям передовсім на успіх у досягненні позитивних навчальних результатів; побудова заняття, спрямованого на створення умов самореалізації, самостійності кожного студента; розкриття і максимальне використання суб'єктного досвіду дитини; стимулювання студентів до використання різноманітних способів виконання завдань з правом на помилку.

Професійна підготовка, орієнтована на особистість, досягає своєї мети такою мірою, якою створює ситуацію прагнення особистістю власного розуміння життя, життєвих сенсів, сил саморозвитку. Так само формування медіаграмотності має орієнтуватися на прагнення студентів до нових спеціальних знань; на прояв особистістю здібностей, яким сприяють спеціально створені особистісно-орієнтовані ситуації – ситуації, в яких затребуються прояви особистісних функцій [131].

Під час підготовки майбутніх соціальних педагогів особистісно-орієнтований підхід реалізується за умови активізації самостійності студентів, залучення їх до активної та змістовної взаємодії з мас-медіа, удосконалення власного рівня медіаграмотності. Основними методами реалізації цього підходу є

тренінги (формування якостей), навчальні ігри (відпрацювання проблемних ситуацій), евристичні завдання тощо. Такий підхід дозволяє враховувати індивідуальні можливості студентів, їхні мотиви, інтереси, здібності в організації навчально-виховного процесу. Формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів неможливе без урахування особистісно-орієнтованого підходу, який забезпечує розробку механізмів формування необхідних критеріїв медіаграмотності. Однак цей підхід не знайшов достатнього висвітлення в науковій літературі в контексті формування медіаграмотності фахівця соціально-педагогічної сфери. У зв'язку з цим залишається низка питань, які потребують теоретичного аналізу та практичної перевірки.

Системний підхід у педагогіці вивчали С. Архангельський [5], В. Беспалько [13], В. Бондарь [25], С. Гончаренко [47] та ін. У рамках системного підходу до педагогічних явищ розглядає процес професійної підготовки соціальних педагогів С. Харченко. За словами дослідника, необхідними ознаками педагогічної системи є наявність системної якості, компонентів структури, мети і функцій. На думку вченого, системний підхід знайшов своє втілення переважно у шкільній педагогіці, тоді як у педагогіці вищої школи представлений меншою мірою, хоча й «визнається вихідною теоретичною умовою наукової організації навчального процесу у ВНЗ» [242, с. 17]. Головною ідеєю підготовки майбутніх соціальних педагогів відповідно до системного підходу є ідея про те, що підготовка до соціально-педагогічної діяльності розглядається не лише як процес, а і як педагогічна система, яка його породжує. Це твердження підкреслює важливість розуміння професійної підготовки майбутніх фахівців як цілісного системного навчально-розвивального процесу, елементами якого, за В. Беспалько, є: учні, цілі виховання, зміст виховання, власне навчання та виховання, учитель, організаційні форми навчальної діяльності [14].

У межах цього підходу розкриваються системоутворюючі елементи, які вступають у специфічні навчально-професійні відносини згідно із цілями професійної освіти майбутніх соціальних педагогів. Зазначений підхід передбачає медіаграмотність як ціле, що складається із взаємопов'язаних елементів та

комплексного методичного забезпечення процесу формування окресленого виду грамотності майбутніх соціальних педагогів.

Системний підхід, на думку С. Гончаренка, застосовують для розробки складних довгострокових програм із розв'язання найважливіших освітньо-виховних проблем [47]. Ю. Бабанський розглядає навчально-виховний процес із погляду системності [7] і вважає, що навчальний процес можна розглядати з двох позицій: як систему, в якій функціонує процес, та як складову самого процесу. У складі системи навчання дослідник виділяє такі елементи: викладачі та інші суб'єкти навчання чи виховання, студенти та умови навчання.

Перевага системного підходу над іншими полягає в тому, що формування медіаграмотності соціальних педагогів розглядається не вузькопрофільно, а як комплексна програма, що покликана інтегрувати навколо себе проблему впливу медіа та найважливіші чинники впливу у ВНЗ: навчальні заняття, науково-дослідну роботу, практику, позааудиторну роботу. За таких умов значно розширюються масштаби здійснення навчально-виховної роботи. У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні системність вбачається в тому, що медіаосвітні елементи мають увійти до навчальних програм циклу дисциплін професійно-орієнтованої підготовки з інших спеціальностей у відповідних їм обсягах [97].

У контексті системного підходу, «що передбачає інтеграцію знань і вмінь, здійснення взаємозв'язку між навчальними дисциплінами як за структурними, так і за функціональними компонентами», також розглядає процес професійної підготовки соціальних педагогів В. Поліщук [163, с. 201]. У своєму дослідженні вона розробила цілісну модель системи безперервної професійної підготовки соціальних педагогів, яка включає допрофесійну підготовку, різнорівневу підготовку у ВНЗ та післядипломну освіту.

Аналізуючи дійсність як систему, ученими були визначені основні ознаки системного підходу: наявність мети – цілеспрямованість; наявність елементів, з яких утворюється система; наявність функціональних завдань кожного елемента, який не дублюється; наявність зв'язків між елементами структури; зв'язки із

зовнішнім середовищем; енергетика системи, за рахунок якої вона діє; керованість та самокерованість; відмінність властивостей цілої системи від властивостей її окремих елементів [165]. Розглядаючи складові педагогічної системи, Н. Кузьміна також говорить про існування структурних і функціональних компонентів. Під функціональними компонентами дослідниця розуміє базові зв'язки між початковим станом структурних елементів педагогічної системи і кінцевим результатом під час розв'язання педагогічних завдань. Структурними компонентами дослідниця називає педагогічну мету, навчальну та наукову інформацію, засоби педагогічної комунікації, учнів і педагогів. В. Беспалько у структурі педагогічної системи виділяє такі основні елементи, як: мета виховання, учні, викладачі, зміст виховання, організаційні форми педагогічної діяльності, дидактичні процеси або засоби здійснення педагогічного процесу [13].

Системний підхід дозволяє подати процес фахової підготовки майбутнього соціального педагога у вигляді системи, де формування його медіаграмотності виступає підсистемою цього процесу. При цьому важливим є необхідність цілісного сприйняття особистості студента, урахування потреб розвитку всіх сфер його життєдіяльності. Системний підхід дозволяє виявити взаємодію та взаємозалежність усіх елементів як єдиного цілого у процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Основи *інформаційного підходу* до підготовки фахівців розглядали Р. Абдєєв [1], В. Казакевич [85], А. Урсул [225], В. Штанько [260] та ін. У дослідженнях цих учених інформаційний підхід розглядається як «спосіб абстрактно-узагальненого опису та вивчення інформаційного аспекту функціонування та структурування складних систем, інформаційних зв'язків і відносин на мові теорії інформації» [260, с. 31].

З позицій інформаційного підходу аналізує проблему підготовки майбутніх соціальних педагогів Г. Локарева. На її думку, «інформаційні підходи до різних сфер суспільної життєдіяльності нині знаходяться на новому витку актуальності». Дослідниця виділяє чотири основних аспекти підготовки соціальних педагогів до

професійного спілкування в контексті інформаційного підходу: інформаційне забезпечення змісту підготовки; інформаційні потоки у професійному спілкуванні; інформаційні засоби навчання, до яких Г. Локарева зараховує, поряд із традиційними (підручники, посібники тощо), такі засоби отримання інформації, як комп'ютерна техніка, аудіо- та відеозаписи тощо; художньо-естетичну інформацію [111, с. 82].

Важливим для дослідження є твердження дослідниці про те, що різні типи художньо-естетичної інформації можуть виступати важливим засобом професійної підготовки майбутнього фахівця на всіх його рівнях. З погляду виховного процесу в підготовці майбутніх соціальних педагогів різні типи художньо-естетичної інформації можуть використовуватися як засіб загальнокультурного та художньо-естетичного розвитку особистості [75, с. 87]. Така позиція цілком підтримана ідеями естетичної теорії медіаосвіти.

Головною умовою інформаційного підходу у формуванні медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів вважаємо те, що навчальна інформація використовується у процесі освіти тим ефективніше, чим більше вона скоординована з пізнавальною діяльністю студента, його потребами, цілями, психічними особливостями засвоєння інформації [140].

Інформацію, яка циркулює в рамках педагогічних систем, називають педагогічною інформацією. Не можна не погодитися з думкою В. Казакевич, що в змістовому плані інформація, яка циркулює в рамках педагогічного процесу, має три складники: предметний, що виражає рух предметного досвіду і досвіду творчої діяльності від педагога до учнів (сукупність знань, умінь і навичок); функціональний (мова, символи, навички роботи на комп'ютері та з іншими медіа); комутаційний, що є регулятором навчального процесу [85]. Урахування окреслених складових педагогічної інформації дозволить ефективно організувати процес формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів.

Реалізація інформаційного підходу передбачає оцінку цілої низки характеристик циркулюючої в рамках досліджуваного процесу інформації. Ключовим з них виступає цінність інформації, яка визначається, як правило, з

точки зору її кількості і якості [225]. Варто підкреслити, що чим істотніше інформація наближена до поставленої споживачем мети, тим вище її ціннісна характеристика, яка сприяє цьому процесу.

Як правило, переробка інформації у процесі медіаосвіти пов'язана з її зміною, потреба в якій заснована на необхідності відбору корисної для цього процесу інформації. Як стверджує В. Якунін, подібні зміни можуть здійснюватися через фільтрацію (відбір необхідної частини інформації, що відповідає тим чи іншим вимогам), стиснення (скорочення розмірів повідомлень без зміни змісту) або редагування (зміна повідомлень з метою підвищення їхньої ефективності) [264]. Однак будь-які зміни інформації повинні зберігати істотні характеристики: достовірність, систематизованість, повноту, точність, оперативність, економічність, лаконічність, корисність, цінність. Очевидно, що відсутність або недостатність проявів тієї чи іншої якості інформації негативно позначається на результатах формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів.

Означені підходи потребували визначення основних принципів формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів. До таких принципів Т. Жилинська відносить: принцип навчання практичної діяльності; принцип професійної спрямованості навчання; принцип діалогічності навчання; принцип заглибленості в електронне медіасередовища; принцип колективного навчання груповим видам соціальної комунікації [64, с. 18 – 19].

За «Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні», до принципів формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ відносять принципи: особистісного підходу (урахування вікових, індивідуальних та соціально-психологічних особливостей, наявних медіауподобань і рівня сформованості медіакультури особистості); перманентного оновлення змісту (зміст медіаосвіти постійно оновлюється відповідно до розвитку технологій, змін у системі мас-медіа); орієнтації на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (основа на передові досягнення в галузі інформаційно-комунікаційних технологій); пошанування національних традицій (основа на культурні традиції народу, національну специфіку медіапотреб); пріоритету морально-етичних

цінностей (спрямованість на захист суспільної моралі і людської гідності, протистояння жорстокості і різним формам насильства, утвердження загальнолюдських цінностей); громадянської спрямованості (спрямованість на розвиток громадянського суспільства); естетичної наснаженості (використання кращих досягнення різних форм сучасного мистецтва й естетичного виховання засобами образотворчого мистецтва, музики, художньої літератури, кіно, фольклорних практик); продуктивної мотивації (поєднання творчого сприймання медіа і розвиток здатності того, хто вчиться, створювати власну медіапродукцію) [98].

Також до принципів формування медіаграмотності слід віднести: принцип інтеграції медіаосвіти та навчальних курсів; принцип відбору інформації мас-медіа для створення засобів інтегрованої медіаосвіти [65]. Дослідники виділяють принцип зв'язку теоретичного і практичного навчання, аргументуючи свою позицію тим, що «практична робота є не метою, а необхідним засобом розвитку критичного рівня розуміння мас-медіа» [80].

Підсумовуючи результати аналізу теоретико-методологічних підходів і вищезазначених позицій дослідників, виділимо основні *принципи формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів*:

- *принцип комплексного та системного використання теорії і практики медіаосвіти* (опанування студентами медіазнаннями та формування відповідних медіавмінь і медіанавичок у практичній діяльності);
- *принцип урахування індивідуального розвитку особистості* (орієнтація на активну, перетворювальну діяльність з урахуванням вікових і психологічних особливостей особистості);
- *принцип орієнтації на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій* (урахування сучасних тенденцій розвитку інформаційних технологій та використання сучасних мас-медіа);
- *принцип соціалізації* (орієнтація на морально-етичні цінності, попередження негативного впливу медіа на особистість, популяризація

загальнолюдських цінностей, оволодіння соціальними ролями у процесі взаємодії зі ЗМІ).

Логіка дослідження потребує розгляду функцій ВНЗ у процесі формуванні медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів. Розглядаючи функції ВНЗ, які сприяють формуванню медіаграмотності студентів спеціальності «Соціальна педагогіка», варто зазначити, що під «функцією» розуміють якісну характеристику, спрямовану на збереження, підтримку та розвиток певної системи [19, с. 153].

Процес підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери у ВНЗ становить високорозвинену багатоаспектну систему, основними функціями якої є: продукування знань; розробка нових навчальних дисциплін, освітніх програм, науково-методичного супроводу; передавання знань; формування в того, хто навчається, умінь й усвідомлення необхідності навчатися впродовж усього життя [103]. І. Лаппо систематизувала функції ВНЗ у чотири групи: трансляційна, соціалізуюча, соціальної селекції, соціальної та культурної змін [106]. У європейському освітньому просторі окреслені основні функції ВНЗ, до яких відносять: усебічний розвиток особистості; примноження та забезпечення фонду знань; трансфер знань і технологій; розвиток здатності громадянина брати участь у формуванні демократичного суспільства. Остання функція вищої освіти названа також у документах Болонського процесу: Болонській декларації, Паризькому та Берлінському Комюніке [88, с. 105].

Аналіз наукової літератури надав можливість констатувати, що питання функцій ВНЗ розглядаються з позицій основних напрямів діяльності закладу або стосовно підготовки фахівців різних сфер. Аналіз наукової літератури з питань специфіки роботи соціального педагога дозволив виокремити основні сфери реалізації медіаосвіти, до яких відносимо: попередження негативного впливу мас-медіа; профілактика нових видів девіантної поведінки, сформованих під впливом мас-медіа (гаджетзалежність, Інтернет-залежність, ігроманія та ін.); медіавиховання молоді; формування критичного мислення в дітей; розробка програм і проєктів, спрямованих на вирішення актуальних соціально-

педагогічних проблем, що пов'язані з мас-медіа. Окреслені сфери діяльності вимагають від соціального педагога розвинутих креативних умінь, високого рівня знань, власного медіадосвіду; здатності до формування інформаційного світогляду в молоді; саморозвитку в напрямі підвищення власного рівня медіаграмотності. Підготовка соціальних педагогів у ВНЗ до розв'язання таких завдань можлива за умови реалізації відповідних функцій.

Це дозволило нам адаптувати розглянуті функції відповідно до можливостей ВНЗ щодо формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів. На основі проведеного аналізу виокремлено наступні функції: *мотиваційно-ціннісна, інформаційна, операційна, розвиваюча.*

Мотиваційно-ціннісна функція ВНЗ щодо формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів зумовлена тим, що у процесі фахової підготовки студенти мають визначити своє ставлення до мас-медіа та медіаосвіти, усвідомити необхідність вивчення системи масової комунікації та саморозвитку на матеріалі ЗМІ. Вища освіта має актуалізувати у свідомості майбутніх соціальних педагогів потребу у медіаосвіті. Надання їм відповідних знань у сфері медіа дасть студентам змогу ефективніше розбиратися у проблемах клієнтів, що пов'язані з впливом мас-медіа, забезпечити попередження негативного впливу медіа на соціалізацію особистості. Мотиваційно-ціннісна функція у практиці фахової підготовки пов'язана з використанням стимулів, що сприяють поліпшенню результатів навчання студентів. Реалізація окресленої функції сприятиме формуванню у студентів позитивного ставлення та ініціативності до формування медіаграмотності.

Інформаційна функція ВНЗ передбачає забезпечення взаємодії майбутніх соціальних педагогів з інформацією з різних мас-медіа. Студенти повинні оволодіти достовірною інформацією у сфері мас-медіа для того, щоб оцінити їх роль та місце в соціально-педагогічній роботі. Отримання цих знань у процесі фахової підготовки соціальних педагогів стимулюватиме мотивацію до формування медіаграмотності студентів. З цією метою Міністерство освіти і науки (МОН) України ініціював всеукраїнський експеримент з упровадження

медіаосвіти в навчально-виховний процес у загальноосвітніх закладах України «Науково-методичні засади упровадження вітчизняної моделі медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів» [133]. При цьому медіаосвіта не стала загальнообов'язковою, як у шкільній освіті, так і у ВНЗ. Як бачимо, інформаційна функція у процесі формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів спрямована на забезпечення студентів доступу до різної інформації.

Операційна функція ВНЗ полягає в залученні студентів до реалізації отриманих знань на практиці, набуття практичного досвіду упровадження медіаосвіти в соціально-педагогічну роботу. З цією метою майбутнім соціальним педагогам можуть бути запропоновані різноманітні форми та методи медіаосвіти, виконання яких сприятиме кращому засвоєнню отриманих знань.

Розвиваюча функція ВНЗ полягає у стимулюванні майбутніх соціальних педагогів до формування власного інформаційного світогляду. У студентів ще до початку навчання у ВНЗ є певні знання та вміння щодо взаємодії з мас-медіа, які були сформовані найближчим соціумом та у процесі самоосвіти, але вони не мають системності і не усвідомлюються в контексті соціально-педагогічної діяльності. Головним завданням розвиваючої функції є розвиток у студентів готовності до накопичення знань про медіа, розвиток умінь та навичок реалізації медіаосвіти, створення власних інформаційних уподобань.

Н. Леготіна зазначає, що в наш час інформаційна безграмотність передається з покоління в покоління. Батьки, які мають низький рівень освіти, не маючи такої роботи, що стимулювала б розумову діяльність, передають своє пасивне ставлення до інформації дітям. Ті, хто знаходиться за межею бідності мають обмежені культурні потреби, а діти навчаються задовольняти свої потреби більш легкими розважальними матеріалами. Фінські педагоги зробили висновок, що найбільш легковажна і поверхнева сфера молодіжної культури – комікси, реклама – впливає саме на тих дітей, чиє інтелектуальне мікросередовище і без того несприятливе [109, с. 19]. Ми цілком підтримуємо позицію автора, оскільки практика роботи соціального педагога показує, що діти, які опинилися в складних

життєвих обставинах, найчастіше потрапляють під маніпуляційний вплив мас-медіа і потребують грамотної допомоги та соціального захисту.

Важливим для нашої роботи є розуміння проблеми медіаграмотності сучасними студентами і соціальними педагогами. З цією метою було проведено попереднє опитування (методом анкетування) 77 практикуючих соціальних педагогів загальноосвітніх закладів Черкаської області, які проходили курси підвищення кваліфікації в Черкаському обласному інституті післядипломної освіти педагогічних працівників. Аналогічне анкетування було проведено серед 80 студентів 1-4-х курсів Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

За результатами анкетування 72,3% соціальних педагогів та 84,7% студентів зазначили, що мають потребу в детальному вивченні системи мас-медіа. 21,2% опитаних педагогів та 11,4% студентів указали, що не мають такої потреби, оскільки їхні знання в цій сфері є цілком достатніми. Інші соціальні педагоги (6,5%) та студенти (3,9%) не змогли визначитися. При опрацюванні анкет встановлена така тенденція: чим старший вік респондента, тим меншим було його бажання вивчати систему мас-медіа і навпаки. Вважаємо, що така ситуація зумовлена тим, що молоді фахівці та студенти усвідомлюють тенденції функціонування мас-медіа і їхню роль у соціумі, а саме: їх динамічність і швидкі темпи розвитку та безпосередній зв'язок діяльності соціального педагога і медіа. Звідси випливає, що знання в цій сфері мають постійно оновлюватися і задля підвищення професійної майстерності фахівців соціально-педагогічної сфери.

Достатньо високий показник (83,9% соціальних педагогів та 85,2% студентів) становлять респонденти, які мають досвід створення власних медіатекстів. І лише 16,1% соціальних педагогів 14,8% студентів відповіли, що не мають такого досвіду, що зумовлено відсутністю практичних умінь щодо створення різних медіатекстів (рис.1.3.).

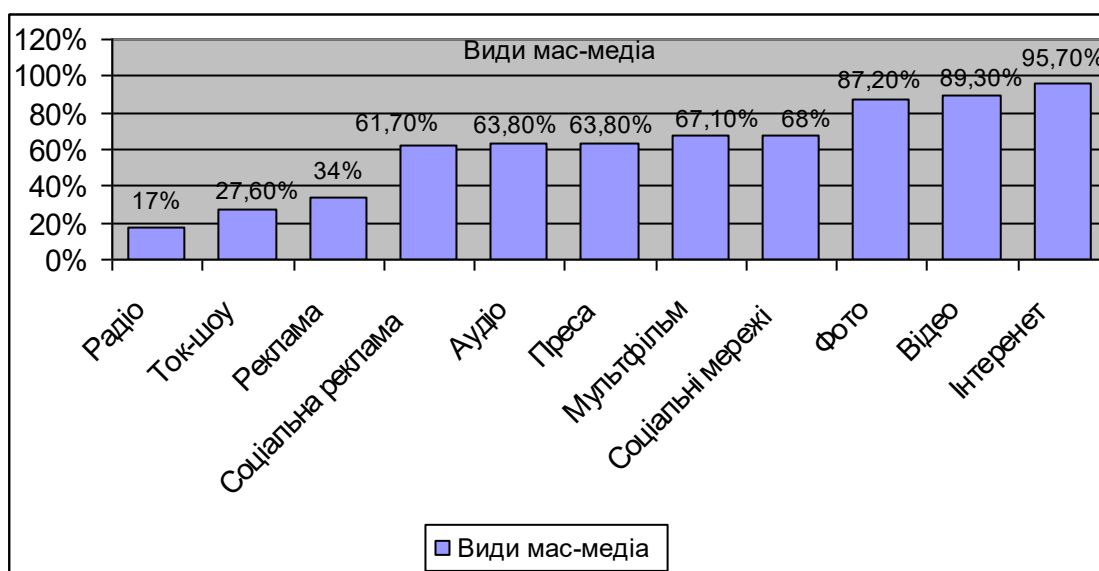

Рис. 1.3. Види мас-медіа, які використовуються в соціально-педагогічній роботі

Варто підкреслити, що 100% фахівців соціально-педагогічної сфери та студентів зазначили, що знання у сфері мас-медіа є обов'язковими для соціального педагога. В інтерв'ю опитані обґрунтували свій вибір тим, що мас-медіа має достатньо вагомий вплив на сучасну молодь і саме від характеру цього впливу (негативний чи позитивний) залежатиме ефективність процесу соціалізації особистості. Також усі соціальні педагоги та студенти використовують у власній професійній діяльності та навчанні різні види мас-медіа.

У ході дослідження встановлено, що найбільш популярним видом мас-медіа, який достатньо часто використовують респонденти, є всесвітня мережа Інтернет, оскільки вона є загальнодоступною та зосереджує великий обсяг інформації, необхідної соціальному педагогу для роботи. Наступним медіа, який обрали соціальні педагоги, є відеопродукція – 89,3 %. Серед шляхів використання відео у професійній роботі респонденти визначили відеолекторій, інформаційна кампанія, демонстрація відео, що висвітлює соціальні проблеми, та ін. 87,2% респондентів віддали перевагу також достатньо поширеному виду медіа – фотографії. Такий вибір зумовлений високими темпами розвитку мистецтва фотографії загалом та її надзвичайної актуальності в молодіжному середовищі. З числа опитаних 68% соціальних педагогів використовують у власній роботі

соціальні мережі. За їхніми словами, робота в соціальній мережі дає змогу визначити інтереси клієнта, його найближче коло спілкування та допомагає підтримувати з ним контакт. Шосте місце у списку мас-медіа, які використовує соціальний педагог, посідає преса (63,8%) та аудіотексти (63,8%). Якщо преса використовується більше у процесі самоосвіти фахівця, то музичні медіатексти – у процесі організації дозвілля молоді. Соціальну рекламу використовують 61,7% респондентів. Такий низький показник, порівняно з іншими медіа, на думку респондентів, зумовлений тим, що сучасні зразки соціальної реклами є достатньо однотипними і не завжди враховують інтереси цільової аудиторії. Вихід із цієї ситуації педагоги вбачають у самостійному створенні соціальної реклами, але для цього їм потрібні нові стимули та знання у сфері медіа й навички роботи з медіатехнікою. Також 61,7% соціальних педагогів використовують мультфільми. Багато опитаних зазначили, що цей вид медіа є достатньо обмеженим, оскільки спрямований лише на дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Рекламу обрали лише 34% соціальних педагогів. Респонденти зазначили, що, усвідомлюючи негативний вплив реклами на поведінку молоді, вони не мають достатньо вмінь її використання у соціально-педагогічній роботі. Також небагато (27,6%) фахівців соціально-педагогічної сфери обрали ток-шоу, оскільки, на їхню думку, це переважно розважальний жанр мас-медіа. Найменше використовують соціальні педагоги у власній професійній діяльності радіо – лише 17%.

Основними напрямками соціально-педагогічної роботи, в яких використовують мас-медіа, опитані соціальні педагоги визначили профілактичній (100%), організаційний (70,2%), консультативний (82,9%), діагностичний (34%). Такий розподіл дозволяє зробити висновок про те, що одним з актуальних напрямів у роботі соціальних педагогів у сфері медіаосвіти є попередження негативного впливу мас-медіа на процес соціалізації особистості.

Фахівці соціально-педагогічної сфери та студенти окреслили знання, яких їм не вистачає для ефективного використання мас-медіа у професійній діяльності, до яких віднесли наступні: теоретичні основи мас-медіа, особливості

функціонування різних мас-медіа та їхній вплив на особистість, про форми та методи формування вміння критичного аналізу інформації, про способи використання медіа в соціально-педагогічній роботі та ін. Серед умінь і навичок використання мас-медіа у професійній діяльності, які не сформовані у соціальних педагогів, визначено наступні: реалізувати себе за допомогою мас-медіа, створювати різні медіатексти, аналізувати рекламну продукцію та використовувати її в роботі, формувати власні інформаційні смаки та збільшувати власний медіа досвід тощо.

Таким чином, результати опитування фахівців соціально-педагогічної сфери та студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» з питань необхідності набуття медіаграмотності дозволили констатувати, що респонденти відчують потребу в одержанні знань у сфері медіаосвіти; розвитку умінь самовираження через медіа та використання медіа у професійній діяльності. Знання респондентів про медіаграмотність виявилися обмеженими і неглибокими. В індивідуальних бесідах з ними було відмічено зацікавленість, бажання дізнатися більше про особливості медіа, про позитивну й негативну роль, яку останні виконують у соціальному вихованні, соціальному навчанні, самовихованні та самоосвіті людини.

Як бачимо, у процесі фахової підготовки майбутні соціальні педагоги мають можливість здобути знання про мас-медіа та сформувати відповідні вміння і навички реалізації цих знань у професійній діяльності, що сприятиме формуванню їхньої медіаграмотності. Саме медіаграмотність дозволить фахівцеві ефективно вирішувати соціально-педагогічні проблеми, спричинені впливом мас-медіа.

1.3. Соціально-педагогічні проблеми в контексті формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів

Динамічний процес удосконалення і популяризації мас-медіа в останні десятиліття призвів до змін у соціальній педагогіці. Сучасні медіа впливають на

процес соціалізації молоді та формування її духовного світу. Оскільки формування медіаграмотності має базуватись на положеннях, що медіаосвіта має здійснюватись у процесі формальної і неформальної освіти і спрямовуватись переважно на дітей і молодь (від 6 до 18 років), варто розглянути деякі соціально-педагогічні проблеми, характерні для окресленої медіааудиторії. Такий аналіз представимо за значимістю існуючих проблем, які потребують спеціальних знань у сфері мас-медіа й умінь при їх розв'язанні.

Насамперед варто розглянути проблеми впливу мас-медіа на особистість. Саме особистість, її соціальний розвиток, статусні і вікові особливості виступають об'єктом соціально-педагогічної діяльності. Розвиток особистості відбувається в процесі її соціалізації, мета якої – допомогти вижити в суспільному потоці криз і революцій (екологічній, енергетичній, інформаційній, комп'ютерній), оволодіти досвідом старших поколінь, зрозуміти своє покликання, визначити власне місце в суспільстві, самостійно знайти шляхи найефективнішого самовизначення в ньому [132]. У процесі соціалізації не лише суспільство впливає на особистість, а й особистість здійснює вплив на суспільство. Соціальна педагогіка вивчає такий взаємовплив особистості з різними соціальними інститутами (особистість і родина, особистість і мас-медіа, особистість й однолітки, особистість і держава та ін.). Так, на думку Л. Мардахаєва [115] та А. Мудрика [132], такі соціальні середовища, як сім'я, вулиця, медіа, найбільш суттєво впливають на діяльність особистості та маси людей. У сучасних умовах недостатньо дослідженим є питання значення мас-медіа у процесі соціалізації особистості. Дослідники відводять особливу роль у цьому медіа, оскільки вважають, що вони справляють сильний соціально-педагогічний вплив на процес формування особистості; називають їх співвихователем дітей і молоді. Важливе завдання у цій сфері, яке висуває Л. Мардахаєв перед фахівцями, – навчитися педагогічно грамотно використовувати знання про впливи медіа на особистість [115].

Характеристиці мас-медіа як засобу соціалізації особистості присвячено праці відомих дослідників у галузі соціальної педагогіки. Так, С. Пальчевський

розглядає ЗМІ як мезачинник соціалізації особистості (поширення інформації на великі розсосереджені аудиторії), але поява в сім'ях портативних комп'ютерів (ПК) дозволяє розглядати їх як мікрочинник [151, с. 120]. І. Кон підкреслює, що мас-медіа як один із факторів соціалізації підриває «авторитарну» систему соціального виховання: чим більше джерел інформації має людина, тим більша її автономія від кожного з них [95, с. 141]. В. Чудінова [255] та О. Бондарук [24] окреслюють проблеми соціалізації дитини під впливом ЗМІ. Одна з таких проблем, а саме екранне насильство та його вплив на дітей, була досліджена в роботі А. Допира [57].

І. Курлішук підкреслює, що мас-медіа є універсальним інститутом соціалізації, який шляхом акумулювання, тиражування і передачі соціально значущої інформації забезпечує масову комунікацію в соціумі, впливає на масову свідомість і поведінку, безпосередньо та опосередковано бере участь у процесі формування системи цінностей [105, с. 42].

Аналізуючи роль медіа у процесі соціалізації особистості, Л. Мардахаєв виокремлює наслідки їх впливу на когнітивну (зміна знань та світогляду); поведінкову (образ дій, представлений у медіа, стає орієнтиром у досягненні аналогічної мети), настановну (формування настанов, які впливають на дії та вчинки), психологічну (зміна психічного стану особистості від побаченого у медіа), фізіологічну (інформація, отримана через канали мас-медіа, призводить до підвищеного серцебиття, збільшення частоти дихання та ін.) сфери особистості [115, с. 215 – 217].

Л. Плеснюк вважає, що під впливом ЗМІ відбувається формування соціально-рольової ідентичності глядача, зміна ціннісних орієнтацій, змісту якості дозвіллевої діяльності, певних нових практик і стратегій поведінки [161].

Ш. Ішкулова стверджує, що мас-медіа здійснюють відносно контрольований вплив на соціалізацію (створюють політичну картину світу, представляють систему неформальної освіти усіх верств населення). Також дослідниця підкреслює, що самозмінна особистості у процесі соціалізації під впливом мас-медіа має як позитивні (нові знання про світ та роль особистості в

ньому, швидкість отримання інформації, переживання нового життєвого досвіду, спокійна атмосфера взаємодії), так і негативні наслідки (хибні уявлення про світ, одноманітність у мисленні, відчуттях, ілюзія знання, перевага емоцій над раціональним сприйняттям, відсутність естетичного смаку при виборі медіатекстів, ілюзія самотності) [82, с. 92].

О. Петрунко відмічає, що поряд з традиційною соціалізацією можна говорити про «медіасоціалізацію». Модель медіасоціалізації передбачає, що чим раніше дитина споживає медіапродукт і більше часу взаємодіє з мас-медіа, тим більше соціальне середовище повсякденного існування постає як медіасередовище, а соціалізація протікає як медіасоціалізація. Такий процес негативно впливає на входження в соціум особистості і спричиняє витіснення традиційних інститутів соціалізації (сім'я, друзі та ін.) [158].

С. Бондаренко акцентує увагу на кіберсоціалізації особистості – інтеграції користувача у соціокультурне середовище, що проходить за допомогою засвоєння технологій комунікації, інформаційної культури, соціальної навігації, інформаційної грамотності, а також соціальних норм, цінностей і рольових вимог [23].

Нині з'являються проблеми відносин в медіасфері, які впливають на особистість, її стосунки в сім'ї, на процес виховання дітей та загалом на процес соціалізації в умовах інформаційного суспільства. Для обґрунтування необхідності систематичного вивчення системи мас-медіа майбутніми соціальними педагогами слід звернутися до аналізу статистичних даних, які підтверджують значення мас-медіа в житті сучасної людини. Середньостатистичний американець та європеєць дивиться телевізор майже 35 годин на тиждень, тоді як на використання Інтернету в нього йде трохи більше 5 годин, а на перегляд відео в мережі Інтернет – тільки півтори години на тиждень (1,3 години щотижня – перегляд відео на мобільному) [30; 128].

Найбільш активною цільовою аудиторією медіа є діти. За результатами соціометричного дослідження Всеросійської державної телевізійної і радіокомпанії, уже в чотирирічному віці діти проводять біля телеекрана в

середньому більше 1,5 години в день (від 1,2 в будні та 2,2 у вихідні). Надалі спостерігається збільшення бюджету часу, яке сягає найвищої точки у віці 13 років (3,4 години в будні та понад 4,5 годин у вихідні). У 15 років спостерігається спад активності взаємодії з медіа (2,3 – 2,6 години в будні і 3,1 – 3,4 у вихідні) [257, с. 63 – 64].

Така проблема є актуальною і в Україні. Соціологічні дослідження показують, що 2/3 жителів України вважають за краще проводити вільний час удома біля телевізора, трохи рідше – біля комп'ютера [128]. Результати дослідження «Сучасна молодь України» свідчать, що більшість молоді (72,3%) не уявляє свого життя без Інтернету. Кожний другий представник української молоді (49,6%) стверджує, що не міг би прожити без спілкування в соціальних мережах. При цьому грають у комп'ютерні ігри, проводять час в Інтернеті – 42,6%; слухають музику, радіо – 32,6%; дивляться телевізор – 26,3%; ходять у кіно – 19,6%; читають газети, журнали, книги – 18,6% [224]. Дещо схожі дані оприлюднило МОЗ, згідно з якими 75% дітей у будні прикипають до екранів телевізорів на 1 – 4 години, а 65 – 90% проводять за комп'ютером від 30 хвилин до 3 годин. При цьому близько 60% батьків та 40% матерів знають або мало, або і зовсім не знають, як проводить дитина час після занять та ввечері [213]. Така ситуація є дещо неповною, оскільки, якщо додати час, який відводиться на перегляд фільмів, перебування в соціальних мережах, слухання музики та читання періодики, стає зрозуміло, що молоде покоління майже весь час перебуває в активній взаємодії з мас-медіа. Як бачимо, така активна взаємодія особистості з медіа засвідчує їх вагоме значення та безпосередній вплив на процес соціалізації (процес розвитку особистості у взаємодії з навколишнім світом [132, с. 3]).

Період дитинства є найбільш незахищеним у процесі розвитку особистості. Тому одним з головних завдань діяльності майбутніх соціальних педагогів є допомога дитині інтегруватися в суспільство, досягнути соціальної стабільності, укласти нові успішні стосунки з оточуючими. Важливою у цьому аспекті соціально-педагогічної роботи є допомога дітям у подоланні труднощів, організації всебічної підтримки, попередження негативного впливу середовища та

ін. Оскільки сьогодні медіасередовище є однією зі сфер соціалізації особистості, то виникає потреба визначити позитивний і негативний вплив мас-медіа на молоде покоління як складника цього середовища. Тому й наступною проблемою, яка виникає в соціально-педагогічній діяльності, є виявлення та чітке розуміння фахівцем наслідків впливу мас-медіа на особистість.

До *позитивних* аспектів функціонування мас-медіа відносимо: доступність інформації, формування активної життєвої позиції, соціальне зростання особистості; організація дозвілля за допомогою мас-медіа; швидке інформування широкого кола населення про події в суспільстві; мобільність комунікації; саморозвиток особистості; самовираження за допомогою мас-медіа; своєчасна поінформованість; зняття соціальної напруги; сублімація негативних емоцій медіаспоживачів; релаксація аудиторії під час контактів з мас-медіа. Досягнення окреслених позитивних змін особистості у процесі взаємодії з мас-медіа потребує спеціальних знань, умінь та навичок, оскільки в переважній більшості медіа стає частиною стихійної соціалізації і контакти з медіа призводять до негативних наслідків.

Попри прояв позитивних сторін медіа, науковці стверджують, що їхня активна діяльність створює ситуацію, коли система освіти швидко втрачає можливість контролювати інформацію, яка надходить до дітей і молоді та сприяє формуванню самосвідомості [100, с. 9]. У свою чергу, О. Сухомлинські зазначає, що «мас-медіа ... пропагують споживацьку орієнтацію і цінності бізнесу, багатство ... Відбувається комерціалізація цінностей як суспільного, так і особистого життя» [216, с. 25]. Найсильніший вплив на незміцнілу психіку дітей і підлітків справляє потік «контркультури» – аудіо-, відео- та друкованої продукції, що пропагує насильство і сексуальну розбещеність, агресію по відношенню до інших людей і навколишнього світу, втечу в себе за допомогою алкоголю і наркотиків. Матеріали, спрямовані на профілактику цих соціальних проблем, в тематичних планах медіа займають незначне місце [179].

Серед *негативних* впливів мас-медіа на особистість можна виокремити наступні: депресія; відчуття психологічного дисонансу між реальністю та

віртуальним світом; формування відчуженості від реального оточення; гендерну стереотипізацію жіночого та чоловічого образів; вторгнення в приватне життя; популяризація «легкого» життя, сповненого пригод; популяризацію аморальної, асоціальної поведінки; демонстрацію антисоціальних стереотипів поведінки, установок і цінностей; створення кумирів для наслідування; маніпуляцію масовою свідомістю, стигму та дискримінацію певних груп населення; поширення нових видів девіації; заміна реального життя віртуальною комунікацією.

Г. Селевко зазначає, що в діяльності ЗМІ переважають низькопробні зразки культури, зміст інформації визначається передовсім ринковими інтересами, крім того, абсолютно не враховуються вікові особливості дітей. Дедалі більшого розвитку набуває так звана «індустрія свідомості», що представляє собою маніпулювання свідомістю населення в комерційних, політичних та інших цілях. Усі ці фактори відіграють чималу роль в негативному спрямуванні соціалізації, формують девіантну поведінку певної частини молоді, яка не може самостійно зорієнтуватися в інформаційних потоках [179]. Негативними наслідками діяльності медіа, які має попередити соціальний педагог у процесі медіаосвіти є: наявна і прихована пропаганда сексуальних відносин; медіа демонструє підліткам, що жорстокість допустима; медіа впливають на формування підліткових стереотипів [22].

До переліку існуючих проблем додаємо соціальне навчання в сфері медіа, що спирається передовсім на організацію спілкування між учасниками соціально-педагогічного процесу і включає в себе його різні аспекти (обмін інформацією, вплив, взаємодія, співробітництво) і форми (творчі та практичні заняття, тренінги). Особливе місце в соціальному навчанні займає організація взаємодії особистості із середовищем, координація виховних сил суспільства загалом, в і системи мас-медіа зокрема. Вона не повинна мати характер механічного переносу на людину готових соціальних форм, оскільки кожен має індивідуальні біологічні, психологічні особливості, проходить соціалізацію в певному соціумі, а тому по-різному сприймає одні й ті ж дії. Ця проблема вимагає від фахівця розуміння

сутності і результатів впливу мас-медіа на дію основних механізмів соціалізації особистості [132; 151]:

- традиційний (заміна родини медіагероями, поведінка яких вважається єдиною правильною);
- інституційний (медіа – провідний інститут соціалізації; вони впливають за допомогою трансляції інформації та подання певних норм, цінностей стереотипів поведінки);
- міжособистісний (наявність віртуальної референтної групи чи віртуального образу);
- стилізований (приєднання до віртуальних субкультур у соціальних мережах, цінності, норми та стиль, сленг якої є основою для взаємин з оточуючими);
- інтеріоризація (формування внутрішньої структури психіки може відбуватись на основі інформації з мас-медіа, переведення елементів зовнішнього медіасередовища у внутрішнє «Я» особистості, розвиток віртуального образу особистості);
- екстеріоризація (стереотипи поведінки, цінності, які дитина засвоїла з мас-медіа, реалізуються у процесі комунікації з оточуючими);
- ідентифікація (улюблені медіагерої є прикладом для наслідування у реальному житті);
- імпринтинг (фіксування конкретних моделей поведінки, нав'язаних медіа, та соціальних ролей, які призводять до бажаного результату);
- наслідування (свідоме або мимовільне засвоєння соціального досвіду, продемонстрованого у мас-медіа).

Аналізуючи дію різних механізмів соціалізації, можна зробити висновок, що в умовах інформаційного простору їхній вплив на виховання дітей дещо деформується.

Однією з необхідних умов успішної соціалізації індивіда є його ресурсне забезпечення. У контексті нашої роботи ЗМІ виступають як ресурси соціалізації. У широкому розумінні ресурси розглядають як запаси чого-небудь, які можна

використовувати в разі потреби, в іншій інтерпретації вони трактуються як джерело та арсенал засобів і можливостей, до яких можна вдатися в міру необхідності з метою виконання певних завдань чи удосконалення діяльності [3]. Виділяють внутрішні (особливості психічних пізнавальних процесів особистості; прояви емоційно-вольових процесів і психічних станів; особистісні характеристики; показники освітнього рівня; професійні і соціальні уміння і навички людини) та зовнішні (матеріальні; людські; інформаційні; соціальні; технологічні) ресурси [3, с.8]. До основних видів інформаційних ресурсів соціалізації відносять: спеціальну літературу; буклети, листівки, брошури; рекламну продукцію; інформація засобів масової комунікації; інформаційну мережу Інтернет; усну інформацію від спеціалістів та волонтерів [63, с.10].

Оскільки головне завдання майбутніх соціальних педагогів – допомогти дитині, то в медіасередовищі така допомога має на меті попередження негативних наслідків мас-медіа і визначається нами як проблема, з якою має бути добре обізнаний соціальний педагог.

Серед негативних факторів функціонування мас-медіа виокремимо насамперед різні Інтернет-загрози для дітей. Загалом Інтернет – потужний ресурс, який значно полегшує сучасне життя людини й відкриває майже необмежені можливості для самореалізації та саморозвитку молоді, спілкування, навчання, дозвілля. Але водночас в Інтернеті приховано досить багато небезпек як для дітей, так і для дорослих. До таких загроз можна віднести: контент для дорослих (порноконтент, що сприяє пропагуванню сексуального насилля над дітьми, жорстокої поведінки, шкідливих звичок); кібер-хуліганство (інформаційні атаки на дитину через Інтернет); кібер-булінг (одна із форм переслідування дітей та підлітків за допомогою створення сайтів, на яких розміщуються матеріали, що компрометують дитину); кібер-грумінг (входження у довіру до дитини з метою використання її у сексуальних цілях); фішинг (технологія Інтернет-шахрайства, розроблена з метою крадіжки конфіденційної інформації); фармінг (різновид шахрайства в Інтернеті, коли оманливим шляхом користувач потрапляє на ідентичну копію відомих сайтів). Також у всесвітній павутині діють так звані

«онлайн-хижаки», які встановлюють контакт з дітьми з метою пошуку жертви для власних сексуальних задоволень [84].

В. Бутова виділяє п'ять основних типів Інтернет-залежності, характерних як для молодого, так і для більш старшого покоління, до яких відносить: нав'язливий веб-серфінг (патерн інформаційної поведінки, зумовлений формуванням нав'язливої, непереборної потреби в постійному, але поверхневому, стрибкоподібному пошуку і споживанні мережевої інформації); ігрова залежність (нав'язливе захоплення комп'ютерними іграми в мережі); постійна фінансова потреба у мережі Інтернет (участь в онлайн-аукціонах, неконтрольований Інтернет-шопінг, ігри на біржі тощо); кіберсексуальна залежність (бажання обговорювати сексуальні стосунки в чатах і телеконференціях, віртуальні залицяння і побачення) [28].

На думку фахівців, що вивчають різні види залежної поведінки, можна умовно виділити п'ять типів Інтернет-залежностей: пристрасть до віртуальних знайомств, нав'язлива потреба в мережі; інформаційне перевантаження; комп'ютерна залежність [152]. Оскільки такі види залежностей є характерними для сучасної молоді, варто розглянути їх детальніше.

Для багатьох дітей відхід у світ фантазій став однією з найбільш поширених стратегій поведінки у важких життєвих ситуаціях. Уже існують концепції, згідно з якими «алкоголем» постіндустріальної епохи були наркотики, а в інформаційну – ними стануть комп'ютерні ігри, та спеціально розроблені соціальні мережі «Однокласники», «Facebook», «Skype», «Вконтакте», «Instagram», «Twitter» та інші [30].

Комп'ютерна гра як елемент віртуального світу стає шляхом утечі дітей та молоді від реальності. Геймерство – найпоширеніша серед дітей форма Інтернет-залежності, обумовлена захопленням багатьма іграми і надання посередництвом ігор можливості аутоідентифікації з різними героями [149]. Варто зазначити, що в мережі Інтернет підліток втрачає відчуття незворотності часу й унікальності подій. Можливість за власним бажанням повторювати безліч разів різні дії, повертатись до вже пройдених етапів гри, легко попереджувати труднощі та їх

наслідки – все це створює психологічну ілюзію пластичності і зворотності реальності, де ніщо не здійснюється раз і назавжди [169, с. 56]. Саме цим пояснюється феномен групових самогубств, запланованих на сайтах за домовленістю, стрілянини в школах та ін. В умовах глобальної мережі діти опиняються ізольованими від реального світу, вони освоюють лише ті його сегменти, де не потрібно проявляти інтелектуальні вміння (чати, ігри, форуми тощо). Саме на цих «окраїнах» мережі є маргінальні групи і високий ступінь віртуальної злочинності [22, с. 108].

Однією з форм девіацій під впливом мас-медіа є гемблінг, або лудоманія (патологічна пристрасть до азартних ігор). Оскільки у нашій країні офіційно азартні ігри заборонені законодавством, то зазначена форма девіації дещо змінилась, зосередившись на азартних онлайн іграх. Головною причиною такого захоплення є емоційна порожнеча, безцільність життя, від якої азартна поведінка не захищає, а тільки дає тимчасове «помутніння розуму» [253].

Новим видом психологічної залежності, сформованої під впливом інформаційних технологій, є гаджетзалежність (гаджет – «технічна новинка»). Проблема патологічної залежності починається, коли прагнення втекти від реальності починає домінувати у свідомості, стає центральною ідеєю. Цей відхід здійснюється різними способами, зокрема й прагненням оволодіти новою електронною іграшкою [55].

Також медіа здійснює потужний вплив на формування делінквентної поведінки молоді. Результатом такого впливу є звикання до зростання злочинності в суспільстві, формування невиправданої терпимості по відношенню до неї. Завдяки цьому в повсякденній свідомості зменшуються психологічні бар'єри, які стоять на шляху порушення кримінального закону, що уможливорює його порушення. Відзначається зв'язок між появою в друкованих виданнях відомостей про гучні злочини або судові процеси та рівнем злочинності. Причому простежується наступна закономірність: якщо повідомлялося тільки про злочин, то кількість злочинів через кілька днів після такого повідомлення зростала, якщо

ж згадувалося не тільки про злочин, але й про покарання за нього, то кількість злочинів знижувалася [35].

В. Абраменкова та А. Багатирьова вважають, що поява агресивних підліткових течій безпосередньо пов'язана не тільки з неблагополуччям у сім'ях, а й з масованим впливом на підлітків агресивної патологічної інформації, одержуваної через телебачення, комп'ютери тощо [2, с. 30]. Діти навчаються вести себе агресивно за допомогою імітації поведінки акторів, що беруть участь у сценах насильства у різних фільмах і передачах. При цьому ступінь точності, до якої дитина буде імітувати поведінку актора, значно залежить від результатів цієї поведінки. Якщо актор буде «винагороджений» за свої дії, то дитина, швидше за все, буде імітувати його поведінку. Якщо ж актор покараний, то дитина навряд чи буде імітувати його дії [266]. Крім того, багато залежить від досвіду дитини в такій поведінці і від того, який результат він мав. Період між шістьма і десятьма роками є сенситивним для навчання за допомогою спостереження [58]. Доведено також, що немає необхідності безпосередньо спостерігати соціальні зразки такої поведінки, а достатньо їх символічного зображення – у фільмах, телепередачах, комп'ютерних іграх – для того, щоб у спостерігачів виник ефект навчання.

Експозиція зразків соціального насильства може озброювати людей (особливо підлітків, молодих людей) новими моделями агресивної поведінки, що не входили раніше до їх поведінкового репертуару [29]. У цій ситуації слід говорити про медіанасильство (аудіо, візуальне або інше інтерактивне зображення сцен жорстокості й агресії). Окремі форми медіанасильства, залежно від специфіки медійного контенту, отримали наступні назви: мультиплікаційне, документальне, художнє насильство, кіллографія (графічне зображення сцен жорстокості) [66].

Стосовно проблеми впливу спостережуваного теле- й відеонасильства на розвиток агресивності теорія когнітивних сценаріїв розставляє акценти на наступних проблемах:

- дитина, яка постійно спостерігає по телебаченню людей, що здійснюють агресивні дії, може зберегти агресивний сценарій як відповідний для соціальних інтеракцій і застосовувати алгоритми агресивної поведінки в деяких ситуаціях;

- ґрунтуючись на моделі переробки інформації, можна зрозуміти, чому сцени насильства, сприйняті дитиною як нереальні. Спостерігач зберігає для подальшого відтворення лише ті сценарії, які приносять йому суб'єктивну користь при вирішенні соціальних проблем. Дії ж, що сприймаються ним як нереальні і не відповідні цій вимозі, не буде збережено в пам'яті [269].

Також мас-медіа мають вплив на віктимність дитини. В. Туляков визначає віктимність як відхилення від норм безпечної поведінки, яке реалізується в сукупності соціальних, психологічних й моральних проявів. У зв'язку з цим віктимність як здатність суб'єкта ставати жертвою соціально-небезпечного прояву виступає і як соціальне, і як психічне й моральне явище [221].

Часто підліток як найбільш вразлива людина поводить себе в світовій мережі віктимно, ненавмисно провокуючи по відношенню до себе вчинення протиправних або злочинних дій. Запобігання віктимності дітей у всесвітній мережі є складовою віктимологічного запобігання злочинності та є сукупністю державних і громадських органів, установ й організацій, окремих громадян, діяльність яких спрямована на нейтралізацію, а по можливості і ліквідацію факторів, що формують віктимну поведінку.

Соціально-педагогічну роботу з подолання такої негативної дії В. Чудінова вбачає не в тому, щоб обговорити «що це погано», а в тому, як навчити підлітка протидіяти негативним впливам медіа [254, с. 119]. Варто підкреслити, що у віртуальному світі дитина демонструє нестандартну поведінку, спровоковану анонімністю глобальної мережі. Інколи підліток настільки вживається у віртуальну роль, що повернення в реальне життя викликає негативні відчуття. Відчуттям безпеки і всемогутності характеризується віртуальне існування [1, с. 108 – 109].

Як зазначає Т. Вакуліч, віртуальне спілкування має підвищену, порівняно зі звичайними соціальними контактами, емоційну невимушеність. Часто й швидко

між співрозмовниками виникають близькі стосунки, які переростають у взаємну приязнь, дружбу, якщо співрозмовники однієї статі, а між хлопцем і дівчиною вони нерідко набувають більш інтимної форми, яку називають «віртуальним романом» [33]. Дослідник О. Войскунський наголошує на тому, що Інтернет-спілкування безпосередньо впливає як на підлітка, так і на його стосунки з друзями, сім'єю та оточуючим середовищем [40].

Соціальна педагогіка також звертається до проблеми формування духовних і моральних якостей дитини, які допомагають інтегруватися в суспільство. Але в інформаційному суспільстві, зазначає Е. Безсонюк, під впливом медіа у дітей та підлітків формується «рекламне мислення», оскільки рекламні повідомлення залишаються у підсвідомості і поступово стають частиною власних знань, що формують мотиви, потреби, цінності, установки особистості [10].

Соціальна педагогіка вивчає сучасний стан освіти і виховання дітей та молоді, систему освіти в школі. Однією з невід'ємних складових сучасної системи освіти є використання мас-медіа й інформаційних технологій як проблеми, яку варто знати майбутньому фахівцеві.

Мас-медіа виконують низку освітніх функцій: інформаційну, виховну, просвітницьку, рекреативну та ін. У виховному плані дослідники виділяють наступні функції: рекреативна; релаксаційна; інформаційно-пізнавальна; нормативна; інтегративна; розважально-компенсаторна; фонова [123]. Власне кажучи, сучасні медіа стали системою неформальної освіти й просвіти різних верств населення. Окреслені вище негативні наслідки активної взаємодії з мас-медіа актуалізують питання супроводу юних медіакористувачів у лабіринтах віртуального світу. Надаючи важливу роль мас-медіа у процесі освіти молодого покоління, педагоги мають формувати у дітей уміння продуктивно взаємодіяти з інформаційними ресурсами шляхом включення систематичної і цілеспрямованої шкільної медіаосвіти.

Згідно з державною національною програмою «Освіта», навчально-виховний процес у школі має бути спрямований на формування та розвиток пізнавальної активності школярів, удосконалення форм і змісту навчального

процесу, використання інформаційно-комунікаційних технологій для навчання. З одного боку, стандартизація освітніх систем різних країн, у тому числі й України (сучасна освітня політика Європейського Союзу і Болонська конвенція), підкріплена впровадженням нових інформаційних технологій, усе більше відповідає вимогам глобалізації. У сфері освіти це сприяє одержанню нових знань, умінь, а також допомагає орієнтуватися в інформаційному просторі. З іншого боку, дослідники пов'язують глобалізаційні і кризові тенденції в освіті з негативним впливом масової аудіовізуальної культури на молоде покоління [182].

Поява медіаосвіти в школі також обумовлена необхідністю сучасного соціального і культурного розвитку особистості учня. Досить оцінити ту роль, яку відіграють сьогодні в житті учня кіно, телебачення, відео, звукозапис, фото, щоб зрозуміти, що без педагогічного керівництва цією ситуацією, без належної підготовки до взаємодії із системою мас-медіа важко захистити дитину від бездумного їх споживання, порожнього проведення часу, формування бажання постійного пасивного дозвілля [266]. Підкреслюючи актуальність питання шкільної медіаосвіти, Л. Зазнобіна вважає, що її завданням є – пошук педагогічних прийомів подолання комунікативних бар'єрів у навчальному процесі» [67]. Кінцевою метою медіаосвіти є розвиток медіаграмотності учнів, що сприяє спілкуванню з медіа під критичним кутом зору.

Однією з важливих соціально-педагогічних проблем вважаємо вікові особливості дітей у контактуванні з мас-медіа. Вже до школи діти вже мають досвід спілкування з друкованими, аудійними та аудіовізуальними засобами. Звичайно, друковані засоби знайомі їм, в основному, у вигляді книги або дитячого журналу, які їм читають дорослі. З фільму діти беруть сюжети для ігор, наслідують героїв. Друк, фотографія, радіо, звукозапис, реклама, представлена на різних носіях, – усе це також супроводжує й оточує дитину щодня [63]. У дітей цього віку спостерігаються феномени у спілкуванні з мас-медіа, які мають бути враховані у процесі медіаосвіти (6-7 років: феномен розрізнення реальності і фантазії, феномен самоусвідомлення власних переживань, феномен високої візуальної чутливості; 9 років: феномен штучності медіа реальності феномен

розуміння мотивів дій і наслідків, феномен самоконтролю спокуси наслідування) [134].

Підготовка дітей молодшого шкільного віку до спілкування з тим чи іншим джерелам медіа, має враховувати ту обставину, що мова не йде тільки про обмежувальні методи. Важливо навчити дітей правильно сприймати медіатексти різних ЗМІ, підкреслює Л. Баженова, розвинути їхнє сприйняття, навчити аналізувати те, що вони бачать і чують, які почуття при цьому виховують. Крім того, слід враховувати і той факт, що діти самі багато чого знають про такі медіа, як кіно, телебачення, відео, які потрібно обов'язково використовувати, допомагати їм осмислити їх дію, розставити необхідні акценти [8].

Л. Найдьонова визначає головним напрямом медіаосвіти у віці 6-8 років розвиток когнітивних механізмів управління світом власної фантазії, усвідомлення переживань, навчання способів і прийомів самозбереження від продукції, що може давати надмірні враження. У свою чергу вік 9-12 років є сенситивним для формування волі й організованості як рис характеру. Тому головним напрямом медіаосвіти в цей віковий період є поступова передача самоорганізації і контролю за споживанням медіа від батьків до самої дитини, формування віри в свою здатність і бажання долати спокуси, регулювати своє життя [134].

У підлітковому віці освоєння мас-медіа як специфічної сфери сучасної культури передбачає звернення особливої уваги до медіа. Для середнього шкільного віку видається оптимальним пошук такого варіанту, який задовольнить усі перераховані вище умови та надасть можливість варіативного вибору в умовах школи. Оптимальним варіантом для впровадження медіаосвіти видається використання гурткових і студійних форм роботи [22].

Характерним для цього віку є наявність таких феноменів взаємодії з мас-медіа: феномен соціального інтелекту, феномен розуміння гумору й абстрактного мислення, феномен емоційного розвитку, феномен відсутності досвіду (орієнтирів для розуміння) щодо деяких тем. Медіаосвіта для дітей 12-15 років – це морально-світоглядна практика (усвідомлення себе і свого місця в світі, що можливе лише в

спілкуванні). Саме на цей віковий період припадає пік експериментування з ідентичністю в соціальних мережах. Важливо впровадити ідею власної відповідальності за баланс віртуальних і реальних практик через такий психологічний інструмент, як бюджет часу. У роботі ж з вихованцями юнацького віку педагогу варто враховувати наступні феномени взаємодії з мас-медіа: феномен ідеалізації кумира, феномен морального розвитку, феномен перевірки обмежень через вплив груп, феномен стосунків і сексуальності. Головним напрямом медіаосвіти у цьому віці є інтеграція досвіду і нарощування ресурсного ставлення до мас-медіа. У роботі із старшокласниками медіаосвіту слід використовувати також у тематиці планування сім'ї, підготовці майбутніх батьків, здатних взяти на себе відповідальність не лише за своє життя, але і за нове життя в майбутньому [134].

Також в українському освітньому просторі постає питання про те, хто має впроваджувати медіаосвіту у навчальних закладах. Відсутність кваліфікованих медіаграмотних фахівців знижує ефективність медіапідготовки учнів і студентів у навчально-виховному процесі. Вихід із цієї ситуації ми вбачаємо у включенні спеціальної медіаосвіти в діяльність соціального педагога освітнього закладу, який, за умови набуття основ медіаграмотності в процесі фахової підготовки у ВНЗ, зможе сприяти попередженню негативних впливів мас-медіа на особистість. Соціально-виховна діяльність медіаграмотного фахівця, його взаємодія з різними соціальними інститутами може сприяти мінімізації таких впливів завдяки проведенню профілактичної, консультативної, соціально-навчальної роботи, що дозволить організовувати життя учнів в інформаційному просторі.

Специфіка діяльності соціального педагога потребує безперервного самовдосконалення, широкої поінформованості, обізнаності про те, що відбувається в місті, країні, світі; спеціальних знань. Він мусить бути цікавим для вихованців, використовувати інноваційні форми й методи організації професійної діяльності. Обізнаність у сфері медіа в процесі медіаосвіти може сприяти вдосконаленню його соціально-педагогічної діяльності.

Упровадження мас-медіа у вітчизняну систему соціально-педагогічної роботи має низку особливостей (врахування принципів медіаосвіти, відповідність змісту медіаосвітніх занять та особливостей вікового розвитку дітей, використання інтегрованих й автономних форм упровадження медіаосвіти тощо), які мають бути взяті до уваги в процесі підготовки молодого покоління до активної взаємодії із системою мас-медіа.

Варто відзначити, що характеристика проблемного поля медіаграмотності фахівця соціально-педагогічної діяльності охоплює й наступні сфери: спілкування, діяльність і самосвідомість [151]. Сучасні мас-медіа здійснюють вплив на кожен із зазначених сфер. Так, через контакти з медіа діти засвоюють елементи різних культур, норм, цінностей, соціальних ролей, які характерні для найближчого оточення. Вплив медіа на сферу діяльності ілюструється популяризацією тих чи інших видів професійної діяльності, надання статусу «престижної» тій чи іншій праці. Проблеми попередження кризи освіти в суспільстві забезпечуються процесами самоосвіти, самоорганізації і самовиховання. У сфері самосвідомості під впливом мас-медіа формується власний образ віртуального і реального «Я». Результативність процесу медіаосвіти залежить не лише від умов організації цього процесу, а й від власних установок і мотивів особистості. Мас-медіа допомагає ефективно організувати освітній потенціал середовища та стає стимулом для самоосвіти особистості.

Також наявною є проблема, що стосується розвитку і функціонування сім'ї з урахуванням зміни її ролі в сучасних інформаційних умовах, де дитина отримує найперші уроки медіаосвіти. Вважаємо за потрібне розглянути інформаційний потенціал родини. На думку В. Жеребіна, О. Алексеевої, О. Білоусова і Е. Єрмакової інформаційний потенціал родини складається з інформаційного фонду сім'ї (сукупність професійних, культурних і загальних знань, дозвілленої інформації); інформаційно-технологічних можливостей сім'ї (комп'ютерів, різних гаджетів, мережі Інтернет тощо) [172]. Третьою складовою інформаційного потенціалу родини І. Жилавська вважає медіаінформаційну грамотність батьків і дітей, яка дозволяє їм ефективно використовувати інформаційний фонд та

інформаційні можливості [63, с.146]. Процес медіаосвіти у родині протікає спонтанно, тому різні види медіаактивності членів родини мають як позитивні, так і негативні наслідки для виховного потенціалу сім'ї, що створює поле для професійної діяльності майбутніх соціальних педагогів.

Варто зазначити, що медіаосвітній потенціал слід використовувати у роботі з дітьми з особливими потребами, оскільки їхня соціалізація проходить переважно у спілкуванні зі ЗМІ, ніж з групами ровесників [217]. Є. Бевор зазначає, що через взаємодію з мас-медіа така категорія дітей здійснює пізнання світу, політичного життя своєї країни, інших соціальних груп, з якими вони безпосередньо не контактують [9]. Нині в рамках соціальної програми компанії «Воля» люди з особливими потребами отримали можливість навчатися через Інтернет. Вільний графік навчання дозволяє студенту самому обирати час вивчення матеріалу і здачі контрольних залежно від стану здоров'я і фізичних можливостей. Після складання екзаменів студенти отримують сертифікат [217].

У цьому контексті можна згадати й проблему стигматизації ВІЛ-інфікованих людей, коли існуючі упередження призводять до політики сегрегації (примусова ізоляція певної групи населення) з боку держави та суспільства, що є результатом браку поінформованості громадян. Неоднозначну роль у розв'язанні цього питання виконують медіа, які подають на розсуд медіаспоживача неоднозначну інформацію про ВІЛ/СНІД та ВІЛ-інфікованих людей. Тому в систему первинної (інформаційної) профілактики, яку здійснюють соціальні педагоги, варто впроваджувати роботу з різними медіатекстами з метою збільшення поінформованості членів суспільства про ВІЛ/СНІД як актуальну проблему соціуму та толерантного ставлення до ВІЛ-інфікованих [211]. Відповідну роботу можуть здійснювати соціальні педагоги та соціальні працівники, що мають достатньо знань про проблему ВІЛ, за умови медіаграмотності й володіння уміннями критичного аналізу інформації.

Структурна профілактика з використанням мас-медіа передбачає заходи двох рівнів: «профілактика поведінки» та «профілактика ставлення». «Профілактика поведінки» передбачає інформування про проблему ВІЛ/СНІД

серед населення за допомогою медіа. Передовсім це поширення соціальної реклами з визначеної проблематики, організація профільних медіацентрів і медіаклубів, проведення відеолекторіїв. «Профілактика поведінки» неможлива без упровадження «профілактики ставлення», яка спрямована на толерантне ставлення до ВІЛ-позитивних людей. Варто зазначити, що явище стигматизації ВІЛ-інфікованих людей негативно впливає на кожен ланцюжок профілактики і значною мірою збільшує проблеми й стрес людей, що живуть з ВІЛ/СНІДом. На зазначене явище в суспільстві значною мірою впливають мас-медіа через поширення неправдивої інформації та створення соціальних стереотипів і міфів з проблеми ВІЛ/СНІД.

Тематичні дослідження П. Егглтона доводять, що страх, який провокують мас-медіа перед негативними соціальними наслідками позитивного результату тесту на ВІЛ, заважає багатьом людям пройти таке тестування [261]. У багатьох ВІЛ-позитивних людей відсутня адекватна система підтримки, оскільки вони приховують свій статус від родичів та друзів, в яких у свою чергу виникнення страху перед ВІЛ/СНІДом породжується незнанням і нерозумінням цієї хвороби, хибними уявленнями щодо шляхів передачі інфекції, безвідповідальними повідомленнями щодо епідемії в медіа [174].

Зазначене дає можливість окреслити способи використання медіа в первинній профілактиці ВІЛ/СНІДу: соціальна реклама у друкованих та аудіовізуальних мас-медіа з метою поінформованості населення про ВІЛ/СНІД; медіа-центри (організації, в осередку яких згрупована корисна інформація про проблему ВІЛ/СНІД); відеоклуби (групові перегляди фільмів про проблеми ВІЛ-позитивних людей та способі їх подолання, їх обговорення з метою формування толерантного ставлення до ВІЛ-позитивних людей та їхніх проблем); медіаклуби (добровільні організації громадян з метою створення власної медіа-продукції з проблем ВІЛ/СНІД та її поширення в громадських місцях з метою формування у молоді критичного ставлення до інформаційних повідомлень мас-медіа щодо ВІЛ/СНІДу).

Упровадження медіаосвіти в соціально-педагогічну роботу з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, дозволить досягти наступних позитивних результатів: розвинути комунікативні навички, збагатити культуру мови, розвинути здатність до отримання нових знань і навичок, формуванню критичного мислення, попередження негативних впливів медіа [107]. Метою такої медіаосвіти є розвиток медіаграмотності вихованців, підготовка до життя в сучасних інформаційних умовах, здатність мислити критично, порівнювати й оцінювати повідомлення з медіа, оволодіти способами комунікації через мас-медіа. Найчастіше у вітчизняних інтернатах медіаосвіта впроваджена насамперед через інформатизацію цих закладів. У кожному інтернаті є комп'ютерний клас, де діти у вільний від навчання час можуть задовольнити свої інформаційні потреби [37].

Підводячи підсумки, варто зазначити, що мас-медіа стають невід'ємною частиною оточення особистості. Стрімкий розвиток інформаційних технологій дає можливість сучасній молоді навчатися, обговорювати проблеми, які її турбують, знайомитися та спілкуватися з однолітками, а також перенестися у будь-яку країну світу, дізнатися про її культуру та традиції. Проте слід зазначити, що мас-медіа дає не тільки можливість для розвитку здібностей, поліпшення знань та розширення інтересів, але й негативно впливає на формування цінностей молодого покоління.

Майбутній фахівець соціально-педагогічної сфери має враховувати зазначені проблеми у професійній діяльності. Усвідомленню їхньої сутності та готовність до їх розв'язання може сприяти розвиток і постійне підвищення медіаграмотності.

Висновки до першого розділу

У результаті теоретичного аналізу визначено, що формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів є актуальною проблемою

фахової підготовки таких фахівців і розглядається як пріоритетний напрям її вдосконалення.

Встановлено, що питання професійної підготовки соціальних педагогів до майбутньої професійної діяльності знайшли відображення у працях вітчизняних (С. Архипова, О. Безпалько, І. Зверєва, А. Капська, О. Карпенко, Г. Майборода, Л. Міщик) і зарубіжних (Ю. Василькова, Ю. Галагузова, А. Мудрик, Р. Овчарова) учених. Відзначено, що професійну підготовку майбутніх соціальних педагогів неможливо здійснювати без використання у навчальному процесі медіа. Констатовано, що фахова підготовка соціальних педагогів – це багаторівневий і багатоаспектний процес та результат засвоєння знань, умінь і навичок, обумовлених соціально-педагогічною діяльністю; це процес формування особистості фахівця, здатного ефективно вирішувати соціально-педагогічні проблеми в умовах інформаційного простору.

Встановлено, що соціальний педагог має бути підготовлений до використання виховного потенціалу засобів масової інформації (І. Зверєва); до виконання професійних ролей (О. Безпалько), серед яких виокремлено роль медіапедагога, яка спонукає фахівця виявляти вплив мас-медіа на соціалізацію майбутнього покоління загалом та на кожен соціальну групу окремо; здійснювати соціально-виховну й профілактичну діяльність стосовно негативного впливу мас-медіа, особливо на дітей та молодь; використовувати ресурси мас-медіа у соціально-педагогічній діяльності.

Доведено, що новий етап розвитку інформаційного простору вимагає від ВНЗ підготовки соціального педагога як медіаграмотного фахівця, готового до повноцінної взаємодії з існуючою медіасистемою, і водночас потребує розширення змісту фахової підготовки за рахунок медіаосвіти.

Виявлено наявність різних аспектів медіаосвіти, які розкрито в працях вітчизняних (Ю. Казаков, Л. Найденова, Г. Онкович) й зарубіжних (Е. Бевор, Т. Жилінська, Л. Зазнобіна, А. Мартін, Л. Мастерман, К. Тайнер, О. Федоров) дослідників. Розкрито тлумачення поняття «медіаосвіта» у наукових працях: як особливий напрям педагогіки (О. Шариков); як володіння журналістськими

навичками та новітніми технологіями, спрямованими на захист індивіда від інформаційного суспільства (Б. Потятинник); як напрям педагогіки, що розкриває закономірності масової комунікації (Р. Харріс), а також як особливий аспект соціального виховання (С. Пальчевський); як надбання студентами знань у галузі інформології і засобів масової інформації (Г. Онкович); як процес розвитку особистості за допомогою та на матеріалі медіа, що сприяє формуванню культури спілкування з медіа, розвитку здатності до ефективної взаємодії з мас-медіа, навчання різних форм самовираження за допомогою медіатехніки у процесі професійної підготовки (О. Федоров).

Визначено сутність поняття *«медіаосвіта майбутніх соціальних педагогів»*, яке ми розглядаємо як *цілеспрямований процес засвоєння наукових основ теорії масової комунікації та розвитку спеціальних умінь і навичок використання мас-медіа у процесі реалізації завдань соціально-педагогічної діяльності*. Аналіз концепцій медіаосвіти дозволив визначити теорії розвитку критичного мислення, ін'єкційної, етичної, семіотичної як найбільш ефективних стосовно медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів, оскільки їхній зміст безпосередньо пов'язаний з основними завданнями соціально-педагогічної діяльності.

Привертає увагу аналіз зарубіжного досвіду медіаосвіти студентів: так, у Франції вона є інтегрованою в базові предмети, має автономний характер та використовується на спеціальних курсах; у США медіаосвіта вчителів і майбутніх учителів розглядається як необхідний компонент освіти; у Великій Британії медіаосвіта використовується як процес дослідження медіапродуктів; у Німеччині медіаосвіта є обов'язковою навчальною дисципліною університетської освіти, основною метою якої є захист молоді від негативних наслідків впливу медіа; в Росії її уведено як додаткову спеціалізацію «Медіаосвіта» на базі спеціальності «Соціальний педагог»; у Білорусії медіаосвіту впроваджено у структуру фахової підготовки студентів шляхом її інтеграції у навчальні дисципліни та кіноклубну й факультативну роботу.

Зафіксовано, що розв'язання актуальних завдань медіаосвіти у соціально-педагогічній діяльності потребувало додаткового розгляду правових основ

функціонування медіа та можливостей їх використання як у майбутній діяльності, так і в процесі формування медіаграмотності студентів (Закони України «Про вищу освіту», «Про друковані засоби масової інформації (пресу)», «Про рекламу», «Про телебачення і радіомовлення», Концепція впровадження медіаосвіти в Україні, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр.).

Окреслено зміст основних функцій соціально-педагогічної діяльності з позицій медіаосвіти (діагностичної, прогностичної, консультативної, захисної, профілактичної, соціально-перетворювальної, організаційної).

Встановлено, що результатом медіаосвіти студентів є медіаграмотність (К. Ворсноп, С. Пензін). Медіаграмотність розглядається ученими в контексті поняття «грамотність» як необхідний ступінь освіченості та основа для розвитку професійної компетентності і культури особистості (Б. Гершунський, С. Гончаренко).

Темпи поширення інформації зумовили появу різних видів грамотності у сфері комунікації та інформації: комп'ютерна, мережева, технологічна, інформаційна, візуальна, аудіовізуальна, медіаінформаційна, цифрова (А. Мартін, І. Жилавська, К. Тайнер), серед яких особливе місце відводиться медіаграмотності як такій, що спрямована на використання мас-медіа у процесі освіти (К. Тайнер, І. Челишева).

Базовими для з'ясування сутності та структури поняття «медіаграмотність» стали дослідження науковців, які розуміють її як: здатність аналізувати, усвідомлювати, оцінювати, інтерпретувати, створювати та використовувати різні види медіатекстів (продукти мас-медіа будь-якого жанру, що розповсюджуються через канали мас-медіа) у професійному й особистісному житті (К. Ворсноп, Р. К'юбі, А. Мартін, О. Федоров); результат виховання, освіти молоді та засвоєння знань про медіа; як сформовану якість особистості та необхідну умову для удосконалення творчої і професійної діяльності (І. Жилавська) та результат усвідомлення соціальної ролі мас-медіа (О. Шариков).

Враховуючи різні інтерпретації терміну «медіаграмотність», запропоновано визначення поняття *«медіаграмотність майбутніх соціальних педагогів»* як

результат систематичної та цілеспрямованої медіаосвіти, який характеризується оволодінням знаннями у сфері мас-медіа, вміннями і навичками аналізувати, оцінювати й використовувати медіа у соціально-педагогічній діяльності та визначати вплив різних мас-медіа на соціалізацію особистості.

Доведено, що формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки базується на таких підходах, як: особистісно-орієнтований, системний та інформаційний. Означені підходи потребували визначення основних *принципів формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів*: комплексного та системного використання теорії і практики медіаосвіти; урахування індивідуального розвитку особистості; орієнтації на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій; соціалізації.

Зазначено, що в основі загально-професійної підготовки соціального педагога лежать теоретичні засади соціальної педагогіки, серед яких у контексті формування медіаграмотності визначено такі соціально-педагогічні проблеми: про реальний вплив мас-медіа на особистість (за даними МОЗ, близько 75% дітей є активними медіаспоживачами); про медіа як чинник, який здійснює значний вплив на когнітивну, поведінкову, настановчу, психологічну, фізіологічну сфери розвитку особистості; про негативні наслідки впливу мас-медіа на особистість (Інтернет-залежність, гаджет-залежність, медіанасильство, кібер-булінг та ін.) тощо. Це обумовлює той факт, що практична підготовка майбутніх соціальних педагогів у сфері медіа має бути спрямована на розвиток низки спеціальних умінь і навичок використання мас-медіа у профілактиці та подоланні різних соціально-педагогічних проблем.

Основний зміст розділу розкрито у таких публікаціях автора: [118], [119], [185], [186], [187], [188], [190], [193], [196], [197], [198], [200], [202] [204].

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Відповідно до окресленої проблеми, основними завданнями розділу виступають: уточнення змісту медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів, уточнення її структурних елементів, розкриття змісту критеріїв, визначення показників, рівнів сформованості; аналіз сучасної практики формування медіаграмотності у ВНЗ, обґрунтування педагогічних умов, які сприяють формуванню медіаграмотності студентів у контексті дослідження.

2.1. Критерії, показники та рівні медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів

Соціальна значущість проблеми виокремлення соціально-педагогічних умов формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів спонукала виділити потребу звернутися до аналізу такого поняття, як формування. Загалом, поняття формування є ще недостатньо визначеною категорією педагогіки, попри його загальноживаність. Раніше під цим терміном розумілися некеровані, випадкові впливи на особистість. Так, П. Груздев уважав, що формування – це «вплив різних умов на людей незалежно від свідомої діяльності» [51, с. 14]. І. Підласий зазначає, що «формування» є етапом відносного завершення процесу розвитку [162]. Ф. Текєєва дотримується думки, що формування – це процес, у ході якого здійснюється щось нове на основі певних якостей особистості як генезисного характеру, так і набутого [218]. Вважається, що термін «формування» вживається у словосполученні з іншими термінологічними поняттями (формування особистості, формування соціальної позиції і та ін.).

Спираючись на визначення поняття «грамотність» [155], варто зазначити, що основними її показниками визначено знання, вміння, навички; по аналогії з вищезазначеним показниками медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів зазначимо – медіазнання, медіавміння та медіанавички.

Визначення змісту показників медіаграмотності, потребує аналізу сутності понять «знання», «вміння» і «навички» у контексті нашого дослідження. Так, важливою для дослідження є позиція О. Вишневського, який розглядає знання, вміння і навички як рівні засвоєння інформації. Знання, на думку автора, це поверхневий рівень інформації, який передбачає засвоєння певної суми фактів, образів, правил, числових даних, а також інформації, виробленої нашим мисленням. У навчальному процесі вони систематизуються у формі навчальних предметів. У свою чергу, вміння – це здатність людини мобілізувати знання з метою виконання певних дій, необхідних для досягнення мети. Навички – здатність людини виконувати якусь дію або операцію автоматично. Учений зауважує, що вміння передбачають активізацію знань і навичок, якщо останні є в досвіді людини. У зв'язку з останнім виділимо два види вмінь: елементарні вміння – це ті, які виникають, коли людина лише починає засвоювати діяльність, відбувається активізація лише знань (оскільки навички ще не сформовані); вміння-майстерність виникають тоді, коли людина володіє діяльністю, що спричинює активізацію не лише знань, а й умінь [38].

На думку В. Омеляненка, знання – це ідеальне вираження в знаковій формі об'єктивних властивостей і зв'язків природного і людського світу; результат відображення навколишньої дійсності. Вміння – здатність людини свідомо виконувати певну дію на основі знань, готовність застосувати знання у практичній діяльності на засадах свідомості. Навички – застосування знань на практиці, що здійснюється на рівні автоматизованих дій через багаторазові повторення [104].

Ураховуючи вищезазначене, *формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів* розуміємо як процес розвитку і вдосконалення *медіазнань* (обсяг уявлень, термінів, фактів та зв'язків, які відображають систему мас-медіа);

медіавмінь (свідоме виконання медіаосвітньої діяльності на основі медіазнань задля досягнення конкретної мети); *медіанавичок* (виконання медіаосвітньої діяльності на рівні автоматизованих дій).

Питання структури медіаграмотності стало актуальним предметом дослідження багатьох медіапедагогів, зокрема О. Федорова [236], Н. Леготіної [109], Н. Чичеріної [252], Ю. Казакова [86] та ін. Аналіз наукових праць цих дослідників засвідчив різні погляди щодо розуміння та визначення ними структури медіаграмотності.

Так, слушною для дослідження є думка Н. Чичеріної, яка виокремила і схарактеризувала компоненти медіаграмотності студентів: мотиваційний, когнітивний, поведінковий і оцінно-змістовий [252, с. 345].

Н. Леготіна виділяє критерії сформованості готовності до реалізації медіаосвіти в загальноосвітніх закладах: мотиваційний, понятійний, операційний, креативний, оцінний. На думку дослідниці, мотиваційний критерій включає сформованість мотивів ведення медіаосвітньої діяльності, понятійний критерій – оволодіння теорією медіаосвіти, операційний – методикою медіаосвіти, креативний – виражає рівень творчого начала в медіаосвітній діяльності; оцінний – характеризується адекватністю самооцінки власної професійної підготовки [109, с. 69 – 70].

О. Коневщинська у процесі дослідження медіакультури майбутніх учителів музики подає наступні критерії: потребово-цільовий, когнітивно-ціннісний, інформаційно-пошуковий, творчо-діяльнісний [97]. Новим є те, що дослідниця виносить інформаційно-пошукові вміння як окремий критерій. Ю. Казаков до критеріїв сформованості медіаграмотності відносить мотиваційний, контактний, інформаційний, інтерпретаційно-творчий [86].

О. Федоров у власних дослідженнях медіаграмотності студентів педагогічних ВНЗ виділяє показники медіаграмотності. До них учений відносить: мотиваційний, інформаційний, методичний, діяльнісний та креативний. Мотиваційний передбачає розвиток основних мотивів медіаосвітньої діяльності (емоційні, гносеологічні, гедоністичні, моральні, естетичні та ін), а також

прагнення до вдосконалення власних знань у сфері мас-медіа. Інформаційний показник є сукупністю теоретичних знань у галузі медіаосвіти. Методичний – методичні вміння в області медіа. Якість медіаосвітньої діяльності у процесі навчальних занять і дослідницької роботи у сфері медіаосвіти зумовлює розвиток діяльнісного показника. Креативний показник медіаграмотності педагога передбачає рівень творчого начала особистості [226].

Аналіз позицій дослідників засвідчив, що більшість з них виділяють критерії медіаграмотності, за якими досліджують окреслену якість, але не визначають і не тлумачать складові медіаграмотності. Спираючись на результати наукових досліджень і одержані дані попереднього опитування студентів та фахівців (пункт 1.2.), спробуємо окреслити структуру медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів відповідно до специфіки соціально-педагогічної діяльності, яку вони здійснюють.

Успішність здійснення медіаосвіти залежить від особливостей соціально-педагогічної діяльності. Так, О. Безпалько визначає соціально-педагогічну діяльність як різновид професійної діяльності, що спрямована на реалізацію завдань соціального виховання, створення сприятливих умов соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її соціокультурних потреб або відновлення соціально-схвалених способів життєдіяльності. Її зміст і структура, з одного боку, відповідають філософським і психологічним трактуванням, а з іншого, виражають соціальний аспект цієї діяльності, що визначається соціальним замовленням, соціальними проблемами, соціокультурними особливостями середовища та частково відображені в соціальній політиці держави». Дослідниця зазначає, що мета такої діяльності полягає у створенні сприятливих соціокультурних умов соціалізації особистості; основними завданнями є створення умов для розвитку її здібностей та самореалізації особистості, активізації адаптаційного потенціалу, попередження та локалізацію негативних впливів на особистість [59, с. 185]. Дослідниця М. Шакурова зазначає, що «професійна соціально-педагогічна робота» – один із способів реагування на соціальну ситуацію, що змінюється. Соціального педагога вона називає

професіоналом у галузі соціокультурної діяльності, посередником між особистістю і середовищем, сім'єю і соціумом, в основі якої лежить взаємозв'язок соціалізації і виховання, виховання і навчання як чинників стабільності суспільства, що засновані на ідеях гуманізму, свободи і захисту особистості [256, с. 30]. Особливістю соціально-педагогічної діяльності вважається вмотивованість на досягнення позитивних результатів взаємодії з вихованцями на засадах гуманізму (розуміння самоцінності, неповторності, індивідуальності, творчої сутності та визнання необхідності всебічного розвитку особистості), демократизму (створення умов для включення в активну соціально-педагогічну діяльність) [258, с. 33]. Як зауважують В. Бочарова та І. Зверєва, фахівець соціально-педагогічної сфери має володіти певними професійними знаннями (про розвиток людини, її поведінку та вплив на них соціального, культурного, економічного середовища, способів комунікації людей, вербальної та невербальної поведінки, взаємовплив групи й індивіда, значення соціокультурних факторів та їх впливів на особистість [59, с. 182 – 183]), вміннями (забезпечувати взаємодію з особистістю, сім'єю і соціумом, попереджати негативний вплив суспільства на особистість, комунікативні, організаторські, сугестивні, професійно-прикладні, перцептивні, рефлексивні, аналітичні творчі) [125, с. 20 – 22] та професійно зумовленими особистісними якостями.

Беручи до уваги сказане, потрібно виділити складові медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів. Ураховуючи результати попереднього опитування соціальних педагогів і студентів, аналізу наукової літератури із цього питання та особливостей соціально-педагогічної діяльності, до складників медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів віднесемо: пізнавальну мотивацію, спрямованість на медіаосвітню діяльність у соціально-педагогічній сфері, сукупність знань у сфері медіа, уміння та навички використання медіа у майбутній професійній діяльності, самовираження за допомогою мас-медіа, створення різних медіатекстів, зміст яких став основою для розробки критеріїв медіаграмотності.

Кожен зі складників має свої специфічні ознаки, які характеризують розвиток того чи іншого критерію. Для нашого дослідження важливим є визначення критеріїв формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів. Реалізація цього завдання вимагає визначення поняття «критерій».

Поняття «критерій» визначається як «судження, ознака, на основі яких здійснюється оцінка» [170, с. 153] і засіб, оцінка, мірило [47, с. 181]. Також критерієм вважають підставу для оцінювання, визначення або класифікації чогось [205, с. 349].

Критерії медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів визначимо відповідно до складників медіаграмотності: мотиваційний, когнітивний, операційний, креативний (табл. 2.1.). У свою чергу, вже представлені науковцями критерії медіаграмотності є підставою для визначення рівня сформованості медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів.

Таблиця 2.1.

Зміст критеріїв медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів

Критерії	Зміст критерію
Мотиваційний	Передбачає спрямованість на медіаосвіту у процесі фахової підготовки, здійснення медіаосвітньої діяльності, зацікавленість проблемами мас-медіа та їхнього впливу на соціалізацію особистості, мотивацію до використання медіазнань, умінь, навичок в особистісному і професійному житті.
Когнітивний	Сформованість системи соціально-педагогічних та спеціальних медіазнань про роль мас-медіа та їхній вплив на різні групи клієнтів у процесі соціалізації та використання медіа в соціально-педагогічній діяльності.

Продовження табл.2.1.

Операційний	Сформованість сукупності вмінь і навичок здійснювати пошук і вибір інформації з різних джерел, аналізувати, критично оцінювати й інтерпретувати зміст медіатексту, методичні вміння (вибір і застосування форм та методів медіаосвіти, їхнє творче використання).
Креативний	Здатність до самовираження за допомогою мас-медіа, створення різних медіатекстів (відео, аудіо і друкованої продукції) з метою розвитку творчого потенціалу студента та майбутніх вихованців.

Критерій виражає найбільш загальну сутнісну ознаку, за якою відбувається оцінка явища, і включає сукупність основних показників, які визначають рівень розвитку медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів. Показники (свідчення, доказ, ознака чого-небудь [205, с. 10]) виражають якісну сформованість визначених нами критеріїв. Відповідно до критеріїв медіаграмотності розроблено показники їх сформованості. Мотиваційний критерій – показником якого є сформованість пізнавальних мотивів контактів з медіа та спрямованість на активну взаємодію з медіа; когнітивний – його показником є сформованість базових (історії мас-медіа, термінології медіаосвіти, структури мас-медіа, функції мас-медіа, форм і методів медіаосвіти та ін.) і спеціальних (роль медіа у процесі соціалізації особистості, наслідки впливу медіа на особистість, принципи та способи маніпуляції в мас-медіа) медіазнань; операційний – сформованість медіавмінь і медіанавичок аналізу, оцінки, інтерпретації медіатекстів, використання форм і методів медіаосвіти; креативний засвідчує здатність до самостійного і творчого використання медіа в особистісній і професійній сферах.

Для кожного з критеріїв нами було виділено середній, високий та низький рівні розвитку медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів. *Високий* рівень – відображає значний рівень пізнавальної мотивації у контактах з медіа й активну

взаємодію з медіа; повноцінне володіння ґрунтовними, системними медіазнаннями; прояв навичок критичного аналізу й оцінки медіатекстів, інтерпретації їх змісту, самостійне застосування форм і методів медіаосвіти; творче самовираження за допомогою мас-медіа, самостійне створення власних медіатекстів. *Середній* рівень засвідчує у студентів розвиток переважно комунікативної мотивації, вони проявляють ситуативну взаємодію з мас-медіа; мають системні медіазнання; володіють уміннями критичного аналізу й оцінювання медіатекстів, уміннями використовувати елементарні форми і методи медіаосвіти та репродуктивного використання медіа, створення медіатекстів ними можливе за допомогою фахівців. До *низького* рівня відносимо студентів, які мають переважно релаксаційні й компенсаторні мотиви, проявляють пасивну взаємодію з мас-медіа; мають поверхові, фрагментарні медіазнання; у них відсутні навички критичного аналізу й оцінки медіатекстів, самостійності та творчості у використанні форм і методів медіаосвіти та навички створення медіатекстів.

Розглянемо сутність *мотиваційного критерію МГ, його рівнів і показників*. Я. Крушельницька вважає, що мотив – це причина постановки тих чи інших цілей [102]. Дещо схожу думку пропонує А. Герасимчук, зазначаючи, що мотив – це спонукання до активної діяльності суб'єкта (особистості, соціальної групи, спільноти), що пов'язане з прагненням задовольнити певні потреби [43]. У соціології мотив розглядається як усвідомлена потреба суб'єкта в досягненні певних цілей [51]. У педагогіці мотив розглядають як ставлення учня/студента до предмета його діяльності, спрямованість на цю діяльність [162, с. 184]. Дослідники А. Кузьмінський і В. Омеляненко визначають мотив як внутрішню спонукальну силу, що забезпечує інтерес особистості до пізнавальної діяльності, активізує розумові зусилля [103, с. 183]. Як бачимо, в основу мотиву дослідники покладають діяльність, до якої залучений студент.

На основі аналізу вищезазначених понять визначимо медіамотив як усвідомлену потребу в досягненні певних медіаосвітніх цілей. На жаль, нині спостерігаємо ситуацію, в якій більшість викладачів і студентів не усвідомлюють

потребу у вивченні медіа, що значно впливає на результат їхньої діяльності. Таку думку підтримує О. Федоров, підкреслюючи, що саме від рівня та характеру мотивації медіаосвітньої діяльності залежать результати роботи як майбутнього, так і нинішнього педагога [236].

Основними складниками мотиваційної сфери вважаються мотиви, потреби і цілі особистості [102]. Відповідно мотиваційну сферу щодо вивчення медіа складають: медіамотиви, медіапотреби (необхідність умов функціонування в інформаційному середовищі), медіацілі (кінцевий результат медіаосвітньої діяльності) студента.

Я. Крушельницька зазначає, що, будучи відносно стійкою в кожній людині, система мотивів може змінюватися залежно від тих змін, які відбуваються у внутрішній структурі особистості, а також у зовнішніх умовах її життєдіяльності [102]. Відповідно, якщо майбутні соціальні педагоги не відчують внутрішню потребу щодо вивчення системи мас-медіа, зміна умов їх навчання та зовнішніх стимулів сприятиме зміцненню зазначеної мотивації.

І. Підласий стверджує, що мотиви завжди являють собою комплекси, і в педагогічному процесі ми майже ніколи не маємо справу з одним діючим мотивом [162, с. 184]. Ми погоджуємося з думкою дослідника, оскільки названі нижче мотиви взаємодії з мас-медіа представлені комплексно.

За О. Федоровим, мотиви контакту з інформацією поділяються на: жанрові, тематичні, емоційні, гносеологічні, гедоністичні, психологічні, моральні, інтелектуальні, естетичні, терапевтичні [234]. В. Жижина визначає такі види мотивації звернення до медіа: комунікаційна, пізнавальна, релаксаційна, інформаційна, компенсаційна та ідентифікаційна. У контексті вивчення мотивації звернення до медіа всі мотиви дослідниця розподіляє на дві категорії: активні – звернення до медіа з певною метою, з усвідомленням мотивів звернення; пасивні – звернення до медіа за інерцією, за звичкою, медіабродяжництво, для того, щоб заповнити час [31].

Заслуговує на увагу типологія орієнтації особистості на медіа, запропонована В. Івановим, у якій дослідник виділяє наступні типи особистості:

1. Духовно-особистісний тип. Така особистість має стійкий інтерес до змісту матеріалів мас-медіа, проявляє високу вимогливість до нього. Високий рівень її поінформованості і світогляд дозволяє уникнути труднощів у розумінні програм, передач, статей. Вона спрямована на художню та емоційну форму подачі матеріалів.

2. Професійно-функціональний тип. Людей цієї групи характеризує особлива увага до громадсько-політичної інформації, новин, коментарів, аналітичних матеріалів, оглядів преси, передач радіо і телебачення. У змісті програм, статей тощо вони намагаються знайти насамперед елементи, корисні для їхньої професійної діяльності.

3. Споживацький тип. Для даної категорії людей мас-медіа служать переважно джерелом хронікальної інформації й розваг. У них на першому місці за обсягом використання знаходяться телевізійні розважальні, спортивні програми. Загальна інформованість, порівняно з двома першими типами, низька [83]. Визначення орієнтації особистості щодо взаємодії зі ЗМК студентів згідно із запропонованою класифікацією дозволить зорієнтувати процес формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів.

Зарубіжні дослідники Ю. Долгов, А. Коповий, Г. Малюченко, В. Смирнов визначили такі види мотивації інформаційної активності і характеру медіаспоживання, до яких відносять: комунікативну (пріоритетне використання медіа як джерела спілкування); релаксаційну (інформація використовується для відпочинку та емоційної розрядки); пізнавальну (медіа виступає як джерело збагачення знань, загального інтелектуального розвитку, особистісного та професійного росту); реактиваційну (інформація виступає як засіб спонукання до активної дії, досягнення емоційного піднесення); компенсаторну (інформаційна активність виступає як спосіб відходу від однотипної реальності у віртуальний світ) [121]. На нашу думку, представлена класифікація мотивів найбільш придатна для дослідження основних мотивів взаємодії з медіа майбутніх соціальних педагогів.

Мотиваційний аспект формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів уключає в себе актуалізацію ролі медіа в сучасному світі, формуванню уявлення щодо медіаосвіти як нового напрямку діяльності. На цьому етапі потрібно домогтись від студентів позитивного емоційного настрою та налаштування щодо вивчення ЗМІ, розвинути інтерес до вивчення та дослідження мас-медіа. Розвиток основних мотивів взаємодії з медіа складає основу формування мотиваційного критерію медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів. Мотиваційний критерій медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів уключає усвідомлення ролі мас-медіа в розвитку особистості та її соціалізації, усвідомлення необхідності реалізації медіаосвіти в процесі соціально-педагогічної діяльності, оцінювання власного прагнення вдосконалювати знання у сфері мас-медіа. Розвиток цього критерію передбачає діяльність на збалансування розвитку основних мотивів інформаційної активності. Проаналізувати ступінь розвитку мотиваційного критерію медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів можливо за показниками та рівнями, представленими в табл. Б.1., (додаток Б.1).

Когнітивний критерій МГ майбутніх соціальних педагогів. До системи базових теоретичних знань соціального педагога належать знання: основ соціальної політики держави та соціально-правового захисту дітей і молоді; основ соціології, психології та педагогіки; основних закономірностей розвитку особистості; специфіки потреб та інтересів різних вікових груп дітей і молоді; специфіки роботи в різних мікросоціумах; особливостей діяльності із сім'єю, різними групами дітей та молоді; функцій державних і недержавних організацій у системі соціально-педагогічної діяльності; способів психолого-педагогічної діагностики; сучасного стану і тенденцій розвитку дитячих та молодіжних об'єднань.

Державним галузевим стандартом підготовки фахівця із соціальної педагогіки до основних видів діяльності фахівця слід віднести: соціально-виховну, інформаційно-аналітичну, організаційно-корекційну, адміністративно-господарську діяльність [60, с. 31]. Так, інформаційно-аналітична діяльність

соціального педагога передбачає його роботу з різними видами інформації. Для ефективності такої роботи майбутній соціальний педагог має у процесі фахової підготовки отримати належні медіазнання.

Знання у сфері мас-медіа О. Федоров представив у вигляді змістового компонента інформаційної грамотності. До основних знань він відносить знання термінології, теорії масової комунікації, історії масової комунікації [226].

Специфіка медіазнань соціального педагога полягає в поєднанні базових знань з медіаосвіти та специфічних соціально-педагогічних теоретичних основ. Виходячи із цього, медіазнання пропонуємо поділити на базові та специфічні, що представлено в таблиці Б.2.1. (додаток Б.2).

Когнітивний критерій медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів є теоретичною основою соціально-педагогічної діяльності. Він передбачає оволодіння студентами знаннями, які допомагають на практиці створювати систему засобів та прийомів для досягнення професійної мети, швидко орієнтуватись у нових ситуаціях, планувати свою діяльність, оцінювати її результативність.

Саме медіазнання складають когнітивний критерій медіаграмотності майбутнього соціального педагога. Проаналізувати ступінь розвитку когнітивного критерію медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів можливо за показниками, представленими у табл.Б.2.2. (додаток Б.2).

Операційний критерій МГ майбутніх соціальних педагогів. Дослідник О. Федоров серед компонентів медіаграмотності (медіакомпетентності), який характеризує діяльну сферу медіаосвіти, виділяє практико-операційний (діяльній) [234]. Цей компонент характеризує вміння вибирати ті чи інші медіатексти, створювати/розповсюджувати власні медіатексти, вміння самоосвіти у медійній сфері. Н. Леготина визначає операційний критерій готовності студентів до реалізації медіаосвіти у загальноосвітніх закладах, який передбачає розвинені методичні вміння, вільне володіння великою кількістю методичних прийомів в галузі медіаосвіти [109]. Н. Чичеріна в дисертації представила поведінковий компонент медіаграмотності, який розподілився на: інформаційно-

пошуковий (вміння здійснювати пошук і вибір інформації з різних медіаджерел), аналітичний (вміння аналізувати медіатекст, використовуючи категорії лінгвістичного та близького соціального контекстів), інтерпретативний (вміння критично оцінювати та інтерпретувати зміст медіатексту на основі особистого досвіду, аналізу близького і широкого соціального контексту), креативний [252].

Основу розвитку операційного критерію складають медіавміння та медіанавички Варто зазначити, що в нашому розумінні *операційний критерій медіаграмотності* майбутніх соціальних педагогів передбачає оволодіння основними методами і прийомами використання медіа (табл Б.3., додаток Б.3).

Проаналізуємо специфіку *креативного критерію МГ майбутніх соціальних педагогів* та показники його сформованості у студентів.

Н. Хілько окреслює потребу у створенні власних творів екранного мистецтва в різних видах дозвіллевої діяльності. Саме медіаторчість, на думку дослідниці, зможе подолати суперечності між впливом мас-медіа на особистість і потребою у творчій самореалізації. Регулювати процес медіаторчості мають соціальні педагоги, які залучені до дозвіллевої сфери, що дозволить попередити «всеядність» аудиторії [243].

Одним з основних завдань медіаторчості є особистісна самореалізація за допомогою мас-медіа. Людина творить не заради самої лише корисності результатів праці, а й для того, щоб реалізувати себе у творчості. Творчість може бути потрактована як єдність соціального й індивідуального в діяльності людини. У процесі діяльності вона перетворює навколишній світ, але разом з тим реалізує свою індивідуальність, творить себе. У свою чергу, проявляючи власну індивідуальність, реалізуючи свої здібності, вона тим самим змінює навколишній світ [48].

Н. Леготіна показником креативного критерію вважає розробку власних методичних прийомів і нових творчих завдань [109]. Н. Чичеріна також розглядає креативність у медіасфері як уміння творчо перекодовувати інформацію з мас-медіа [252].

Формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів дозволить студентам розвинути власний творчий потенціал у процесі роботи з медіатекстами, мотивувати до використання медіа у професійній діяльності [156].

Ми вважаємо, що для соціального педагога креативний критерій медіаграмотності передбачає рівень творчого використання мас-медіа в соціально-педагогічній роботі (табл. Б.4., додаток Б.4).

Таким чином, розроблені критерії, показники та рівні медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів дозволять комплексно дослідити стан сформованості медіаграмотності у студентів спеціальності «Соціальна педагогіка».

2.2. Сучасний стан формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ

У попередніх розділах нашої роботи було розглянуто теоретичні засади формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки, розроблено критерії, рівні та показники медіаграмотності зазначених фахівців. Цей етап нашого дослідження тривав протягом 2010-2011 років. Наступний етап нашого дослідження становив педагогічний експеримент (додаток В), під час якого здійснювалась безпосередня перевірка основних положень дисертаційної роботи, представлених у її теоретичному розділі. Експеримент проводився у три етапи: констатувальний (2010-2011), формувальний (2011-2013) та контрольний (2013-2014). Метою констатувального етапу експерименту було визначення початкового рівня сформованості медіаграмотності студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» спеціальності «Соціальна педагогіка».

На початку констатувального експерименту були сформовані експериментальна (ЕГ) та контрольна (КГ) групи. В експерименті взяли участь 253 студенти, з них 129 віднесено до експериментальної групи і 124 – до

контрольної. Формування груп відбулося за місцем навчання студентів, відповідно ЕГ склали студенти Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка (69 осіб) і Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (60 осіб). До КГ ввійшли студенти Чернігівського державного інституту економіки і управління (15 осіб), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (36 осіб), ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди» (39 осіб), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (34 особи). Навчальний процес у контрольній та експериментальній групах здійснювали одні й ті ж викладачі, вихідні дані та умови навчально-виховного процесу в обох групах були однаковими та не залежали від особистості викладача.

Запропоновані діагностичні методики мали спрямованість на дослідження конкретних критеріїв медіаграмотності (МГ) майбутніх соціальних педагогів (рис. 2.1.).

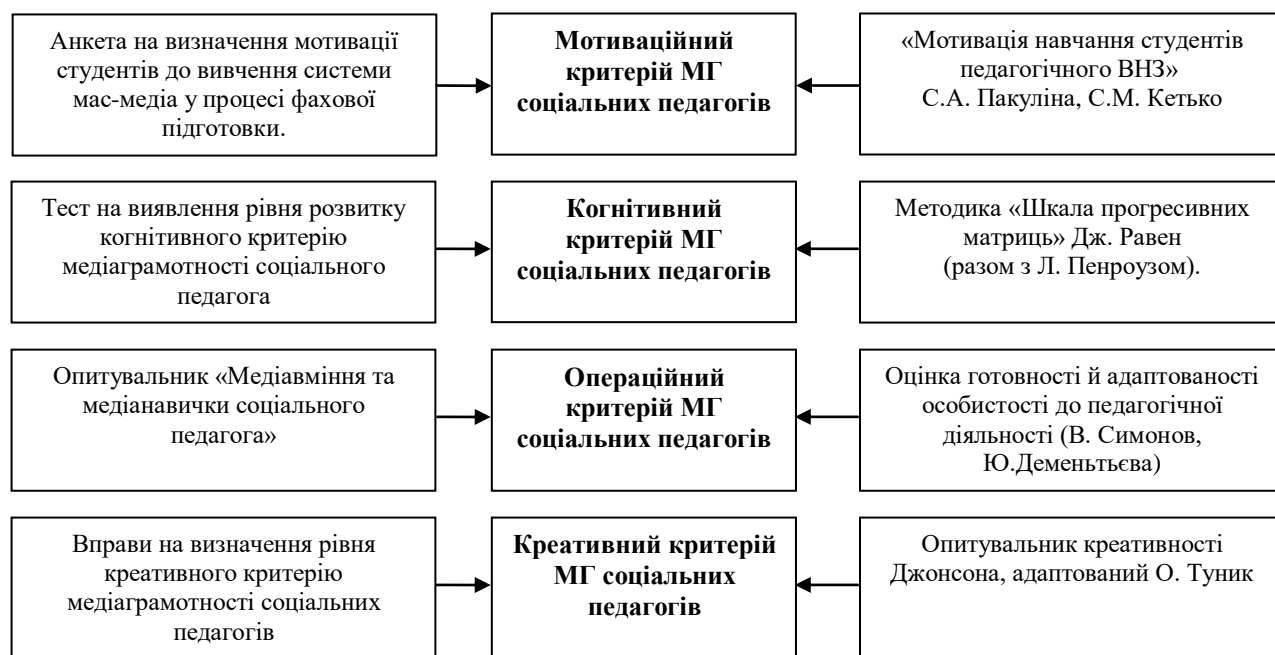

Рис. 2.1. Діагностичний матеріал констатувального етапу експерименту

Так, мотиваційний критерій медіаграмотності студентів вивчався за допомогою методики «Мотивація навчання студентів педагогічного ВНЗ» С. Пакуліна, С. Кетько [92], що дозволило виділити зовнішню й внутрішню

мотивацію до навчання у три групи мотивів: вступ до ВНЗ, реально діючі професійні мотиви та їх домінування, визначення рівнів розвитку мотивації навчання. Анкетування щодо визначення мотивації студентів на вивчення мас-медіа у процесі фахової підготовки (додаток Д.1) дозволить визначити актуальність питання медіаосвіти для майбутніх соціальних педагогів та потребу у формуванні медіаграмотності.

Для діагностики когнітивного критерію МГ студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» були обрані діагностичні методики: «Шкала прогресивних матриць», розроблена Д. Равеном спільно з Л. Пенроузом [219], що призначений для визначення рівня інтелектуального розвитку й оцінювання здатності до систематизованої, планомірної, методичної інтелектуальної діяльності (логічність мислення), його оцінка мінімально залежна від відмінностей в освіті, походження і життєвого досвіду людей. Також розроблений автором «Тест на виявлення рівня розвитку когнітивного критерію медіаграмотності соціального педагога», що має три рівні складності (тести, словниковий диктант, теоретичне питання), що дозволяє найбільш точно дослідити рівень знань майбутнього соціального педагога у сфері медіаосвіти (додаток Д.2).

Рівень розвитку операційного критерію МГ майбутніх соціальних педагогів вивчався за допомогою опитувальників: «Оцінка готовності та адаптованості особистості до педагогічної діяльності» В. Симонова, Ю. Деменьтьєва [183]; «Медіавміння та медіанавички соціального педагога» (додаток Д.3).

Для дослідження креативного критерію обрано: опитувальник креативності [222], що фокусує увагу на тих елементах, які пов'язані з творчим самовираженням, та розроблений спеціально для ідентифікації проявів креативності, доступних зовнішньому спостереженню; комплекс вправ на визначення рівня креативного критерію медіаграмотності соціальних педагогів, адаптованих за О. Федоровим, які містять завдання, спрямовані на демонстрацію творчого потенціалу за допомогою мас-медіа (додаток Д.4). Для виявлення позиції студентів щодо актуальності медіаосвіти було проведено інтерв'ю (додаток Д.5).

Обрахунки за всіма критеріями проводилися за описаною нижче схемою, їх вірогідність перевірялась за допомогою критерію Стюдента. Розрахунки оцінки сформованості медіаграмотності (МГ) групи студентів наведено у додатку Е.1, план аналізу результатів констатувального експерименту за кожним з критеріїв представлено у додатку Е.2. Для прикладу наводимо розрахунки мотиваційного критерію МГ майбутніх соціальних педагогів.

Мотиваційний критерій МГ майбутніх соціальних педагогів. Сформулюємо гіпотезу H_0 , відповідно до якої відмінності між експериментальною та контрольною групою відсутні; та альтернативну гіпотезу H_1 , згідно з котрою між експериментальною й контрольною групою відмінності суттєві. Дані щодо сформованості мотиваційного критерію МГ майбутніх соціальних педагогів подано у таблиці 2.2 та на рисунку 2.2.

Таблиця 2.2

Рівні сформованості мотиваційного критерію МГ майбутніх соціальних педагогів (результати констатувального експерименту)

Рівні	Групи студентів			
	Контрольна (КГ)		Експериментальна (ЕГ)	
	абсолютна кількість	у %	абсолютна кількість	у %
Високий	31	25	32	24,81
Середній	68	54,84	73	56,59
Низький	25	20,16	24	18,60
Усього	124	100	129	100

За результатами проведених обчислень для груп КГ і ЕГ $\chi_{ем.}^2 = 0,11386$, що значно менше від $\chi_{кр.}^2(0,05; 3-1) = 5,99$ ($\chi_{кр.}^2$ знаходимо за таблицею відповідних значень [181, с. 495]).

Таким чином, прийнята гіпотеза H_0 та зроблено висновок, що між контрольною (КГ) і експериментальною (ЕГ) групами відмінності відсутні, тому

можна вважати їх однорідними, що уможливило проведення подальшої експериментальної роботи.

Основні числові характеристики.

1) КГ (x):

а) вибіркоче середнє: $\bar{x} = \frac{1}{n_1} \sum x_i n_i = 0,59;$

б) вибіркоча дисперсія: $D_x = \frac{1}{n_1} \sum (x_i - \bar{x})^2 n_i, D_x = 0,0551,$

вибіркоче середнє квадратичне відхилення:

$$\sigma_x = \sqrt{D_x}; \sigma_x = \sqrt{0,0551} = 0,2348;$$

в) поправлена дисперсія: $S_x^2 = \frac{n_1}{n_1 - 1} D_x; S_x^2 = 0,0556,$

стандартне відхилення: $S_x = \sqrt{0,0556} = 0,2358;$

г) точність оцінювання середнього вибіркового:

$$\delta_x = \frac{t_\gamma S_x}{\sqrt{n_1}}, \gamma = 0,95, t_\gamma = 1,96, \delta_x = \frac{1,96 \cdot 0,2358}{\sqrt{124}} = 0,042;$$

д) довірчий інтервал: $(\bar{x} - \delta_x; \bar{x} + \delta_x) = (0,548; 0,632).$

2) ЕГ (y):

а) $\bar{y} = 0,6;$

б) $D_y = 0,0521; \sigma_y = 0,2282;$

в) $S_y^2 = 0,0525; S_y = 0,2291;$

г) $\delta_y = 0,039;$

д) довірчий інтервал: $(0,561; 0,639).$

Наявність спільної частини довірчих інтервалів КГ і ЕГ підтверджує, що різниця в показниках середніх вибірових не є суттєвою. Отже, з надійністю $\gamma = 0,95$ можна стверджувати, що принцип однаковості показників контрольної та експериментальної груп на початковому етапі констатувального експерименту дотримано.

Порівняння середніх.

Спостережуване значення критерію:

$$T_{\text{спост.}} = \frac{\bar{y} - \bar{x}}{\sqrt{(n_1 - 1) \cdot S_x^2 + (n_2 - 1) \cdot S_y^2}} \cdot \sqrt{\frac{n_1 n_2 (n_1 + n_2 - 2)}{n_1 + n_2}}$$

$$T_{\text{спост.}} = \frac{0,6 - 0,59}{\sqrt{123 \cdot 0,0556 + 128 \cdot 0,0525}} \cdot \sqrt{\frac{124 \cdot 129 \cdot 251}{253}} \approx 0,34.$$

Критичне значення критерію: $T_{\text{кр.}}(\alpha; n_1 + n_2 - 2) = T_{\text{кр.}}(0,05; 251) = 1,96$.

Оскільки $T_{\text{спост.}} < t_{\text{кр.}}$, то можна стверджувати, що середні вибіркві відрізняються несуттєво (випадково).

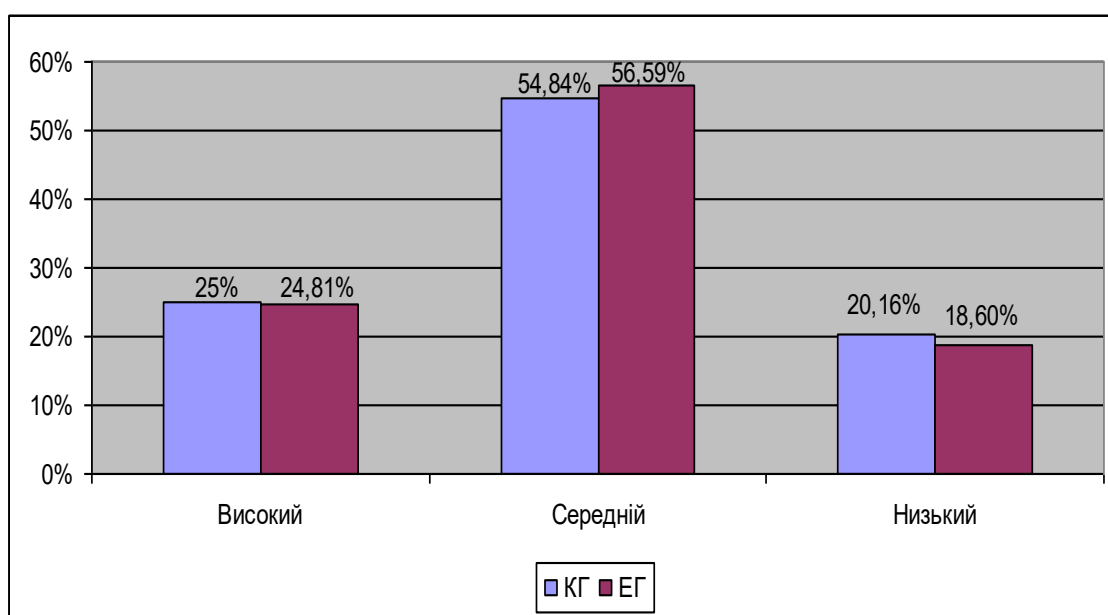

Рис. 2.2. Діаграма розподілу студентів за рівнями сформованості мотиваційного критерію в КГ та ЕГ (констатувальний експеримент).

Для студентів з високим рівнем розвитку мотиваційного критерію МГ (25% КГ та 24,81% ЕГ) характерним було виявлення стійкого інтересу до сфери масової комунікації, значна інформаційна активність. Такі студенти позиціонували себе як активні медіаспоживачі. Респонденти цієї групи виявляли зацікавленість можливостями впровадження мас-медіа у професійну діяльність. Серед переважаючих мотивів у майбутніх соціальних педагогів з високим рівнем розвитку цього критерію переважаючими були пізнавальні (розуміння медіа як джерела збагачення знань, загального інтелектуального розвитку, особистісного

та професійного росту) та комунікативні (використання медіа як засіб швидкого обміну інформацією в різних сферах). Така позиція може сприяти кращому отриманню і засвоєнню медіазнань, оскільки студенти зазначали: «У сучасному інформаційному світі соціальний педагог має орієнтуватися в сфері інформаційних технологій і активно їх впроваджувати у власну роботу» (Марина О.), «Мас-медіа розкривають нові можливості для роботи соціального педагога» (Олександр Г.).

Як засвідчують результати дослідження рівня розвитку показників мотиваційного критерію МГ майбутніх соціальних педагогів, значний відсоток студентів (54,84% КГ та 56,59% ЕГ) мають середній рівень розвитку цього критерію. Така ситуація зумовлена низькою інформаційною активністю студентів, контакти яких з мас-медіа є нетривалими і мають стихійний характер, без переваги конкретних мотивів інформаційної активності. Якщо студенти і цікавилися питанням використання медіа у професійній діяльності, то не надавали йому важливого значення. Респонденти підкреслювали, що «впровадження медіа у професійну діяльність соціального педагога має відбуватись лише тоді, коли заклад, у якому він працює, має необхідну техніку» (Лілія Г.), «Я вважаю, що питанням попередження негативного впливу ЗМІ на дітей мають займатися батьки, а не соціальні педагоги» (Анна П.).

У студентів, які мають низький рівень розвитку мотиваційного критерію МГ (20,16% КГ та 18,60% ЕГ), серед мотивів інформаційної активності першочергове місце займають релаксаційні (пасивне споживання інформації розважального характеру, що не потребує інтелектуальних зусиль) та компенсаторні мотиви (інформаційна активність виступає як спосіб відходу від однотипної реальності у віртуальний світ, а медіапродукція – засобом заміщення відсутніх у реальному житті станів чи досягнень). Студенти цієї групи зазначали: «У свій вільний час я переважно включаю телевізор і дивлюсь будь-який телеканал» (Анна В.), «Я люблю грати в комп'ютерні ігри у свій вільний час, оскільки для таких ігор не потрібно виходити з дому» (Ярослав С.), «У соціальних

мережах у мене понад 600 друзів, з якими я можу обмінюватись картинками, фотографіями, музикою» (Яна Л.).

Далі всі характеристики обчислюємо аналогічно до того, як це було зроблено для мотиваційного критерію МГ майбутніх соціальних педагогів.

Когнітивний критерій МГ майбутніх соціальних педагогів. Дані щодо сформованості когнітивного критерію МГ майбутніх соціальних педагогів подано таблиці 2.3., а математичні обрахунки представлено у додатку Е.3.

Таблиця 2.3.

Рівні сформованості когнітивного критерію МГ майбутніх соціальних педагогів (результати констатувального експерименту)

Рівні	Групи студентів			
	Контрольна (КГ)		Експериментальна (ЕГ)	
	абсолютна кількість	у %	абсолютна кількість	у %
Високий	13	10,48	13	10,08
Середній	76	61,29	79	61,24
Низький	35	28,23	37	28,68
Усього	124	100	129	100

Студенти з високим рівнем розвитку когнітивного критерію МГ (10,48% КГ та 10,08% ЕГ) характеризувалися наявністю системи медіазнань, розумінням й оперуванням основними термінами в цій сфері. Вони дали правильне визначення поняттям «мас-медіа», «медіаосвіта», «медіатекст», називали різницю між ЗМІ та ЗМК, визначали місце медіаграмотності в процесі медіаосвіти. Така ситуація зумовлена особистою зацікавленістю питанням функціонування медіа та можливостями їх використання у професійній чи дозвіллевій сфері. Для студентів цієї групи характерними були судження: «Я маю достатньо знань у сфері медіа, оскільки відвідувала гурток журналістики у школі» (Марія С.), «У вільний час я займаюсь розробкою сайтів, це достатньо непоганий підробіток» (Володимир П.).

Респонденти із середнім рівнем розвитку когнітивного критерію МГ (61,29% КГ та 61,24% КГ) характеризувалися наявністю вибіркового медіазнань. Загалом, вони знали основні терміни, але не змогли пояснити їхній зміст, не бачили можливості впроваджувати медіа в соціально-педагогічну діяльність (окрім соціальної реклами), частково змогли визначити місце медіаграмотності в процесі медіаосвіти. Основними джерелами отримання інформації для них були викладачі, батьки, однолітки. Студенти цієї групи наголошували: «Соціальному педагогу не потрібно багато медіазнань, достатньо, щоб він міг працювати на ПК і в мережі Інтернет» (Ольга Н.), «Я вважаю, що знання термінології в сфері медіа не допоможе розв'язати конкретних соціально-педагогічних завдань. Краще зосередити увагу на практичних уміннях і навичках» (Тетяна С.).

Студенти з низьким рівнем розвитку когнітивного критерію МГ (28,23% КГ та 28,68% ЕГ) характеризувалися обмеженістю медіазнань, вони не володіли основним термінами та не могли їх пояснити, не могли встановити відповідність між формами впровадження медіаосвіти та їхнім змістом, не бачили перспективи впровадження медіа у професійну діяльність. У своїх судженнях студенти зазначали: «У соціальних педагогів і так багато завдань та обов'язків, навіщо охоплювати ще одну сферу діяльності?» (Олег Б.), «Якщо мене будуть цікавити питання медіаосвіти, я відкрию Інтернет і знайду потрібний матеріал» (Світлана Д.).

Операційний критерій МГ майбутніх соціальних педагогів. Дані щодо сформованості операційного критерію МГ майбутніх соціальних педагогів подано в таблиці 2.4., а математичні обчислення представлено у додатку Е.4.

Студенти з високим рівнем розвитку операційного критерію (8,87% КГ та 9,30% ЕГ) характеризувались прагненням удосконалювати власні уміння та навички використання медіа у професійній діяльності. Вони вважали себе готовими працювати в інформаційному суспільстві, пропагувати формування критичного погляду на інформацію зі ЗМІ.

Рівні сформованості операційного критерію МГ майбутніх соціальних педагогів (результати констатувального експерименту)

Рівні	Групи студентів			
	Контрольна (КГ)		Експериментальна (ЕГ)	
	абсолютна кількість	у %	абсолютна кількість	у %
Високий	11	8,87	12	9,30
Середній	73	58,87	78	60,47
Низький	40	32,26	39	30,23
Усього	124	100	129	100

Респонденти з високим рівнем розвитку операційного критерію мають розвинені навички критичного аналізу, оцінки та інтерпретації медіатекстів. Студенти цієї групи підкреслювали: «Уміння налагодити комунікацію в онлайн режимі (e-mail, Skype, соціальні мережі) може спростити роботу соціального педагога» (Юлія К.), «Знання та уміння використовувати нові форми та методи роботи із залученням медіа значно підвищують професійний рівень соціального педагога» (Тетяна Т.), «Переглядаючи новини, часто замислююся про те, хто є замовником цієї інформації» (Микола С.)

Студенти із середнім рівнем розвитку операційного критерію МГ (58,87% КГ та 60,47% ЕГ) проявляли конструктивний підхід до організації медіаосвітньої діяльності. Хоч у них і спостерігались навички критичного аналізу інформації, але все ж студенти зазначали, що їм бракує практичних навичок роботи з інформацією, необхідне освоєння нових форм та методів медіаосвіти. Студенти наголошували: «Я думаю, що могла б впроваджувати в професійну діяльність такі види медіа, як фото і фільми, але поки що не готова до такої роботи» (Наталія Б.), «Дуже важко весь час аналізувати інформацію з телебачення, особливо коли ти втомлений та включаєш телевізор, щоб просто відпочити» (Юрій І.).

Значна кількість студентів (32,26% КГ та 30,23% ЕГ) мають низький рівень розвитку цього критерію. У практичній діяльності такі студенти демонстрували

відтворення окремих елементів медіаосвітньої діяльності, зазначали свою неготовність до впровадження різних форм та методів медіаосвіти. Характерним було те, що респонденти цієї групи не проявляли бажання удосконалювати власні медіавміння та медіанавички. Студенти зазначали: «У своїй роботі я буду використовувати традиційні форми роботи, оскільки вже доведено їх ефективність» (Ірина А.), «У сучасних школах у соціального педагога часто і власного ПК не має, тому нема сенсу впроваджувати медіаосвіту далі» (Євген С.).

Креативний критерій МГ майбутніх соціальних педагогів. Дані щодо сформованості креативного критерію МГ майбутніх соціальних педагогів подано у таблиці 2.5., а математичні обрахунки представлено у додатку Е.5.

Таблиця 2.5

Рівні сформованості креативного критерію МГ майбутніх соціальних педагогів (результати констатувального експерименту)

Рівні	Групи студентів			
	Контрольна (КГ)		Експериментальна (ЕГ)	
	абсолютна кількість	у %	абсолютна кількість	у %
Високий	10	8,07	10	7,76
Середній	72	58,06	74	57,36
Низький	42	33,87	45	34,88
Усього	124	100	129	100

Студенти з високим рівнем розвитку креативного критерію МГ (8,07% КГ та 7,76% ЕГ) характеризувались творчим підходом до роботи з мас-медіа та виявляли зацікавленість різними видами медіаторчості. Більшість з них мала досвід створення власних медіатекстів (переважно фотографій, соціальних реклам, буклетів). Також студенти цієї групи зазначали, що ведуть свої блоги у мережі Інтернет і вважають це одним із шляхів самореалізації. Респонденти цієї групи мали досвід організації дозвілля із залученням різних медіа. та зазначали: «Я відвідую фотоклуб і в майбутньому хочу займатися фотомистецтвом

професійно» (Антон Ф.), «На практиці ми розробляли інформаційні буклети» (Юлія Х.).

Студенти із середнім рівнем розвитку креативного критерію МГ (58,06% КГ та 57,36% ЕГ) характеризуються епізодичними проявами медіаторчості. Вони прагнуть до творчого використання мас-медіа, але мають замало мотивації до такої діяльності. Для створення власних медіатекстів цим респондентам бракує можливості самовираження за допомогою мас-медіа. Студенти підкреслюють: «Я б, можливо, займалася якимось видом медіаторчості, але не маю відповідної апаратури» (Оксана О.).

Зазначимо, що значну частину студентів (33,87% КГ та 34,88% ЕГ) віднесено до групи з низьким рівнем розвитку креативного критерію МГ. Такі респонденти не проявляють творчого підходу до використання мас-медіа у професійній діяльності та активного бажання удосконалювати свої навички й уміння творчого самовираження за допомогою мас-медіа. Загалом майбутні соціальні педагоги мали пасивну споживацьку позицію щодо взаємодії з мас-медіа. Свою лінію поведінки вони пояснювали таким чином: «Я надаю перевагу традиційним формам мистецтва (малювання і ін.)» (Ольга М.), «Не бачу перспектив у розвитку медіаторчості, оскільки її результати не завжди несуть якусь користь суспільству» (Анастасія А.).

За результатами проведених обчислень для груп КГ і ЕГ знаходимо $\chi_{ем.}^2 = 0,03202$. Оскільки це значення менше від $\chi_{кр.}^2(0,05; 3-1) = 5,99$, то суттєві відмінності між контрольною (КГ) й експериментальною (ЕГ) групами відсутні і їх можна вважати однорідними. Зведені дані про рівні сформованості за критеріями медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів на етапі констатувального експерименту подано в таблиці 2.6.

Виконання всіх підрахунків, дало можливість зазначити, що досліджувані групи (ЕГ і КГ) якісно однорідні, а їхні числові показники відрізняються неістотно. Таким чином, дотримано принцип однаковості кількісних і якісних показників ЕГ та КГ перед початком формувального експерименту.

Таблиця 2.6.

**Зведені емпіричні дані про рівні сформованості за критеріями
медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів на етапі констатувального
експерименту (у %)**

Рівні	Критерій							
	Мотиваційний		Когнітивний		Операційний		Креативний	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Високий	25	24,81	10,48	10,08	8,87	9,30	8,07	7,76
Середній	54,84	56,59	61,29	61,24	58,87	60,47	58,06	57,36
Низький	20,16	18,60	28,23	28,68	32,26	30,23	33,87	34,88

Узагальнені результати рівнів сформованості МГ майбутніх соціальних педагогів подано у таблиці 2.7. Отримані дані засвідчили, що більша частина студентів експериментальної (57,36%) та контрольної (58,06%) груп мали середній рівень медіаграмотності. Значна частина (29,46% ЕГ та 29,03% КГ) характеризувалися середнім рівнем сформованості медіаграмотності. Високий рівень медіаграмотності властивий лише 13,18% респондентам ЕГ та 12,29% – КГ.

Таблиця 2.7.

Рівні сформованості МГ майбутніх соціальних педагогів

Рівні	Констатувальний експеримент			
	КГ		ЕГ	
	кількість	У %	кількість	У %
Високий	16	12,91	17	13,18
Середній	72	58,06	74	57,36
Низький	36	29,03	38	29,46
Разом	124	100	129	100

Аналіз одержаних результатів діагностування учасників констатувального етапу дослідження майбутніх соціальних педагогів в обраних для цього ВНЗ, узагальнення запитів студентів щодо мети вивчення мас-медіа, співвідношення запитів та рівня задоволення потреб студентів, виявлення реальних умов навчально-виховного процесу ВНЗ щодо медіаосвітньої роботи зі студентами (використання інформації на навчальних заняттях, під час різних видів практик, науково-дослідницької, самостійної, дозвілєвої, волонтерської роботи тощо дозволили виявити наступні тенденції:

- при вступі до університету студенти мають обмежені знання про медіа (як правило, ці знання стосуються комунікації в мережі Інтернет);

- вивчення практики формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів засвідчило, що цілеспрямована робота, яка передбачала б одержання знань про медіа, необхідних соціальному педагогові, та розвиток умінь їх використання в роботі з вихованцями та дорослими клієнтами не повністю передбачена навчальними програмами і планами (не планується як самостійна або індивідуальна робота). Окремі питання щодо вивчення медіа як чинника соціалізації пропонується в якості тем курсових, дипломних робіт;

- на заняттях з майбутніми соціальними педагогами у ВНЗ використовуються лише дидактичні можливості мас-медіа.

Дослідивши медіаграмотності студентів за визначеними критеріями, рівнями, розглянувши потреби студентів у вивченні мас-медіа та зважаючи на інтерес більшості респондентів до медіаосвіти, ми дійшли висновку, що необхідно збільшити спектр використання медіаосвіти для того, щоб допомогти майбутнім соціальним педагогам під час навчання у ВНЗ набути якостей конкурентоспроможності на вітчизняному та світовому ринках праці.

Важливим для подальшого дослідження став висновок про необхідність визначення соціально-педагогічних умов, які можна реально впроваджувати в процес фахової підготовки і які позитивно вплинули б на формування медіаграмотності учасників експерименту.

2.3. Виявлення та обґрунтування соціально-педагогічних умов і алгоритму формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки

Продовження експериментальної роботи відбувалось на етапі формувального експерименту, який передбачав: виявлення та обґрунтування соціально-педагогічних умов, алгоритму формування медіаграмотності учасників експериментальної роботи та їх упровадження в процес фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів ВНЗ.

Зміни у стані професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів щодо формування медіаграмотності безпосередньо залежить від комплексу соціально-педагогічних обставин, які супроводжують цей процес. Незважаючи на те, що предметом значної кількості досліджень виступають соціально-педагогічні умови реалізації певних процесів, у сучасній науці існують розбіжності у тлумаченні самого поняття «соціально-педагогічна умова». І перш ніж визначити ряд соціально-педагогічних умов, яких необхідно дотримуватися у процесі формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів, необхідно визначити вихідні поняття.

У Словнику української мови «умова» розуміється як необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь [205]. Повний набір необхідних умов, з якого неможливо виключити жодний компонент, не порушивши обумовленості, називають необхідним і достатнім [240].

Складовими «соціально-педагогічних умов» є соціальні та педагогічні умови, тлумачення яких представлено нижче.

Соціальні умови – це умови життєдіяльності людини в суспільстві в процесі трудової діяльності і сфері вільного часу [262]. У соціальній педагогіці соціальні умови розглядають як складову соціального середовища, яке включає усі сфери

життя суспільства, соціальні інститути, соціальні групи, що впливають на свідомість та поведінку кожного члена суспільства [52].

Визначення педагогічних умов як синтезу об'єктивних можливостей змісту освіти, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей, які сприяють розв'язанню поставлених завдань, належить О. Федоровій [239, с. 193].

Науковці спеціально визначають термін «педагогічна умова» як певну обставину, яка впливає (прискорює чи гальмує) на формування та розвиток педагогічних явищ, процесів, систем, якостей особистості [101, с. 97]. А. Алексюк, А. Аюрзанайн, П. Підкасистий під педагогічними умовами розуміють чинники, що впливають на процес досягнення мети, поділяючи їх на зовнішні (позитивні стосунки викладача і студента; об'єктивність оцінки навчального процесу; місце навчання, приміщення, клімат тощо), внутрішні (індивідуальні) (індивідуальні властивості студентів (стан здоров'я, властивості характеру, досвід, уміння, навички, мотивація тощо) [147].

В. Манько педагогічні умови визначає як взаємопов'язану сукупність внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, яка забезпечує високу результативність навчального процесу і відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності [114, с. 153 – 161]

Слід зазначити: якщо педагогічні умови більшою мірою розглядаються як частина виховного або освітнього процесу, то соціально-педагогічні умови мають залучати до цього процесу можливості соціального середовища певного освітнього/виховного процесу.

Ю. Пімінова визначає соціально-педагогічні умови як педагогічно організовані фактори взаємодії особистості і результатів її життєдіяльності із суспільством, її цінностями і нормами [160]. М. Ніколенко розглядає соціально-педагогічні умови як сукупність специфічних взаємопов'язаних факторів (мети, змісту, напрямів, форм діяльності, ситуацій, обставин, соціального середовища і т. ін.), необхідних для здійснення системного соціально-педагогічного впливу [138]. Під соціально-педагогічними умовами слід розуміти єдність об'єктивних і

суб'єктивних суспільних відносин у діалогічній взаємодії, які створюють освітній простір та рефлексивне середовище для становлення особистості [220].

Узагальнюючи викладене вище, зазначаємо, що *«соціально-педагогічні умови формування медіаграмотності»* – це комплекс заходів, спрямованих на розвиток показників медіаграмотності.

Оскільки формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів відбувається в рамках фахової підготовки, мають бути враховані властивості педагогічного компоненту соціально-педагогічних умов: спрямованість на організацію педагогічної діяльності; спрямованість на підвищення ефективності педагогічної діяльності; відповідність педагогічним закономірностям, принципам та правилам; відповідність вимогам наукової новизни; врахування локального характеру їх застосування [246].

Для визначення оптимальних соціально-педагогічних умов формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у фаховій підготовці варто враховувати закономірності навчання, виокремлені Л. Хоменко-Семеновою, за якими результативність фахової підготовки студентів перебуває в залежності від таких чинників:

- значущості для майбутніх фахівців змісту навчального матеріалу;
- гносеологічні, відповідно до яких результати підготовки соціальних педагогів залежать від обсягу навчально-пізнавальної діяльності та практичного застосування знань і вмінь, а продуктивність засвоєння знань прямо пропорційно залежить від потреби вчитися, від рівня проблемності навчання, інтенсивності залучення студентів до розв'язання значущих для них навчально-професійних завдань, що водночас мотивує їх до творчої навчально-пізнавальної діяльності;
- психологічні, що потребують урахування інтересу до навчально-професійної діяльності і навчальних можливостей студентів, оскільки продуктивність фахової підготовки залежить від їхньої пізнавальної активності, особливостей мислення, розвитку пам'яті, здатності до учіння, сформованості навичок і вмінь, які формуються у процесі застосування спеціальних тренувальних вправ і спонукають до мисленнєвої діяльності та смислотворчості;

– кібернетичні, згідно з якими ефективність, якість навчання залежить від частоти та обсягу зворотного зв'язку, від ефективності контролю, від якості управління навчальним процесом, а продуктивність професійної підготовки підвищується, коли модель дії, що її слід виконувати, – «програма рухів» та її результати – «програма мети» випереджають у свідомості саму діяльність;

– соціологічні, які підтверджують, що розвиток індивіда зумовлюється розвитком тих осіб, з якими він спілкується, а ефективність навчання залежить від інтенсивності пізнавальних контактів, взаємонавчання, пізнавального напруження, від якості спілкування на різних рівнях тощо;

– організаційні закономірності, що обумовлюють наступне: ефективність навчання залежить від управління цим процесом з боку викладача та оптимальної організації навчально-пізнавальної діяльності студента [245].

Науковцями висвітлено окремі питання щодо педагогічного забезпечення формування медіаграмотності майбутніх фахівців. Аналіз наукового дослідження Ю. Казакова «Педагогічні умови застосування медіаосвіти у професійній підготовці майбутніх педагогів» дозволяє виділити такі педагогічні умови застосування медіаосвіти у ВНЗ:

- включення медіаграмотності майбутнього вчителя до складової професійно-педагогічної культури;
- інтеграція медіаосвіти у зміст фахової професійної підготовки, введення спецкурсів медіаосвітньої спрямованості;
- формування навичок і вмінь роботи з медіатекстами як метапредметних професійних якостей.

Зазначені педагогічні умови реалізуються за допомогою упровадження комплексної програми застосування медіаосвіти у процес професійної підготовки педагогів [86].

Л. Казанцева виділяє наступні педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців до реалізації медіаосвіти:

- мотиваційне забезпечення оволодіння студентами мульти-медійними засобами (ММЗ) в умовах створення мультимедійного навчального середовища;

- алгоритмізація викладачами навчального процесу у ВНЗ на основі системного використання ММЗ;

- оволодіння студентами етапами мультимедійної візуалізації навчального матеріалу [87].

Н. Леготіна основними педагогічними умовами підготовки студентів університету до реалізації медіаосвіти в загальноосвітніх закладах вбачає:

- актуалізацію потреби студентів у реалізації медіаосвіти в загальноосвітніх закладах;

- визначення змісту медіаосвіти для загальноосвітніх закладів;

- розробку та апробацію комплексу творчих завдань з медіаосвіти [109, с. 66].

На основі аналізу літератури та результатів пілотажного зрізу (опитування) з метою комплексного вивчення проблеми дослідження запропоновано власне бачення необхідних соціально-педагогічних умов, які більш ефективно вплинуть на формування медіаграмотності студентів.

Перш ніж обґрунтувати зміст і можливості реалізації соціально-педагогічних умов, вважаємо за необхідне розглянути можливі форми впровадження медіаосвіти. Під формами упровадження медіаосвіти слід розуміти її здійснення в усіх складових системи безперервної освіти в Україні. На думку фахівців НАПН України, медіаосвітні елементи мають увійти до навчальних програм циклу професійно-орієнтованої гуманітарної підготовки з інших спеціальностей у відповідних їм обсягах [97].

О. Федоров та А. Новикова виділяють три основні шляхи упровадження медіаосвіти в навчальний процес: інтегрований (через традиційні предмети); факультативний (створення мережі гуртків, клубів, секцій тощо); спеціальний (створення спеціальних курсів та спецкурсів) [233]. О. Шариков робить акцент на курси, які б ураховували специфіку навчального закладу та студентів [258]. На нашу думку, така позиція дослідника є слушною, оскільки медіаосвіта та її результат залежить від закладу, де вона здійснюється, та самих суб'єктів медіаосвітнього процесу. Наприклад, медіаосвітня модель О. Спичкіна передбачає

інтеграцію в навчальні предмети та вивчення окремих ЗМІ на факультативних заняттях [212, с. 12 – 30]. Натомість Л. Зазнобіна [67] пропонує інтеграцію медіаосвіти в навчальні предмети. Медіаосвітні моделі зарубіжних медіапедагогів Л. Мастермана [273], К. Ворснопа [279] передбачають автономну й інтеграційну форми медіаосвіти, не виділяючи якусь із них як пріоритетну.

На думку І. Сахневич, медійна освіта повинна стати невід’ємним складником начально-виховного процесу в усіх навчальних закладах. У ВНЗ медіаосвіта може й має стати частиною навчального процесу незалежно від професійного спрямування закладу. В Україні це досить важко буде зробити, зазначає автор, оскільки в національній освітній системі медіаосвіта тільки розпочинає свої кроки. Започаткувати медійну освіту у ВНЗ, де студенти не мають ніякої попередньої базової підготовки, де відсутні медіапедагоги з відповідною професійною підготовкою, буде досить проблематично. Проте, якщо медійна навчальна програма спрямовуватиметься на зацікавлення молодих людей, буде їм зрозумілою, стимулюватиме їхнє критичне мислення та спонукатиме до жвавого обговорення, то за таких умов медіанавчання сприятиме в них формуванню навичок медіаграмотності [177]. Ми цілком поділяємо думку дослідника, оскільки упровадження медіаосвіти в освітній процес фахової підготовки у вищому навчальному закладі потребує від викладачів певного рівня знань у сфері медіа, умінь мотивувати майбутніх фахівців до розуміння проблеми медіаграмотності, оволодіння медіаспособами реалізації отриманих знань.

Аналізуючи різні позиції медіапедагогів з питання пріоритетних форм медіаосвіти, О. Федоров, до прикладу, зазначає, що Е. Бондаренко розкриває недоліки кожної з можливих форм (інтеграційна – має свої межі, де стає малоефективною, а автономна потребує спеціальних знань у сфері медіаосвіти) [235].

З огляду на означену проблему, усвідомлюючи всю умовність подібного моделювання, все ж спробуємо виділити основні форми впровадження медіаосвіти у процес фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів, схему подаємо на рис. 2.3.

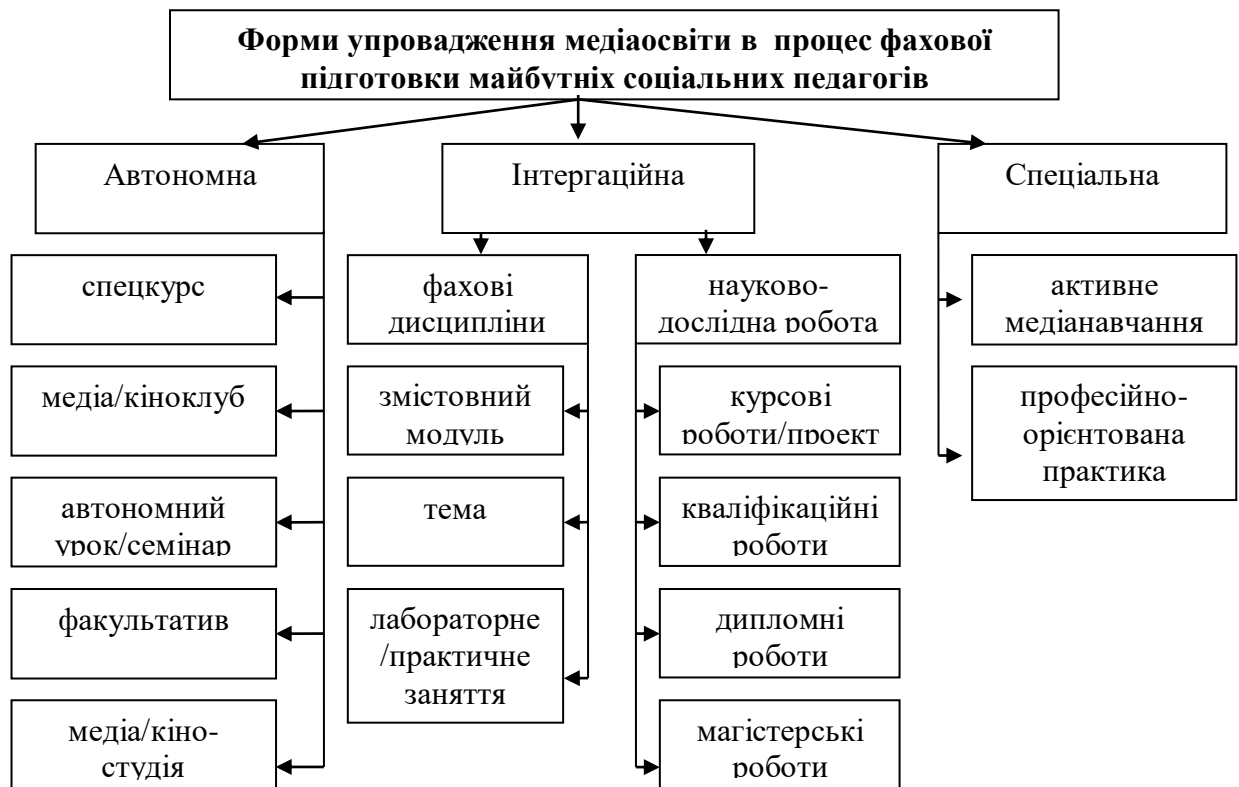

Рис. 2.3. Форми упровадження медіаосвіти у процес фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів

Зазначимо, що окреслені форми можуть одночасно бути впроваджені у процес фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів, тому при визначенні шляхів реалізації соціально-педагогічних умов будемо враховувати поєднання різних форм медіаосвіти.

Серед таких соціально-педагогічних умов виділяємо наступні: *доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом з медіаосвіти; цілеспрямоване використання форм та методів медіаосвіти у процесі фахової підготовки; самоосвіта у сфері медіа.*

Перша умова – *доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом з медіаосвіти* – передбачає усвідомлення студентами ролі мас-медіа в сучасному суспільстві і процесі соціалізації особистості, необхідності вивчення різних медіа в рамках фахових дисциплін та їх використання у професійній діяльності. Метою реалізації цієї умови є формування пізнавальної мотивації до

взаємодії з мас-медіа та усвідомлення цінності використання медіа у професійній діяльності.

У рамках зазначеної соціально-педагогічної умови був здійснений аналіз навчальних планів підготовки соціальних педагогів у ВНЗ. Проведена робота дала змогу виокремити дисципліни, які можуть включати тематичні заняття з вивчення медіа в аспекті соціально-педагогічної діяльності (табл. 2.8.). На підставі виокремлення таких навчальних дисциплін розроблено тематичні медіазаняття, що стали основою Інтегрованої програми медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів, що має на меті розширити зміст навчальних дисциплін медіаосвітнім матеріалом.

Такий підхід до формування медіаграмотності дозволяє вивчити основні питання медіаосвіти й отримати інформацію щодо ролі мас-медіа в соціально-педагогічній діяльності. Слід зазначити, що під час навчання майбутні соціальні педагоги опановують низку дисциплін, які також сприяють розширенню їхніх знань про медійну сферу («Інформаційне суспільство», «Технічні засоби навчання», «Нові інформаційні технології», «Сучасні інформаційні технології в освіті та науці»).

Таблиця 2.8.

Соціально-педагогічні дисципліни та тематичний блок з медіаосвіти

1 курс		
1	Вступ до спеціальності	Використання мас-медіа у процесі саморозвитку особистості
2	Етика соціально-педагогічної діяльності	Етичні норми взаємодії соціального педагога в медіасередовищі
2 курс		
3	Теорія і історія соціального виховання	Медіавиховання як складова соціального виховання молоді
4	Соціально-педагогічна робота у сфері дозвілля	Позааудиторні форми організації соціально-педагогічної роботи у медіаосвіті
5	Соціальна педагогіка	Мас-медіа як ресурс соціально-педагогічної діяльності
6	Соціалізація особистості	Медіасоціалізація в інформаційному суспільстві.

Продовження табл.2.8.

3 курс		
7	Педагогіка сімейного виховання	Вплив мас-медіа на виховний потенціал сім'ї
8	Гендерні аспекти в науці і освіті	Висвітлення гендерних питань у мас-медіа
9	Соціально-педагогічна робота в закладах освіти	Організація медіаосвіти в освітніх закладах
10	Основи сценарної роботи соціального педагога	Робота зі сценаріями аудіовізуальних медіатекстів
4 курс		
11	Технології соціально-педагогічної роботи	Технології медіаосвіти в соціально-педагогічній роботі
12	Соціально-педагогічна профілактика делінквентної поведінки	Вплив мас-медіа на формування делінквентної поведінки молоді
13	С/К Соціально-педагогічна робота з клієнтами, схильними до девіантної поведінки	Вплив мас-медіа на формування девіантної поведінки молоді
14	Технології роботи з дітьми вулиці	Вплив мас-медіа на поширення безпритульності у сучасному суспільстві
15	Технології роботи соціального педагога в зарубіжних країнах	Медіаосвіта за кордоном: соціально-педагогічний аспект

Поява цих дисциплін у фаховій підготовці майбутніх соціальних педагогів свідчить про те, що нині ВНЗ стоїть на порозі упровадження медіаосвіти у процес фахової підготовки соціальних педагогів, але поки що більша увага приділяється технічній грамотності фахівців (володіння ІКТ).

Проведений аналіз навчальних планів та програм дозволив зробити висновок про наявність низького відсоткового показника дисциплін з вивчення інформаційно-комунікативних технологій та відсутність дисциплін, мета яких – цілеспрямована підготовка студентів до взаємодії з мас-медіа. Як бачимо, аналіз змісту фахової підготовки виявив основну суперечність, а саме: між потребою у формуванні медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів та недостатнім рівнем її сформованості в умовах фахової підготовки й практики, відсутністю сприятливих умов і засобів для забезпечення цього процесу.

Завдання інтегрованого впровадження медіаосвіти вбачаємо у: стимулюванні студентів до медіаактивності, розвиток їхньої пізнавальної мотивації у взаємодії зі медіа, озброєння основними медіазнаннями, медівміннями і медіанавичками. Як підтверджують результати констатувального експерименту, відсутність цілеспрямованої медіаосвіти або її епізодичність значно впливають на професіоналізм майбутніх соціальних педагогів, які є випускниками ВНЗ.

Для забезпечення ефективності реалізації зазначеної умови у процесі фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів варто визначити конкретні шляхи її впровадження, до яких відносимо:

- актуалізація питання медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ з метою формування стійкого інтересу до сфери мас-медіа, усвідомлення можливостей професійного використання ЗМІ;

- впровадження медіаосвітнього блоку у процесі вивчення дисциплін, які опановують соціальні педагоги в рамках Інтегрованої програми з медіаосвіти соціальних педагогів, що дозволить оволодіти специфічними медіазнаннями та сформувати відповідні медіавміння й медіанавички.

Друга умова успішного формування медіаграмотності студентів – *цілеспрямоване використання форм та методів медіаосвіти у процесі фахової підготовки* – передбачає практичну підготовку, коли студенти засвоюють теоретичні знання та формують уміння у сфері медіа. Основним завданням на цьому етапі є впровадження різних специфічних медіаосвітніх форм і методів навчання.

Студентам пропонується засвоїти інтерактивні форми та методи на матеріалі різних мас-медіа. Перевага інтерактивного навчання у процесі медіаосвіти полягає у використанні особистого досвіду студентами під час розв'язання проблемних ситуацій. Залучення аудіовізуальними мас-медіа дозволить поєднати інтерактивний і аудіовізуальний способи подачі інформації. Різні мас-медіа можуть продемонструвати різноманітну інформацію, яку складно осмислити за достатньо обмежений час навчального заняття, переглянувши матеріал тільки один раз. При цьому з їхньою допомогою можна

продемонструвати різні соціальні проблеми та життєві ситуації. Інтерактивні засоби дозволяють викладачу керувати потоком інформації, акцентуючи увагу на найбільш цікавих чи складних моментах.

Процес медіаосвіти передбачає використання основних методів інтерактивного навчання, переваги застосування яких у поєднанні з медійною інформацією очевидні. По-перше, інтерактивні методи дають можливість інтенсифікувати процес розуміння, засвоєння і творчого застосування отриманих знань про досліджуваний медіатекст і його авторів, активного включення в процес, безпосереднього використання знань у подальшій навчальній діяльності. По-друге, інтерактивні методи сприяють підвищенню мотивації й залученості учасників у процес спільного вирішення проблеми, творчого пошуку. Вибір таких методів зумовлений можливістю їх інтеграції в окремі дисципліни.

До інтерактивних методів навчання слід віднести: тренінги, модерації, програмне навчання, метод кейсів (аналіз практичних ситуацій), ділові та рольові ігри, дискусії, метод креативного розв'язання проблеми, метод проектів [99]. У свою чергу, О. Федоров до групи цих методів відносить: дискусійні (діалог, групові й колективні дискусії, обговорення медіатекстів, аналіз ситуацій тощо); ігрові, тренінгові [234].

Як зазначає Н. Чичеріна, інтерактивний аспект при впровадженні медіаосвіти є не тільки в активній взаємодії суб'єктів освітнього процесу один з одним, але і у взаємодії з різними медіатекстами, а у випадку використання сучасних технологій – і у взаємодії з інформаційним середовищем [252, с. 301]. Аналізуючи інтерактивні методи у процесі формування медіаграмотності на матеріалі іншомовних медіатекстів, дослідниця виділила наступні групи інтерактивних методів:

– методи іншомовного спілкування, впроваджуються через наступні форми: дискусія, дебати, круглий стіл, форум, мозковий штурм, консиліум, засідання експертної групи;

– метод кейсів, який у педагогічній літературі визначається як аналіз конкретних ситуацій або прецедентів, що мають особисту, соціальну, професійну або

іншу проблему, яка потребує розв'язання [175]. Д. Бакінгем визначає чотири основні типи кейсів, що сприяють формуванню медіаграмотності: вивчення виготовлення, маркетингу, споживання нового медіапродукту; крос-медійне вивчення певного питання в різних мас-медіа; вивчення різних аудиторій мас-медіа, яка включає вивчення офіційних даних, проведення опитувань, інтерв'ю з окремими групами аудиторії ЗМІ, аналіз інформації, яка розміщена в Інтернеті; вивчення діяльності конкретної медіакомпанії чи організації [267, с. 75 – 77];

– методи проблемно-проектного навчання. Медіаосвітні проекти виступають важливим засобом активізації пізнавальної діяльності, розвитку креативності й водночас формування певних особистісних якостей студентів. Проективна діяльність на матеріалі мас-медіа, як уважає І. Чечель, дозволяє студентам стати активними учасниками навчально-виховного процесу, сприяє формуванню вміння працювати в колективі. Особливе значення проективна діяльність набуває в процесі розвитку критичного мислення студентської аудиторії [250, с. 12].

Ефективність проектних методик у медіаосвіті, на думку О. Спічкіна, обумовлена наступними причинами: проектні методики особистісно-орієнтовані, і саме розвиваючий аспект навчання є одним з провідних в медіаосвіті; навчання в ході реалізації проекту самомотивоване, що означає зростання інтересу й залучення до роботи в міру її виконання; у проектних методиках ієрархія взаємин «викладач – студент» суттєво відрізняється від традиційних методів навчання [198, с. 32].

Підтримуючи думку зазначених дослідників, І. Челишева підкреслює, що підготовка медіаосвітніх проектів, інтерактивні форми роботи з творами медіакультури, активні методи навчання, використання сучасних педагогічних технологій сприяють успішному вирішенню основних завдань медіаосвіти, розвитку медіаграмотності підростаючого покоління [248].

Постановка проблемних питань, як і застосування проблемних ситуацій, значно поширені серед методів медіаосвіти. Наприклад, у медіаосвітній моделі О. Федорова акцент робиться саме на проблемних, евристичних, ігрових та інших

продуктивних формах навчання, які «розвивають індивідуальність студентів, самостійність їхнього мислення, стимулюють їхні здібності через безпосереднє залучення до творчої діяльності, сприйняття, інтерпретації й аналізу структури медіатексту, засвоєння знань про медіакультури» [229, с. 12].

Створення проблемних ситуацій на основі вивчення творів медіа, їхнього всебічного самостійного аналізу сприяє підвищенню пізнавальної активності аудиторії, розвитку емоційної сфери, її творчих здібностей. Досягнення цих цілей стає можливим при використанні на медіаосвітніх заняттях основних компонентів проблемного навчання:

- актуалізації опорних знань студентів про світ медіа, способів роботи з медіатекстами;
- засвоєння нових понять і способів дії, а також застосування їх на практиці, пов'язаній з медіаторчістю [248].

Варто зазначити, що названі методи медіаосвіти можуть бути адаптовані з подальшим їхнім використанням у процесі професійної підготовки медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів, оскільки їхнє змістовне наповнення відповідає основним принципам і напрямам професійної підготовки фахівців соціальної сфери. Ефективність упровадження представлених методів медіаосвіти залежить не лише від майстерності педагога, а й від якості використаних медіатекстів. Такі методи передбачають серйозні вимоги до організації освітнього процесу, який має вирізнятися чіткістю, продуманістю, цілеспрямованістю.

Таким чином, бачимо, що на основі вищезазначеного виникає потреба в розробці конкретних організаційних форм упровадження методів медіаосвіти, які б сприяли підвищенню якості фахової підготовки соціальних педагогів.

Н. Змановська пропонує педагогічну студію як одну з форм медіаосвіти, де є можливість навчатися, розвивати здатність мислити, набирати професійний досвід. Студійний вид навчання стає необхідним при вивченні теоретичного матеріалу в його застосуванні на практиці [79].

Значний інтерес студентів у процесі медіаосвіти викликають рольові ігри на матеріалі різних мас-медіа. У процесі медіаосвітнього заняття може бути

організована рольова гра на тему взаємин одних і тих самих персонажів, що опинилися в медіатекстах різних жанрів; складання діалогів від імені героїв фільму, дія якого перенесена в іншу історичну епоху. Зрозуміло, що така робота вимагає від аудиторії певних знань про основні поняття медіаосвіти (сприйняття, інтерпретація, репрезентація, авторська ідея) й аналітичних умінь для всебічного розгляду основних епізодів і ключових сцен фільму. В іншому випадку творче завдання не дасть необхідного ефекту і не зможе сприяти розвитку медіаграмотності аудиторії та обмежиться лише переказом фабули медіатексту. Ще однією формою роботи в процесі розвитку критичного мислення аудиторії є ведення подвійних щоденників. Така форма роботи дає можливість аудиторії тісно пов'язати зміст медіатексту з особистим досвідом, задовольнити свою природну допитливість. Особливо корисні подвійні щоденники, коли учні отримують завдання вивчити твір медіа у позанавчальний час [249]. З метою урізноманітнення проведення медіазаняття для майбутніх соціальних педагогів застосовується ефективна ігрова форма – «розслідування». Аудиторії пропонується розслідувати злочини героїв декількох медіатекстів, що містять сцени насильства. Дається завдання виявити непорядні, незаконні, жорстокі, антигуманні дії персонажів, які можуть, крім усього іншого, подаватися авторами у «веселій» і «жартівливій» формі [236].

Однією з форм медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів є веб-квест (від англ. Quest – пошук, пригода). Веб-квест – це освітній сайт, присвячений самостійній дослідницькій роботі студентів (зазвичай у групах) за певною темою з гіперпосиланнями на різні веб-сторінки. Структура веб-квесту складається з кількох обов'язкових розділів:

- вступ (сформульовано тему проекту, обґрунтовано його цінність);
- завдання (мета, умови, проблема та її оптимальне рішення);
- процес (поетапний опис процесу роботи, розподіл ролей, обов'язків кожного учасника, список інформаційних ресурсів);
- вказівки (як організувати й представити зібрану інформацію), які можуть бути представлені у вигляді запитань, котрі організують навчальну роботу

(наприклад, визначення часових меж, загальна концепція, рекомендації з використання електронних джерел, подання «заготовок»-шаблонів веб-сторінок – для полегшення труднощів при створенні студентами власних сторінок як результату пройденого матеріалу тощо);

- оцінювання (може включати як шкалу для самооцінки й оцінки роботи одногрупників, так і опис критеріїв оцінки викладачем);

- висновки (узагальнення результатів, підбиття підсумків (чому навчилися, яких навичок набули; можливі риторичні запитання або питання, що мотивують подальше дослідження тематики) [49].

У процесі медіаосвітніх занять на аудіовізуальному матеріалі продуктивною формою роботи є створення телевізійних або кінематографічних міні-сценаріїв; організація ситуативних ігор: «Біржа праці» (підбір кандидатур на ролі телеведучих, акторів, репортерів), «Теленовини» (конкурс ведучих, підготовка матеріалів для «випуску новин»), «Репортаж з місця подій» (розвиток уміння інтерпретувати різну інформацію), «Рекламна пауза» (презентація «власної продукції», підготовка рекламних роликів), «Ток-шоу» (робота в міні-групах зі створення невеликих авторських ток-шоу); огляд науково-технічних статей у періодичній пресі; інтернет-форуми [249].

Однією з форм інтеграції медіаосвіти є впровадження медіакурсів. Медіакурс – це навчальна програмна система комплексного призначення, що забезпечує безперервність і повноту дидактичного циклу процесу навчання: надає теоретичний матеріал, що забезпечує тренувальну навчальну діяльність і контроль рівня знань, а також інформаційно-пошукову діяльність, математичне й імітаційне моделювання з комп'ютерною візуалізацією [12].

Інноваційними формами формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів вважаємо організацію діяльності медіацентрів, медіаклубів, кіноклубів та фотолабораторій. За визначенням О. Федорова, медіацентр – це форма організації медіаосвіти, що включає в себе приміщення з комплексом виставкових і кіно/відеозалів, студій, офісів, медіатеку. Медіаклуб – це форма організації медіаосвіти, представлена комплексом виставкових і медіазалів,

студій, медіатек. У рамках медіаклубу, зазначає автор, відбувається колективне обговорення і робота з різними медіатекстами. У свою чергу, кіноклуб – це форма організації медіаосвіти, яка представлена комплексом виставкових і кінозалів, студій і фільмотек. У рамках кіноклубу відбуваються колективне обговорення фільмів [236].

Враховуючи специфіку соціально-педагогічної діяльності, ми сформулювали основні завдання функціонування медіаклубу для майбутніх соціальних педагогів, до яких можна віднести:

- збір, накопичення, обробка медіатекстів з різних соціально-педагогічних проблем;
- виявлення інформаційних потреб майбутніх соціальних педагогів та задоволення запитів викладачів і студентів;
- каталогізація медіатекстів (аудіо, відео, фото, преса);
- допомога викладачам у пошуку супроводжувальних медіатекстів для навчальних дисциплін, згідно із запитуваною темою;
- забезпечення взаємодії з ресурсними центрами міста з метою обміну інформаційними ресурсами;
- створення методичного забезпечення для роботи з різними видами медіатекстів з метою формування медіаграмотності майбутнього фахівця соціально-педагогічної сфери;
- формування у студентів високого рівня медіаграмотності.

З метою формування медіаграмотності майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери ми пропонуємо впровадити наступні форми медіаосвіти, які ґрунтуються на мистецтві фотографії:

- фотоклуб – систематичні зустрічі студентів, молодих фотографів з метою критичного аналізу різних зразків фотографії;
- фотолабораторія – форма організації медіаосвіти, яка передбачає навчання студентів правилам створення соціальної фотографії.

Однією з ефективних форм медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів вважаємо організацію практикуму з медіаосвіти, який передбачає серію медіазанять з включенням інтерактивних форм навчання.

Специфіка формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів передбачає впровадження творчих медіазанять. До них можна віднести творчі заняття О. Федорова, який розподілив їх за такими циклами:

- творчі заняття, спрямовані на оволодіння студентами креативними вміннями на матеріалі медіа за допомогою евристичних, ігрових форм і технічних засобів;

- творчі заняття з відновлення в пам'яті динаміки просторово-часових, аудіовізуальних образів, кульмінаційних епізодів творів медіакультури у процесі колективного обговорення;

- творчих занять, спрямованих на розвиток уміння аналізувати медіатексти [236, с. 43 – 51].

Отже, впровадження запропонованої соціально-педагогічної умови зумовлене потребою використання здобутих медіазнань у практичній діяльності. На кожному курсі студенти матимуть змогу оволодіти різними формами та методами медіаосвіти, які в майбутньому можна використовувати в соціально-педагогічній роботі.

Третя соціально-педагогічна умова – *самоосвіта у сфері медіа* – передбачає самостійну роботу студентів шляхом залучення до активної взаємодії з різними мас-медіа та роботу з медіатекстами.

Якщо брати за основу позицію В. Мижерикова, що самоосвіта виконує роль сполучної ланки між ступенями й стадіями організованого навчання, що надає освітньому процесу цілісного характеру [127, с. 336], важливим буде вибір форм самоосвіти студентів у сфері медіа.

Самоосвіту можна визначити як специфічну діяльність особистості, яка здійснюється у процесі задоволення пізнавальних потреб, інтересів, яка необхідна для удосконалення його освітнього потенціалу, професійного рівня та загальної культури [259].

Л. Бурдейна, досліджуючи проблему самовиховання студентів, підкреслює важливість позиції В. Сухомлинського, який зазначав, що самовиховання передбачає виховання вимогливості до себе, що можливо лише тоді, коли їй давати змогу особистості діяти самостійно, щоб вона відповідала сама за себе [27]. Це стосується самоосвіти в сфері медіа, оскільки педагог не може весь час контролювати взаємодію вихованця з мас-медіа. Вихованцям варто самостійно контролювати, а за потреби коригувати, свої контакти з мас-медіа.

Необхідно підкреслити, що при реалізації зазначеної умови важливо враховувати двобічність процесу впливу внутрішніх і зовнішніх чинників. У процесі медіаосвіти саме викладач спонукає внутрішні ресурси особистості до формування медіаграмотності, але результат такого впливу в кожному конкретному випадку може бути як позитивний, так і негативний.

А. Бойко зазначила, що вихованці цінують творчість педагога, наявність у нього почуття нового, його вміння відступити від визнаних педагогічних шаблонів і канонів, вони не люблять сірості й однотипності, засуджують необ'єктивність, відсутність єдності у словах і діях і особливо підвищені вимоги при поверховому знанні предмета самим викладачем [18, с. 91]. Нині педагогічна професія вимагає особливої чутливості до постійно оновлюваних тенденцій суспільного буття, здатності до адекватного сприйняття потреб та вимог суспільства і відповідного коригування своєї роботи.

Вищезазначене лише підкреслює, що сучасний викладач ВНЗ має у своїй роботі керуватися новими вимогами суспільства з метою удосконалення фахової підготовки студентів до конкретних видів діяльності. Нині знання у сфері мас-медіа та вміння ефективно й продуктивно взаємодіяти в інформаційному просторі є тією новою вимогою, яка має враховуватися у навчально-виховному процесі ВНЗ. Сучасний викладач повинен самостійно оволодіти знаннями у сфері мас-медіа та вміннями використовувати ЗМІ в навчально-виховній та дослідницькій роботі. Таку думку підтримує Ю. Казаков, підтверджуючи, що викладач ВНЗ мусить оволодіти особливими вміннями роботи з інформацією, розумінням ролі та значення медійного світу в професійному й особистісному становленні

людини. Викладач у своїй роботі має усвідомити соціокультурний, дидактичний та виховний потенціал сучасних мас-медіа, відповідно до цього розробити методичне забезпечення з використанням медіаосвіти в навчально-виховному процесі ВНЗ, відповідних технологій його педагогічної підтримки [86, с. 4].

У процесі формування медіаграмотності слушною є думка дослідниці Н. Сейко, про необхідність розвитку у викладача комплексу навичок та вмінь роботи з різноманітними джерелами інформації. Якщо поняття «виховання» трактувати як функцію людського суспільства передавати новим поколінням надбані цінності, зокрема знання, моральні норми, трудовий досвід, як в організованих формах, так і шляхом природного засвоєння в результаті зв'язку між поколіннями та впливу середовища [178, с. 18 – 22], то завдання акумуляції та зберігання цих цінностей приймають на себе різноманітні інформаційні джерела. Завдання безпосередньої передачі, трансляції знань та досвіду виконують педагоги – суб'єкти навчання. І тут рівень їхньої інформаційної грамотності, ступінь зрілості інформаційного світогляду будуть прямо визначені результатами пошуку та вибору даних джерел, переробки їх змісту залежно від завдань навчання, і в кінцевому результаті – ефективність самого процесу освіти та виховання [179]. Отже, саме викладач займає одну з ключових позицій у процесі саморозвитку майбутніх соціальних педагогів на матеріалі медіа.

С. Вітвицька при організації самостійної роботи студентів вважає доцільним врахування думки Ю. Самаріна щодо суперечностей, притаманних студентському віку, а саме: між розвитком інтелектуальних і фізичних сил студента та лімітом часу й економічних можливостей для задоволення збільшених потреб; між прагненням до самостійності в доборі знань та досить жорсткими формами і методами підготовки фахівця певного профілю; між великою кількістю інформації, що надходить різними каналами, розширює знання студентів, та відсутністю часу, а іноді бажання розумової переробки, що призводить до поверховості у знаннях і мисленні і вимагає спеціальної роботи викладачів щодо поглиблення знань і вмінь студентів загалом [39, с.107].

Як бачимо, перед викладачами стоїть завдання створити такі умови, за яких студенти з перших кроків самостійно вмітуть виявляти медіазнання, медіавміння, медіанавички і якості відповідно до визначених критеріїв медіаграмотності.

У процесі організації самоосвіти з питань медіа варто врахувати види і форми медіаповедінки молоді (опосередкована система психічних, фізичних і соціальних дій індивіда, що є результатом його взаємодії з медіасередовищем і спрямована на самореалізацію його особистості і задоволення інформаційно-комунікативних потреб [63, с. 73]). Загалом медіаповедінку молоді І. Жилавська поділяє на такі рівні: за ступенем контролю особистості над своїми діями і вчинками (інстинктивна, умовно-рефлекторна й усвідомлена); за ступенем самостійності проявів суб'єкта (формалізована й інформальна) [63, с. 75 – 85]. Також молодь у взаємодії з мас-медіа проявляє споживацьку та творчу медіаактивність. Майбутнім соціальним педагогам варто акцентувати увагу саме на творчій медіаактивності, яка поступово переростає в усвідомлену медіадіяльність і у найвищих своїх проявах – у медіаторчність [63, с. 92].

Одним із шляхів реалізації третьої соціально-педагогічної умови, на думку В. Поттера, є набуття медіадосвіду. Дослідник підкреслює, що чим більше в особистості досвіду спілкування з медіа, тим більшим є її потенціал до розвитку високого рівня медіаграмотності [274]. Слід виокремити такі види досвіду, які залучені до процесу формування медіаграмотності соціальних педагогів: досвід пізнавальної сфери (знання про медіа, їхні функції й вплив на суспільство); досвід творчої діяльності (створення нових медіатекстів); досвід емоційно-ціннісних відносин (індивідуальна інтерпретація медіатекстів з опертям на власні цінності й переконання).

Основу самоосвіти особистості на основі мас-медіа вбачаємо у її роботі з різними медіатекстами, що демонструють прояв соціальних ролей, норм і стереотипів поведінки медійних персонажів, на основі яких молода людина буде свою діяльність, бере за зразок їхню поведінку, переносить у реальність, що або сприяє успішній соціалізації, або її ускладнює.

Особливу увагу в питанні організації самоосвіти у сфері медіа слід приділити поняттю «інформаційний світогляд», який складає структурну основу медіаграмотності. На думку Н. Гедіної, інформаційний світогляд передбачає ціннісне відношення до інформації, інформаційних продуктів, технічних засобів, інформаційних технологій [42]. У соціально-педагогічній діяльності саме інформаційний світогляд майбутнього соціального педагога визначить його готовність до самовдосконалення власної медіаграмотності.

Отже, реалізація третьої соціально-педагогічної умови передбачає саморозвиток інформаційного світогляду, самостійну взаємодію студентів з мас-медіа, самовдосконалення знань, умінь та навичок, самовираження за допомогою медіа.

Реалізація соціально-педагогічних умов буде відбуватися у єдності з алгоритмом формування медіаграмотності (ФМГ) майбутніх соціальних педагогів. Алгоритм – це система правил виконання обчислювального процесу, що призводить до розв'язання певного класу задач після закінченого числа операцій. [98]. Відповідно до нашого дослідження, варто зазначити, що алгоритм – це чітка, послідовна система розвитку медіаграмотності, яка передбачає здійснення декількох етапів цього процесу (мотиваційно-цільовий, інформаційно-змістовий, діяльнісно-креативний). Підводячи підсумки вищезазначеного необхідно представити алгоритм ФМГ майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки, що відображає мету, етапи, соціально-педагогічні умови, форми і методи роботи зі студентами (рис. 2.4.).

Перший етап реалізації алгоритму ФМГ майбутніх соціальних педагогів – *мотиваційно-цільовий* (1-2-й курс), який передбачає розвиток пізнавальної мотивації у контактах з медіа, демонстрацію активності у взаємодії з медіа, стимулювання професійних інтересів студентів першого і другого курсів до отримання медіазнань, сприяння усвідомленню потреби їх використання у соціально-педагогічній діяльності.

Рис.2.4. Алгоритм формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів

Сутність мотиваційно-цільового етапу педагогічного процесу розкриває мотиваційний критерій, який передбачає потребу в постійному оновленні медіазнань, розвитку медіавмінь майбутніх соціальних педагогів задля повноцінного існування в інформаційному просторі, а також наявність прагнення використовувати ці знання в соціально-педагогічній діяльності.

Другий етап реалізації алгоритму ФМГ майбутніх соціальних педагогів – *інформаційно-змістовий* (3-й курс). Реалізація цього етапу передбачає формування у студентів системи загальних та специфічних медіазнань у контексті професійної діяльності.

Сутність інформаційно-змістового етапу розкриває когнітивний критерій, який визначає рівень медіазнань, тобто ступінь володіння інформацією щодо використання різних медіатекстів; характеризується розвиненим медіаосвітнім тезаурусом.

Третій етап реалізації алгоритму ФМГ майбутніх соціальних педагогів – *діяльнісно-креативний* (4-й курс). Реалізація цього етапу має на меті розвиток умінь і навичок: використовувати мас-медіа у професійній діяльності; аналізувати різну інформацію, інтерпретувати й оцінювати медіатексти; орієнтація в сучасному медіапросторі.

Сутність діяльнісно-креативного етапу розкриває операційний і креативний критерії, які передбачають оволодіння формами та методами медіаосвіти, рівень творчого самовираження за допомогою мас-медіа, досвід створення власних медіатекстів, потяг до творчого самовдосконалення у сфері медіа.

Таким чином, у параграфі представлено обґрунтування соціально-педагогічних умов формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів, представлено розроблений алгоритм ФМГ та його структурні елементи. Впровадження представленого алгоритму, окреслених соціально-педагогічних умов у процес фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів – нагальна потреба часу, зумовлена розвитком інформаційного простору та його впливом на процес удосконалення вищої освіти.

Висновки до другого розділу

Процес формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів розуміємо як розвиток і вдосконалення: *медіазнань* (обсяг уявлень, термінів, фактів та зв'язків, які відображають систему мас-медіа), *медіавмінь* (свідоме виконання медіаосвітньої діяльності на основі медіазнань задля досягнення конкретної мети), *медіанавичок* (виконання медіаосвітньої діяльності на рівні автоматизованих дій).

Визначено, що медіаграмотність включає наступні складові: пізнавальна мотивація, спрямованість на медіаосвітню діяльність у соціально-педагогічній сфері, сукупність знань у сфері медіа, уміння та навички використання медіа у майбутній професійній діяльності, самовираження за допомогою мас-медіа, створення різних медіатекстів, зміст яких став основою для розробки критеріїв медіаграмотності.

Критеріями медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів та відповідними показниками є: *мотиваційний*, показником якого є сформованість пізнавальних мотивів контактів з медіа та спрямованість на активну взаємодію з медіа; *когнітивний* – його показником є сформованість базових (історії мас-медіа, термінології медіаосвіти, структури мас-медіа, функції мас-медіа, форм і методів медіаосвіти та ін.) і спеціальних (роль медіа у процесі соціалізації особистості, наслідки впливу медіа на особистість, принципи та способи маніпуляції в мас-медіа) медіазнань; *операційний* – сформованість медіавмінь і медіанавичок аналізу, оцінки, інтерпретації медіатекстів, використання форм і методів медіаосвіти; *креативний* засвідчує здатність до самостійного і творчого використання медіа в особистісній і професійній сферах.

Залежно від прояву сукупності визначених показників сформованість медіаграмотності студентів диференціюється за такими рівнями: *високий* – відображає значний рівень пізнавальної мотивації у контактах з медіа й активну взаємодію з медіа; *повноцінне володіння* ґрунтовними, системними

медіазнаннями; прояв навичок критичного аналізу й оцінки медіатекстів, інтерпретації їх змісту, самостійне застосування форм і методів медіаосвіти; творче самовираження за допомогою мас-медіа, самостійне створення власних медіатекстів. *Середній* рівень засвідчує у студентів розвиток переважно комунікативної мотивації, вони проявляють ситуативну взаємодію з мас-медіа; мають системні медіазнання; володіють уміннями критичного аналізу й оцінювання медіатекстів, уміннями використовувати елементарні форми і методи медіаосвіти та репродуктивного використання медіа, створення медіатекстів ними можливе за допомогою фахівців. До *низького* рівня відносимо студентів, які мають переважно релаксаційні й компенсаторні мотиви, проявляють пасивну взаємодію з мас-медіа; мають поверхові, фрагментарні медіазнання; у них відсутні навички критичного аналізу й оцінки медіатекстів, самостійності та творчості у використанні форм і методів медіаосвіти та навички створення медіатекстів.

До експерименту було залучено 253 студенти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Чернігівського державного інституту економіки і управління, Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Формування експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп відбувалося за місцем навчання студентів (у співвідношенні 129 і 124 особи). Навчальний процес в обох групах здійснювали одні й ті ж викладачі, вихідні дані та умови навчально-виховного процесу в обох групах були ідентичними.

З метою діагностики рівнів медіаграмотності було обрано такі методи і методики: для *мотиваційного* критерію – методика «Мотивація навчання студентів педагогічного ВНЗ» С.Пакуліна і С.Кетько, «Анкета на визначення мотивації студентів до вивчення мас-медіа у процесі фахової підготовки»; для *когнітивного* критерію – тест «Шкала прогресивних матриць» Дж.Равена і

Л.Пенроуза, «Тест на виявлення рівня розвитку когнітивного критерію медіаграмотності соціального педагога»; для *операційного* критерію – опитувальники «Оцінка готовності та адаптованості особистості до педагогічної діяльності» В.Симонова, Ю.Дементьєва, «Медіавміння та медіанавички соціального педагога»; *креативний* критерій вивчався за допомогою «Опитувальника креативності» Дж.Джонсона (адаптований О.Тунік) та комплексу вправ на визначення рівня прояву креативного критерію медіаграмотності соціальних педагогів (адаптованих за О.Федоровим).

Результати констатувального експерименту дозволили виявити такі рівні медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів: низький рівень – у 29,03% (36 осіб) КГ та 29,46% (38 осіб) ЕГ; середній рівень – у 58,06% (72 особи) КГ та 57,36% (74 особи) ЕГ; високий рівень – у 12,91% (16 осіб) КГ та 13,18% (17 осіб) ЕГ. Це спонукало до розв'язання наступних завдань: створення соціально-педагогічних умов і алгоритму формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів, створення медіатеки, розробка навчально-методичного забезпечення для роботи зі студентами тощо.

Обґрунтовано такі *соціально-педагогічні умови формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів*: доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом з медіаосвіти; цілеспрямоване використання форм та методів медіаосвіти у процесі фахової підготовки; самоосвіта у сфері медіа. Водночас *розроблено алгоритм формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів*, який відображає мету, етапи (мотиваційно-цільовий, інформаційно-змістовий і діяльнісно-креативний), соціально-педагогічні умови, форми і методи роботи зі студентами.

Основний зміст розділу розкрито у таких публікаціях автора: [116], [189], [191], [201], [203], [202], [260] [276].

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ НА ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Результати теоретичного вивчення зазначеної проблеми засвідчили необхідність посилення ролі ВНЗ у формуванні медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів. Особливого значення набуває питання запровадження соціально-педагогічних умов і алгоритму формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів та подальшого виявлення результатів їхнього впливу в процесі чітко визначеної етапності на формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки.

3.1. Алгоритм і зміст процесу формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів

Проведення формувального експерименту передбачало реалізацію наступних цілей експериментального дослідження:

- перевірити ефективність розроблених навчально-методичних матеріалів з організації медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів;
- оцінити вплив запропонованих соціально-педагогічних умов і алгоритму формування медіаграмотності у процесі фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів на сформованість медіаграмотності студентів.

Відповідно до визначених цілей було сформульовано завдання дослідно-експериментальної роботи на другому підетапі формувального експерименту:

- перевірити надійність показників визначення рівня медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів;

– перевірити, чи підвищується рівень медіаграмотності студентів у результаті впровадження запропонованих соціально-педагогічних умов і алгоритму у процесі фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Дослідно-експериментальна робота продовжилася на базі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Чернігівського державного інституту економіки і управління, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди», Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, Дрогобицького педагогічного університету імені І. Франка впродовж 2011-2013 років.

Формувальний експеримент став логічним продовженням розпочатої дослідницької роботи, результати якої представлено в параграфі 2.2. попереднього розділу, зі студентами ЕГ (129 студентів).

Окрім студентів, в експериментальній роботі взяли участь 23 викладачі кафедр соціальної педагогіки. Оскільки викладачеві відведено важливу роль у процесі формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів, для них було проведено 3 ознайомлюючі лекції та 3 практикуми з упровадження медіаосвіти. Також для викладацького складу кафедр були розроблені методичні рекомендації «Медіаосвіта у соціально-педагогічній сфері», в яких зібрані практичні вправи з формування медіаграмотності майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери та методичний посібник «Медіаосвіта соціальних педагогів», в якому представлено теоретичні питання медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів та розроблені медіазаняття для студентів. Робота з викладачами соціально-педагогічних дисциплін реалізувалась як факультативна форма навчання і базувалась на особистій ініціативі фахівців.

Аналіз отриманих даних у результаті діагностики початкового рівня сформованості медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів дозволив провести диференціацію складу студентів експериментальної групи за ознакою недостатньої сформованості тих чи інших професійних медіазнань, медіавмінь і медіанавичок. Це сприяло врахуванню індивідуальних особливостей студентів

при проведенні занять із фахових дисциплін та навчального курсу, що висвітлено нижче.

Формувальний експеримент реалізувався за допомогою впровадження алгоритму ФМГ майбутніх соціальних педагогів.

Під час проходження першого етапу алгоритму формування медіаграмотності, *мотиваційно-цільового* (1-2-й курс), було проведено комплекс заходів відповідно до визначених соціально-педагогічних умов формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів. Визначено прогнозований результат: переорієнтація медіаконтактів з дозвіллевої на навчальну й професійну сфери; оволодіння базовими знаннями про мас-медіа в процесі вивчення соціально-педагогічних дисциплін; забезпечення зв'язку теоретичних знань із соціально-педагогічною практикою; ознайомлення студентів з різними напрямками медіатворчості.

Реалізація першої соціально-педагогічної умови – *доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом з медіаосвіти* – відбувалося шляхом упровадження інтегрованої програми медіаосвіти соціальних педагогів, яка передбачала вивчення медіаосвітнього аспекту в ряді дисциплін, кожна з яких дозволяла отримати студентові медіазнання та сформувати медіавміння і медіанавички у сфері медіаосвіти.

Предметом вивчення розробленої програми є теоретичні й практичні основи медіаосвіти в різних сферах соціально-педагогічної діяльності. Розроблена інтегрована програма спрямована на засвоєння студентами знань, що пов'язані з теоретичними та практичними основами медіаосвіти у соціально-педагогічній діяльності (додаток Ж.1). Перелік теми, які увійшли до інтегрованої програми з медіаосвіти, були розглянуті й затверджені на засіданнях кафедр соціальної педагогіки ВНЗ, на базі яких проводилося дослідження.

Для студентів 1-го курсу були запропоновані медіазаняття (додаток Ж.2.), що мали на меті первинне знайомство майбутніх соціальних педагогів із соціально-педагогічними можливостями медіа.

Під час вивчення курсу «Етика соціально-педагогічної діяльності» (цикл професійної практичної підготовки) студентам пропонувалось опрацювати тему: «Етичні норми поведінки соціального педагога в медіасередовищі». Метою запропонованого заняття є визначення й аналіз норм роботи соціального педагога в медіасередовищі.

За результатами роботи над матеріалами заняття майбутні соціальні педагоги мали змогу засвоїти специфічні медіазнання (основні етичні позиції функціонування мас-медіа, базові принципи взаємодії соціального педагога з мас-медіа, правила онлайн спілкування, основні ризики морального виховання, які містить в собі віртуальна реальність) та сформувати відповідні уміння й навички (визначати основні етичні позиції функціонування мас-медіа, аналізувати етичні принципи функціонування мас-медіа, визначати правила онлайн спілкування, характеризувати ризики, що їх містить у собі віртуальна реальність). У процесі аналізу морально-етичних норм спілкування у віртуальній мережі студенти мали змогу розробити низку правил для дітей щодо комунікації в соціальних мережах (недоречність повідомлень, що містять дискримінацію за релігійною, статевою чи расовою ознакою тощо).

Навчальна дисципліна «Педагогіка» (цикл професійної психолого-педагогічної підготовки) доповнена темою: «Медіапедагогіка як новий напрям педагогічної освіти». Мета заняття: визначити особливості розвитку медіапедагогіки. Майбутні соціальні педагоги мали змогу отримати наступні знання про: основні положення медіапедагогіки; складові медіапедагогіки; сутність понять «медіаосвіта», «медіавиховання», «медіанавчання»; особливості впровадження медіаосвіти, медіавиховання, медіанавчання у соціально-педагогічній діяльності; дидактичні, освітні й виховні можливості мас-медіа та ін. На основі отриманих знань студенти мали змогу сформувати наступні вміння: визначати дидактичні, освітні та виховні можливості мас-медіа; виокремлювати особливості здійснення медіаосвіти, медіавиховання, медіанавчання згідно з потребами цільової аудиторії.

Для студентів 2-го курсу проводилися медіазаняття, які розкривали можливості впровадження медіа у різні сфери професійної діяльності соціального педагога (виховання, дозвілля тощо) (додаток Ж.3). Відповідно до програми, в зміст дисципліни «Теорія і історія соціального виховання» (цикл професійної психолого-педагогічної підготовки) рекомендовано включити заняття «Медіавиховання як складова соціального виховання молоді», мета якого – проаналізувати особливості здійснення медіавиховання молодого покоління.

За результатами відповідного медіазаняття студенти мали можливість отримати знання щодо сутності поняття «медіавиховання», принципів медіавиховання, видів медіавиховання; форм та методів медіавиховання. На основі вищезазначених знань були сформовані відповідні вміння та навички, зокрема: аналізувати різні підходи до медіавиховання; визначати принципи медіавиховання; аналізувати різні види медіавиховання; впроваджувати форми і методи медіавиховання в соціально-педагогічну практику. Під час опрацювання матеріалу заняття студентів особливо зацікавило питання позитивного та негативного впливу мас-медіа на процес виховання дітей. Найбільшого обговорення набуло питання впливу на особистість сучасних мультсеріалів «Губка Боб», «Маша і Ведмідь», «Сімпсони», оскільки вони є найбільш популярними у дитячому й молодіжному середовищі. Детальний аналіз фрагментів зазначених медіатекстів та подальше обговорення виявило розбіжності у думках студентів. Наприклад, щодо мультфільму «Маша і Ведмідь» Юлія Б. зазначила: «Це прекрасний, добрий мульттик, з відмінною графікою!». Натомість Тетяна Ч. навела негативний досвід його демонстрації на прикладі виховання молодшої сестри: «Сестра стала повторювати все, що бачить у цьому мультику, часто капризує, хоче щоб її називали Маша. Загалом мультфільм демонструє негативний приклад для дитини».

Інша навчальна дисципліна «Соціально-педагогічна робота в сфері дозвілля» (цикл професійної практичної підготовки) доповнилася медіазаняттям на тему: «Позааудиторні форми організації соціально-педагогічної роботи

медіаосвіти», метою якого було визначити позааудиторні форми організації взаємодії дітей та молоді з мас-медіа.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, студенти після проведеного заняття отримали такі знання: основні форми організації дозвілля за допомогою медіа; методи організації дозвілля за допомогою медіа; особливості організації медіаклубу, кіноклубу, фотолабораторії; теоретичних основ практикуму з медіаосвіти; структуру медіатеки; та сформувати відповідні вміння й навички: застосовувати основні форми організації дозвілля за допомогою медіа в соціально-педагогічній практиці; застосовувати основні методи організації дозвілля за допомогою медіа в соціально-педагогічній практиці; урахувати особливості організації медіаклубу, кіноклубу, фотолабораторії; визначити теоретичні основи практикуму з медіаосвіти; будувати структуру медіатеки. Цікавими і новими формами організації медіаосвіти для студентів стали кіноклуб та фотолабораторія, оскільки переважна більшість з них слідкує за новими тенденціями в кіносфері та цікавиться фотографією.

До змісту дисципліни «Соціальна педагогіка» (цикл професійної психолого-педагогічної підготовки) було включено тематичне медіазаняття «Мас-медіа як ресурс соціально-педагогічної діяльності». Метою цього заняття є аналіз можливостей використання мас-медіа в соціально-педагогічній діяльності. Відповідно до мети заняття, студенти мали можливість отримати наступні знання: зміст понять «мас-медіа», «медіаресурси», «інформаційні ресурси»; особливості використання медіаресурсів; основні соціально-педагогічні функції мас-медіа; та сформувати вміння й навички визначати шляхи використання медіаресурсів у соціальній педагогіці, урахувати особливості використання медіаресурсів, використовувати медіа в соціально-педагогічній діяльності. У рамках цього заняття студенти створили структуру нових інформаційних ресурсів соціально-педагогічної діяльності, які може використовувати соціальний педагог. Варто відзначити, що в житті сучасної молоді одне з чільних місць зайняли соціальні мережі. Аргументуючи цю позицію, студентка Марія К. зазначила, що через

віртуальний портрет дитини у соціальній мережі можна визначити актуальні проблеми та потреби особистості, її коло друзів, що полегшує роботу з дитиною.

Вивчення навчального курсу «Соціалізація особистості» (цикл математичної, природничо-наукової підготовки) передбачало упровадження теми: «Медіасоціалізація в інформаційному просторі». Мета розробленого заняття: розглянути особливості медіасоціалізації особистості в сучасному соціумі.

У результаті ознайомлення з цією темою студенти мали можливість оволодіти такими знаннями: сутність поняття медіасоціалізація; основні етапи соціалізації особистості в інформаційному суспільстві; наслідки впливу мас-медіа на механізми соціалізації дитини; можливі ризики медіасоціалізації; вікові особливості сприйняття мас-медіа; на основі окреслених знань майбутні соціальні педагоги мали змогу сформувати відповідні уміння та навички (визначати особливості медіасоціалізації особистості відповідно до інформаційного середовища; характеризувати основні етапи соціалізації особистості в інформаційному суспільстві; визначати наслідки впливу мас-медіа на механізми соціалізації; аналізувати можливі ризики медіасоціалізації; урахувати вікові особливості сприйняття медіа). При опрацюванні матеріалу заняття особливу увагу студенти звернули на питання ризиків медіасоціалізації дитини. Під час обговорення студенти дійшли висновку, що такими ризиками можуть бути фактично всі соціально-педагогічні проблеми. Підтримуючи цю позицію, Тетяна В. підкреслила, що кожна із соціально-педагогічних проблем можна вважати уже наслідком негативного впливу мас-медіа, для цього потрібно знайти першопричину цього явища (наприклад: дівчина підліток прагне схуднути і, як наслідок, стає хворою на анорексію, причиною цього є нав'язаний медіа так званий «еталон» жіночої худорлявої краси). Також майбутні соціальні педагоги відзначають, що у практиці соціально-педагогічної діяльності зустрічаються проблеми, коренем яких є вплив ЗМІ. До таких проблем студенти відносять кібербулінг (нова форма агресії в Інтернет-просторі).

Друга педагогічна умова – *цілеспрямоване використання форм та методів медіаосвіти у процесі фахової підготовки* – передбачала опрацювання зі

студентами форм та методів медіаосвіти. Окреслені нижче форми й методи були впроваджені в процес вивчення запропонованих раніше дисциплін («Етика соціально-педагогічної діяльності», «Педагогіка», «Теорія і історія соціального виховання», «Соціально-педагогічна робота в сфері дозвілля», «Соціальна педагогіка», «Соціалізація особистості»). Також у процесі підготовки до професійно-орієнтованої (волонтерської) практики (без відриву від виробництва) були використані окреслені методи та форми, оскільки мета практики полягає у набутті досвіду роботи з різними категоріями дітей та молоді, проведення виховних форм роботи з ними.

До основних форм та методів, які були впроваджені на цьому етапі роботи, відносимо інтерактивні форми та методи навчання. Проведені дискусії «Соціальні мережі: користь та ризики», «Телевізор: учитель чи вихователь?» дозволили визначити роль різних медіа у процесі становлення особистості. Оксфордські дебати «ЗМІ – нова влада», «Медіаімунітет – необхідна умова успішної соціалізації» представили студентам різні погляди на запропоновану проблему. При підготовці до дебатів майбутні соціальні педагоги шукали аргументи «за» і «проти», що дозволяло критично поглянути на проблему, стимулювати до пошуку нестандартних шляхів її вирішення.

Студентам був запропонований ситуаційний аналіз проблем на матеріалах реаліті-шоу «Кохана, ми вбиваємо дітей», «Вагітна у 16», «Вряуйте нашу сім'ю». Після детальної роботи над матеріалами реаліті-шоу студенти відзначили, що змінили власну думку щодо цього виду медіатекстів. Якщо раніше вони вважали, що такі шоу мають розважальний характер, то після заняття студенти зазначали: «При критичному аналізі інформації з шоу майбутні соціальні педагоги можуть побачити приклади роботи з окремими клієнтами» (Анстасія К.).

Було проведено конкурс ситуацій (відбір фрагментів фільмів, які демонструють соціально-педагогічні ситуації), «снігова куля» (колективний пошук шляхів вирішення проблеми), круглий стіл «Медіаосвіта дітей у ЗОШ», мозковий штурм. Запропоновані форми та методи не мають на меті попереднє ознайомлення студентів з мас-медіа. Такий вибір обумовлений необхідністю

поступового вивчення системи медіа, формуванні мотивації до збільшення власного медіадосвіду.

У навчальну дисципліну «Основи професійної творчості в соціальній сфері» (цикл професійної психолого-педагогічної підготовки) включено блок творчих медіазанять, спрямованих на розвиток повноцінного сприйняття медіатекстів, адаптованих за О. Федоровим і представлених у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Блок творчих занять, спрямованих на розвиток у соціальних педагогів повноцінного сприйняття медіатекстів (адаптовані за О. Федоровим)

Назва заняття	Вид діяльності
Творчі заняття з відновлення динаміки образів	Аудиторії пропонується зробити спробу опису динаміки розгортання медіаобразу героя в ритмічно організованій формі оповідання. Основою цього процесу може стати обговорення монтажного сполучення кадрів і епізодів.
«Літературно-імітаційні» творчі заняття	<p>Аудиторії пропонується:</p> <ul style="list-style-type: none"> - описати основні ознаки кращої (гіршої) установки на сприйняття конкретного твору медіакультури із соціально-педагогічної проблематики; - описати кращі (гірші) об'єктивні та суб'єктивні умови сприйняття медіатекстів для різних груп за віковим критерієм; - скласти розповідь від імені головного героя або другорядного персонажа медіатексту, який є учасником соціального конфлікту; - поставити героя медіатексту в змінену ситуацію; - скласти розповідь від імені одного з неживих предметів, що фігурують у медіатексті, змінивши тим самим ракурс оповідання; - згадати прозові, поетичні, театральні, мальовничі, музичні твори, що асоціюються з тим чи іншим твором медіакультури, обґрунтувати свій вибір; - скласти монологи представників аудиторії з різними віковими, соціальними, професійними, освітніми й іншими даними, що знаходяться на різних рівнях медіасприйняття;

Продовження табл.3.1.

	<ul style="list-style-type: none"> - за списком найпопулярніших медіатекстів спробувати обґрунтувати причини їхнього успіху відповідно до специфіки аудиторії медіаспоживачів; - за рекламними анотаціями (роліками) скласти прогноз глядацького успіху нових медіатекстів та охарактеризувати їхню цільову аудиторію.
Театралізовано-ситуативні творчі заняття	<p>Аудиторії пропонується:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розіграти «акторськими» засобами різні варіанти установки на сприйняття (наприклад, вступне слово ведучого відео/кіноклубу) з огляду на цільову групу; - розіграти театралізовані етюди на тему об'єктивних і суб'єктивних умов медіасприйняття тощо залежно від групи ризику, для якої обрано медіатекст.

Третя соціально-педагогічна умова – *самоосвіта у сфері медіа* – на цьому етапі студентам запропонована робота над щоденником медіаспостережень, його зміст та структура представлені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Зразок щоденника соціально-педагогічного аналізу медіатекстів

Дата	Джерело інформації	Характеристика медіатексту	Час контакту	Тип інформації	Ваша реакція на інформацію	Позитивний вплив	Негативний вплив	Можливості використання інформації в соціально-педагогічній діяльності (категорія клієнтів, проблема, 4 питання для дискусії)

У реалізації запропонованої умови велика роль покладалась на кураторів академічних груп, оскільки заходи реалізовувались у процесі виховної роботи зі студентами. У вільний час студентам рекомендувалося вести щоденник медіаспостережень. Така форма роботи має на меті формування критичного мислення у процесі аналізу інформації з різних медіаресурсів. Студент має самостійно щотижнево фіксувати свої контакти з мас-медіа та критично аналізувати їх, шукати шляхи, можливості їх упровадження в соціально-педагогічну сферу. Сукупність медіатекстів для самостійного опрацювання

відображає систему інформаційних ресурсів, до яких відносимо: буклети, флаєри, банери, фото, публікації, рекламу, аудіо, відео, соціальні мережі, Інтернет-сайти тощо. Зі свого боку, куратор групи контролює виконання цього завдання.

Також збільшенню медіадосвіду майбутніх соціальних педагогів сприяли такі форми роботи:

- перегляд кінофільмів і відеофільмів з метою аналізу світових тенденцій розвитку кінематографу та їх впливу на морально-етичні цінності молоді. Так, студентам пропонувалося переглянути фільм «Аватар», який став найбільш касовим фільмом за всю історію світового кіно. Особливістю цього фільму, що вразила студентів, є те, що лише 40% стрічки – це жива дія, решта – комп'ютерна графіка;

- груповий перегляд матеріалів фотовиставок «Альтернатива. Ми проти насильства» та «Любов без слів» (надану Запорізькою громадською організацією «Варіант») «Благодійність крізь призму об'єктива» на кураторській годині з метою ознайомлення з новим видом медіаторчості – фотомистецтвом.

Окреслені вище шляхи впровадження соціально-педагогічних умов формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів дозволили вплинути на основні критерії медіаграмотності. Відтак, на мотиваційно-цільовому етапі відбувається формування мотивації студентів до вивчення системи мас-медіа. Викладач, куратор має актуалізувати питання медіаосвіти молоді, продемонструвавши вплив мас-медіа на соціалізацію особистості та наслідки цього впливу (позитивні й негативні). Отримані медіазнання мають стати основою формування показників когнітивного критерію медіаграмотності, яке відбувається в поєднанні із соціально-педагогічними знаннями. Сформовані медіанавички та медіавміння сприятимуть розвитку показників операційного критерію медіаграмотності. Реалізація адаптованих творчих занять за О. Федоровим та ознайомлення студентів з різними напрямками медіамистецтва сприяють підвищенню рівня розвитку показників креативного критерію медіаграмотності майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери.

Загалом можна виділити такі особливості цього етапу впровадження педагогічних умов: переорієнтація контактів з мас-медіа студентів з дозвіллевої сфери в навчальну та професійну; оволодіння базовими знаннями про мас-медіа в соціально-педагогічній сфері; зв'язок теоретичних знань із практикою студентів у соціально-педагогічній сфері.

На другому етапі реалізації алгоритму ФМГ майбутніх соціальних педагогів – *інформаційно-змістовому* (3-й курс), з метою реалізації першої соціально-педагогічної умови – *доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом з медіаосвіти* – студентам було запропоновано продовжити вивчати деякі медіаосвітні аспекти в рамках фахових дисциплін (додаток Ж.4).

Так, у зміст дисципліни «Педагогіка сімейного виховання» (цикл професійної практичної підготовки) включено тему: «Вплив мас-медіа на виховний потенціал сім'ї». Мета заняття: визначити позитивний та негативний вплив мас-медіа на виховний потенціал сучасної сім'ї. Таке заняття дозволило студентам отримати уявлення про вплив мас-медіа на сімейні стосунки; особливості медіавиховання дітей; специфіку медіаосвіти батьків; технологію підготовки соціальних педагогів до роботи з різними сім'ями на основі реаліті-шоу. Отримані знання змогли стати основою для формування таких умінь і навичок: визначати позитивний та негативний вплив мас-медіа на сучасну родину; розробляти програми медіавиховання для дітей; визначати потребу у цілеспрямованій медіаосвіті батьків; використовувати технологію роботи з матеріалами реаліті-шоу. Для демонстрації різних проблем сучасної родини студенти переглядали фрагменти реаліті-шоу «Кохана, ми вбиваємо дітей». Після перегляду випусків зазначеного шоу Марина К. зазначила, що «така телепередача найкраще демонструє майбутнім соціальним педагогам проблеми в сім'ях, рольові сценарії батьків та реакцію дітей». Продовжуючи цю думку, Анна М. підкреслила, що «особливо цінним є поради психолога, які потім можна використовувати у практичній діяльності».

Проблема медіаосвіти помітно простежувалась у процесі вивчення дисципліни «Основи сценарної роботи соціального педагога» (цикл професійної

практичної підготовки), зокрема при вивченні теми: «Робота зі сценаріями аудіовізуальних медіатекстів». Мета цього заняття полягала у практичній роботі зі сценаріями аудіовізуальних медіатекстів.

Це заняття дозволило студентам отримати наступні знання: зміст поняття «аудіовізуальний медіатекст»; особливості сценарію аудіовізуального медіатексту; структуру аудіовізуального медіатексту; види аудіовізуальних медіатекстів; особливості аналізу аудіовізуального медіатексту; та сформувати вміння: аналізувати за різними критеріями аудіовізуальний медіатекст; робити монтаж зображення; критично аналізувати сценарії медіатекстів; естетично аналізувати медіатекст; визначати оригінальність ідей сценарію аудіовізуального медіатексту. У рамках цієї дисципліни студенти розробляли сценарій реклами й антиреклами на аналогічний товар. Така робота дозволила детальніше ознайомитись з методами психологічного впливу, які використовуються в рекламних повідомленнях та сформувати навички протистояння цьому впливові.

У тематичний зміст дисципліни «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти» (цикл професійної практичної підготовки) включено тему: «Організація медіаосвіти в освітніх закладах», мета якого – охарактеризувати процес упровадження медіаосвіти в освітні заклади.

Після роботи над матеріалами заняття студенти мали змогу отримати систему знань (основні особливості медіаосвіти учнів; напрями медіаосвітньої діяльності в умовах школи; специфічні риси організації медіаосвіти в дитячому садку; основну структуру медіазабезпечення соціально-педагогічної роботи в школі) та сформувати низку вмінь і навичок (визначати потребу учнів у медіазнаннях; аналізувати основні напрями медіаосвітньої діяльності в умовах школи; досліджувати специфіку організації медіаосвіти у школі різного спрямування; визначати мету і завдання медіазабезпечення соціально-педагогічної роботи в школі). Для самостійного перегляду й аналізу студентам пропонувався фільм «Вчитель року», який демонструє різні тактики взаємодії педагога з дитячими колективом. Загалом фільм справив позитивне враження на студентів. «Цей фільм зачіпає в людині всі найтонші і найглибші струни душі і

серця, струни, які відповідають в нас за такі почуття, як співчуття, любов, прихильність, честолюбство. Саме так треба жити, саме так ставитися до людей...» (Настя Б.). Варто підкреслити, що після перегляду фільму у студентів спостерігалось підвищення мотивації до майбутньої педагогічної діяльності.

До навчальної дисципліни за вибором студента «Гендерні аспекти в науці і освіті» (цикл професійної практичної підготовки) рекомендовано включити тему: «Висвітлення гендерних питань в мас-медіа». Мета розробленого заняття: визначити основні гендерні стереотипи, які пропагує мас-медіа.

За результатами вивчення окресленої теми студенти мали змогу отримати наступні знання: основні гендерні стереотипи, поширені в мас-медіа; ролі чоловічої і жіночої статей, представлені у мас-медіа; гендерні стереотипи в рекламній продукції; сутність «жіночого питання» у мас-медіа; зміни акцентів у гендерних питаннях у суспільстві; та сформувані відповідні вміння: визначити основні гендерні стереотипи, поширені в мас-медіа; аналізувати ролі жінок і чоловіків у різних медіатекстах; прогнозувати тенденції зміни акцентів у гендерних питаннях у суспільстві. Загалом студенти переглянули та проаналізували різні зразки рекламної продукції, що дало змогу прийти до таких висновків: у рекламі відбувається постійне протиставлення жінок як гіперемоційних, чуттєвих, хазяйновитих, слабких і т. ін. і чоловіків – жорстких, амбіційних, наполегливих, сильних.

Оволодіння студентами окресленими медіазнаннями та формування відповідних медіанавичок і медіавмінь відбуватиметься під час упровадження другої соціально-педагогічної умови – *цілеспрямоване використання форм та методів медіаосвіти у процесі фахової підготовки*. Зі студентами проведено веб-квести «Структура ВІЛ-сервісних організацій регіону» (завдання: скласти структуру ВІЛ-сервісних організацій міста за допомогою медіа), «Організація дозвілля дитини» (завдання: поетапно представити структуру дозвілля молоді конкретного регіону), соціально-педагогічні фотоквести «Батьківська любов», «Проблеми сучасних дітей», «Конфлікт поколінь» (завдання: за певний час на конкретних станціях зробити фото різних аспектів окресленої проблеми).

Майбутні соціальні педагоги залучались до написання кінематографічних міні-сценаріїв на тему: «Віртуальне спілкування», в якому мали розробити основні елементи сценарію (описова частина, діалоги, закадровий голос, титри), показати небезпеки он-лайн спілкування тощо.

Запропоновані форми та методи були впроваджені в процес вивчення низки дисциплін («Педагогіка сімейного виховання», «Основи сценарної роботи соціального педагога», «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти», «Гендерні аспекти в науці і освіті»). Також студенти мали змогу програти ці форми та методи у процесі підготовки до соціально-виховної (літньої) практики в дитячих оздоровчих таборах, яка мала на меті оволодіння уміннями організовувати і проводити оздоровчу, соціально-виховну, просвітницьку, дозвілєву діяльність дітей і підлітків в умовах неформальних груп, клубів, загонів.

На 3 курсі в процесі вивчення навчальної дисципліни «Основи професійної творчості в соціальній сфері» (цикл професійної психолого-педагогічної підготовки) студенти відвідали творчі медіазаняття, спрямовані на розвиток вміння критичного аналізу медіатекстів (табл. 3.3).

Таблиця 3.3.

**Блок творчих занять, спрямованих на розвиток в аудиторії вміння критичного аналізу медіатекстів
(адаптовані за О. Федоровим)**

Назва занятя	Вид діяльності
Літературно-імітаційні творчі завдання	Аудиторія повинна написати: - анотації та сценарії рекламних медіатекстів чи «антиреклами» для подолання соціально-педагогічних проблем; - свої варіанти «поліпшення якості» тих чи інших відомих медіатекстів: які зміни можна внести в дизайн і макет сайту, журналу, газети, яких акторів взяли б на головні ролі у фільмі чи телепередачі, що змінили б у сюжеті конкретного медіатексту

Театралізовано-ситуативні творчі заняття	Аудиторії пропонується розіграти: - театралізований етюд на тему «прес-конференції» з «авторами» медіатексту; - театралізований етюд на тему «міжнародної зустрічі медіакритиків», які засуджують різні аспекти, пов'язані з медіа, аналізують окремі твори тощо; - «юридичний» рольовий етюд, що включає процес «розслідування» злочинів головного негативного персонажа медіатексту, «суд» над авторами твору медіакультури; - театралізований етюд на тему рекламної компанії у сфері медіа: конкурс «медіареклама»/антиреклама
Аналіз проблемних колективних обговорень і рецензування медіатекстів	Аудиторії пропонуються такі види проблемних творчих завдань: - зіставлення й обговорення рецензій професійних медіакритиків, журналістів; написання соціально-педагогічної рецензії; - усні колективні обговорення медіатекстів; - письмові рецензії студентів на конкретні медіатексти різних видів і жанрів

Робота на таких заняттях дозволить майбутнім соціальним педагогам формувати власне ставлення до медіа, спираючись на соціально-педагогічні принципи та морально-етичні цінності у процесі роботи з аудіовізуальною та друкованою інформацією. Майбутні соціальні педагоги мають аргументувати свої думки щодо того чи іншого медіатексту, його змісту та шляхів реалізації.

Вибір таких форм та методів формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів окреслює специфіку їхньої медіаосвіти. Їх реалізація вимагатиме від студентів більш високого рівня медіазнань, медіавмінь і медіанавичок. Тому це є ще однією сходинкою формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів.

Третя соціально-педагогічна умова – *самоосвіта у сфері медіа* – на когнітивно-змістовому етапі алгоритму передбачала роботу студентів у «Школі використання медіатекстів». У рамках діяльності школи були такі напрями: створення соціально-педагогічної медіатеки та проходження практикуму з

формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів, зустріч із фахівцями в сфері медіа. Здійснювалась робота зі спрямування форм та методів медіаосвіти на безпосередній контакт з мас-медіа, залучення фахівців сфери мас-медіа до процесу формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів; розкриття особливостей медіаосвіти безпосередньо в місцях працевлаштування майбутніх соціальних педагогів.

Студентам пропонувалось самостійне формування власної соціально-педагогічної медіатеки й обговорення власного вибору медіатекстів на кураторських годинах. Медіатека розглядається як структурний підрозділ, що включає сукупність фонду медіатекстів на будь-яких носіях і різноманітних технічних, інформаційних засобах мультимедіа. Структура медіатеки передбачає наявність різноманітних медіатекстів (рис. 3.1.).

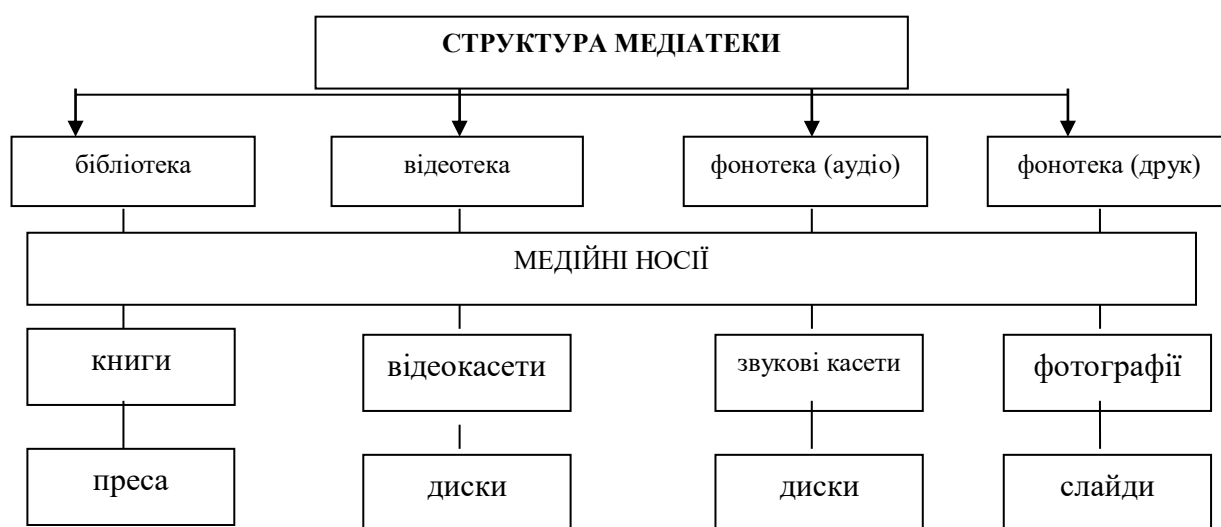

Рис.3.1. Структура медіатеки

У рамках діяльності «Школи використання медіатекстів» студенти проходили практикум з формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів, який містить такі теми (додаток К):

1. Медіаосвіта соціального педагога.
2. Медіаосвіта і соціальна педагогіка.
3. Теоретичні концепції медіаосвіти.

4. Функції, принципи, особливості функціонування мас-медіа.
5. Вплив мас-медіа на особистість.
6. Проблеми медіасприймання аудиторії.
7. Використання медіатекстів у соціально-педагогічній роботі.
8. Форми медіаосвіти в роботі соціального педагога.
9. Соціальна реклама в соціально-педагогічній роботі.
10. Стан і перспективи розвитку медіаосвіти в Україні.

Мета практикуму – формування медіаграмотності та розвиток основних умінь і навичок майбутніх соціальних педагогів у сфері медіаосвіти. Досягненню окресленої мети у роботі зі студентами сприяло виконання наступних завдань: поглиблено вивчити проблему медіаосвіти, її концептуальний апарат, основні теоретичні концепції медіаосвіти та основні історичні етапи їхнього становлення; сформувати вміння й навички аналізу різних медіатекстів і здатність до їхнього використання у професійній діяльності соціального педагога; сформувати вміння студентів упроваджувати форми й методи медіаосвіти в роботу з різними групами клієнтів.

Заняття з практикуму проводились два рази на місць зі студентами 3 курсу спеціальності «Соціальна педагогіка». Особливістю практикуму з формування медіаграмотності студентів є використання основ інтерактивного навчання із залученням різних медіатекстів (фільмів, фотографій, зразків комерційної та соціальної реклами, аудіозаписів). Таке поєднання, на нашу думку, дало змогу учасникам експериментальної групи краще засвоїти теоретичний матеріал та відпрацювати його у ході практичних вправ у групі.

Студенти мали змогу зустрітись і поспілкуватися з фахівцями, які працюють у сфері мас-медіа (психологом, фотографом, журналістом, ведучими, редактором, PR-менеджер та ін.). Такі зустрічі сприяли мотивації до вивчення медіа та пошуків нових форм самовираження в медіасфері.

До особливостей цього етапу реалізації алгоритму формування МГ відносимо: орієнтованість форм та методів медіаосвіти на безпосередній контакт з мас-медіа; залучення фахівців сфери мас-медіа до процесу формування

медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів; розкриття особливостей медіаосвіти не лише в дозвілльєвій сфері, а й безпосередньо в місцях працевлаштування майбутніх соціальних педагогів (навчальних закладах).

На завершальному етапі реалізації алгоритму ФМГ – *діяльнісно-креативному* (4-й курс) – було розширено шляхи упровадження соціально-педагогічних умов формування МГ. Здійснювалось: актуалізація питань медіаосвіти у професійній сфері, узагальнення отриманих раніше медіазнань, опанування майбутніми фахівцями специфічними формами та методами медіаосвіти, розвиток навичок критичного аналізу медіатекстів, орієнтація на самостійне вивчення сфери мас-медіа. При цьому під час роботи зі студентами забезпечується дотримання всіх трьох умов, що дозволяє сконцентрувати цілі, форми роботи і методи задля досягнення визначеної мети. Так, упровадження першої умови – *доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом з медіаосвіти* – забезпечить продовження вивчення медіазанять (додаток Ж.5).

Навчальна дисципліна «Технології соціально-педагогічної роботи» (цикл професійної практичної підготовки) передбачала вивчення теми: «Технології медіаосвіти в соціально-педагогічній роботі». Мета розробленого заняття – відібрати й обґрунтувати методи і технології медіаосвіти в соціально-педагогічній діяльності.

За результатами проведеного заняття студенти мали змогу отримати такі знання: шляхи використання технологій медіаосвіти в роботі соціального педагога; особливості використання технологій медіаосвіти в соціально педагогічній роботі; види технологій медіаосвіти в соціально-педагогічній роботі; форми і методи організації медіаосвіти в соціально-педагогічній сфері. На основі отриманих знань майбутні соціальні педагоги мали змогу сформувати відповідні вміння та навички: визначати види технологій медіаосвіти; виявляти ефективність використання технологій медіаосвіти в соціально-педагогічній сфері; використовувати форми і методи медіаосвіти в соціально-педагогічній діяльності під час проходження студентської практики та здійснення волонтерської роботи.

При вивчення дисципліни «Соціально-педагогічна профілактика делінквентної поведінки» передбачалося вивчення теми: «Вплив мас-медіа на формування делінквентної поведінки молоді». Мета медіазаняття: визначити вплив мас-медіа на формування делінквентної поведінки молоді.

Передбачалося, що майбутні фахівці соціально-педагогічної сфери оволодіють такими знаннями: сутність поняття «медіанасильство»; законодавчі акти щодо попередження демонстрації насильства на екрані; вплив мас-медіа на молодіжну злочинність; наслідки впливу медіанасильства на правову поведінку дитини. Також студенти мали змогу сформувати такі уміння та навички: визначати способи впливу медіанасильства на особистість дитини; аналізувати причини медіанасильства; аналізувати інформацію щодо злочинності серед молоді; шукати шляхи подолання медіанасильства. Студенти підготували серію кадрів з відомих фільмів і мультфільмів, які формують у дітей та молоді терпимість до агресивної поведінки й проявів насильства («Південний парк», «Мовчання ягнят», «Дівчина з тату дракона», «Природжені вбивці», «Країна мертвих» та ін. Також було переглянуто випадки реалізації сценаріїв з фільмів у реальному житті (підвищення рівня підліткової злочинності після перегляду телесеріалу «Бригада»).

Дисципліна «Технології роботи соціального педагога в зарубіжних країнах» передбачала вивчення теми: «Медіаосвіта за кордоном: соціально-педагогічний аспект». Мета заняття: визначити та проаналізувати соціально-педагогічний аспект реалізації медіаосвіти в різних країнах світу.

Під час вивчення цієї теми студенти мали змогу отримати наступні знання: особливості медіаосвіти в різних країнах; причини розвитку медіаосвіти в кожній з країн світу; пріоритети розвитку медіаосвіти у країнах Західної Європи й Америки; соціально-педагогічні аспекти медіаосвіти в кожній з країн. На основі перерахованих знань майбутні соціальні педагоги мали змогу сформувати такі вміння і навички: визначати причинно-наслідкові зв'язки між соціально-економічним і політичним розвитком країни та специфікою її медіаосвіти;

аналізувати можливості використання медіаосвіти в соціально-педагогічній роботі країни; окреслювати пріоритетні напрями використання мас-медіа у країнах світу.

Необхідність перевірки ефективності науково обґрунтованих соціально-педагогічних умов формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів зумовила потребу в розробці авторського навчального курсу за вибором студента «Медіаосвіта у соціально-педагогічній сфері» й упровадження його в процес фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів (додаток Л). Програма вивчення навчального курсу «*Медіаосвіта у соціально-педагогічній сфері*» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра галузі знань 0101 Педагогічна освіта, напрямку 6.010106 – Соціальна педагогіка. Метою викладання курсу є засвоєння студентами знань, пов'язаних з теоретичними та практичними основами медіаосвіти; розкриття особливостей медіасприйняття різних соціальних груп, клієнтів і наслідків негативного впливу мас-медіа; озброєння майбутніх соціальних педагогів основними формами й методами використання медіатекстів у соціально-педагогічній роботі.

Навчальний курс за вибором студента «Медіаосвіта у соціально-педагогічній сфері» розрахований на 72 години, з них 16 годин лекційних, 16 практичних, 36 години виділяються для самостійного опрацювання матеріалу.

Навчальний курс передбачає вивчення таких змістових модулів:

- 1) Теоретико-методологічні аспекти медіаосвіти (загальні питання історії та теорії медіаосвіти, її принципи, теоретичні концепції тощо).
- 2) Форми та методи медіаосвіти у структурі діяльності соціального педагога.
- 3) Використання елементів медіаосвіти у соціально-педагогічній роботі з різними соціальними групами.

У результаті вивчення розробленого навчального курсу студенти мали змогу опанувати такі знання: законодавчі акти щодо упровадження медіаосвіти; основні поняття й терміни у сфері медіапедагогіки; принципи, форми, методи й технології упровадження медіа в соціально-педагогічну роботу; мотиви інформаційної активності особистості; особливості медіасприймання різних

вікових груп; основні проблеми, пов'язані з впливом ЗМІ; напрями медіаторчості молодого покоління.

Під час вивчення авторського навчального курсу студенти мали можливість оволодіти такими практичними вміннями: використовувати основні форми, методи і технології медіаосвіти в експериментально-дослідній роботі; спілкуватися за допомогою різних каналів медіа; використовувати основні форми, методи і технології медіаосвіти в соціально-педагогічній роботі; дати установку на критичний аналіз медіатексту; визначити проблеми, пов'язані зі ЗМІ; здійснювати пошук інформації з різних джерел мас-медіа; впливати на кожен з мотивів взаємодії з медіа; вміння визначати причинно-наслідкові зв'язки впливу кожного з мотивів медіасприймання на процес соціалізації особистості.

Вивчення авторського курсу дозволило розширити і систематизувати отримані раніше медіазнання, удосконалити навички роботи з інформацією, обіграти різні форми й методи роботи з мас-медіа. Майбутні соціальні педагоги зазначали: «Цей курс став дійсно цікавим та інноваційним» (Марта С.), «Вивчення різних особливостей медіа в рамках окремої дисципліни дозволяє сформуванню критичне ставлення до них» (Віталій Т.).

Упровадження другої соціально-педагогічної умови на діяльнісно-креативному етапі – *цілеспрямоване використання форм та методів медіаосвіти у процесі фахової підготовки* – відбувалося шляхом використання основних форм та методів, до яких ми віднесли: рольові ігри, роботу з методом кейсу, розробленого на основі проблемних ситуацій з медіатекстів; проведення засідань експертної групи фахівців з медіаосвіти. Запропоновані форми та методи були реалізовані в процесі викладання таких дисциплін, як: «Технології соціально-педагогічної роботи», «Соціально-педагогічна профілактика делінквентної поведінки», «Технології роботи соціального педагога в зарубіжних країнах», «Медіаосвіта у соціально-педагогічній сфері».

До занять з медіаторчості на 4 курсі було включено блок адаптованих творчих занять за методикою О. Федорова, які передбачають формування у

студентів креативних умінь (табл. 3.4.). Вибір саме цього блоку творчих занять зумовлений необхідністю розвитку медіаторності студентів.

Таблиця 3.4.

**Блок творчих занять для оволодіння соціальними педагогами
креативними вміннями (адаптовано за О. Федоровим)**

Назва занять	Вид діяльності
Літературно-імітаційні	<p>Аудиторії пропонується подумки ідентифікувати себе зі сценаристами медіатекстів і написати:</p> <ul style="list-style-type: none"> - заявку на оригінальний сценарій твору медіакультури соціально-педагогічного спрямування; - сценарну розробку епізоду відомого літературного твору з показом соціального конфлікту, яка б демонструвала сценарії рольової поведінки особистості; - сценарну розробку епізоду з власної заявки на оригінальний сценарій для профілактики конкретного негативного явища; - оригінальний міні-сценарій твору медіакультури на подолання соціально-педагогічних проблем; - по написаному літературному міні-сценарію підготувати «режисерський сценарій» твору медіакультури соціального змісту; оригінальний текст для газети, журналу, Інтернет-сайту про висвітлення актуальних проблем соціальної педагогіки
Театралізовано-ситуативні	<p>Аудиторії пропонується підготувати і створити медіатексти (короткометражні фільми, радіо/телепередачі, газети й журнали, веб-сайти за заздалегідь написаним планом і міні-сценарієм з висвітлення проблем соціальної педагогіки</p>
Зображально-імітаційні	<p>Аудиторії пропонуються конкретні творчі завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - створення рекламних афіш власного медіатексту за допомогою фотоколажу з домальовуваннями або заснованих на оригінальних власних малюнках для вуличної акції, волонтерської акції; - створення малюнків і колажів на тему вітчизняних і зарубіжних творів медіакультури, яка ілюструє соціальну проблему; - створення мальованих «коміксів» за мотивами тих чи інших медіатекстів, розрахованих на певну вікову аудиторію

Третя соціально-педагогічна умова – *самоосвіта у сфері медіа* – реалізувалася шляхом залучення студентів до роботи у студентському соціальному медіаклубі. Медіаклуб – це позааудіорна форма організації медіаосвіти, представлена комплексом виставкових і медіазалів, студій, медіатек. У рамках медіаклубу відбувається колективне обговорення і робота з різними медіатекстами (додаток М).

Ураховуючи специфіку соціально-педагогічної діяльності, сформульовано основні завдання функціонування медіаклубу для майбутніх соціальних педагогів, до яких можна віднести: збір, накопичення, обробка медіатекстів з різних соціально-педагогічних проблем; виявлення інформаційних потреб майбутніх соціальних педагогів та задоволення запитів викладачів і студентів; каталогізація медіатекстів (аудіо, відео, фото, преса); допомога викладачам у пошуку супроводжувальних медіатекстів для навчальних дисциплін, згідно із запитуваною темою; забезпечення взаємодії з ресурсними центрами міста з метою обміну інформаційними ресурсами; створення методичного забезпечення для роботи з різними видами медіатекстів з метою формування медіаграмотності майбутнього фахівця соціально-педагогічної сфери; формування у студентів високого рівня медіаграмотності.

Робота студентського медіаклубу «Альтернатива» проводилась 1 раз на тиждень зі студентами 4 курсу і мала розроблену програму з окресленими заняттями, на яких розглядалися й аналізувалися кращі медіатексти із запропонованих соціально-педагогічних проблем (табл. М.2., додаток М). На основі переглянутого матеріалу студенти мали створити власні медіатексти до кожної теми заняття.

Одним із завдань формувального експерименту було навчити студентів самостійно здобувати та розширювати власний медіадосвід з огляду на те, що опанувати всю сферу мас-медіа за роки навчання в університеті неможливо: мінливе життя вимагає постійного розширення знань, готовності до позитивного сприйняття змін у суспільстві, пошуку й обробки нової інформації, пристосування

до нових викликів дійсності. Тому в процесі експериментальної роботи ми намагалися познайомити студентів з методами і способами самостійного розширення медіазнань.

Методи та способи розширення медіазнань, необхідні сьогоднішнім студентам для життєдіяльності в інформаційному просторі, передбачають: формування у студентів розуміння історії медіа, виховання їх інформаційного світогляду; відмову від заідеологізованого вибору медіа; перехід до створення професійно спрямованих медіатекстів, цікавих за змістом, таких, що містять проблемні питання, для вирішення яких студент має звернутися до своїх фахових знань, власного та медіадосвіду; оновлення програм і навчальних планів, створення нового покоління підручників, які базуються на інформаційному підході до вивчення соціальної педагогіки.

Отже, результати експериментальної роботи на формуальному експерименті (яка тривала майже три роки) постійно фіксувалися, у разі необхідності відбувалась корекція навчальних планів, її результати обговорювалися на засіданнях кафедр, науково-методичних семінарах, на конференціях і наукових форумах з використанням можливостей глобальної мережі Інтернет та віртуального зв'язку програми «Skype». Проведено також перевірку сформованості медіаграмотності студентів ЕГ за вже визначеними методиками.

Результати ефективності педагогічних умов, які сфокусовані на формуванні медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ, їх впливу на рівні та показники сформованості медіаграмотності представлено у наступному параграфі роботи.

3.2. Результати експериментального дослідження впливу педагогічних умов на формування медіаграмотності студентів

Контрольний зріз формувального експерименту проводимо після виконання експериментальної програми. Його мета: визначити стан розвитку основних рівнів медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів, порівняти показники та зробити висновки щодо ефективності запропонованих соціально-педагогічних умов та алгоритму ФМГ. На експериментальному матеріалі важливо визначити динаміку формування медіаграмотності, яку засвідчив рівень її сформованості у студентів, дослідити ті зміни, які відбулись завдяки впровадженню нових соціально-педагогічних рішень.

Аналіз результатів формувального експерименту проводимо за тією ж схемою, що й констатувального. Порівнюємо результати, одержані на обох етапах експерименту. Використовуємо ті ж статистичні критерії і методики обрахунків. Визначаємо рівні сформованості кожного з критеріїв медіаграмотності студентів та порівнюємо результати одержані в ЕГ і КГ.

Обрахунки за всіма критеріями проводилися за описаною нижче схемою, їх вірогідність перевірялась за допомогою критерія Стюдента. Як приклад, наводимо розрахунки мотиваційного критерію МГ майбутніх соціальних педагогів. Решта обрахунків представлена у додатках Н.1 – Н.3.

Мотиваційний критерій МГ майбутніх соціальних педагогів. Дані щодо сформованості мотиваційного критерію МГ майбутніх соціальних педагогів на етапі формувального експерименту подано на рисунку 3.2.

За результатами проведених обчислень для груп КГ і ЕГ $\chi_{ем.}^2 = 7,1514$, що значно більше від $\chi_{кр.}^2 (0,05; 3-1) = 5,99$. Це означає, що після проведення формувального експерименту щодо сформованості мотиваційного критерію у контрольній та експериментальній групах існують відмінності, тобто вони не є однорідними.

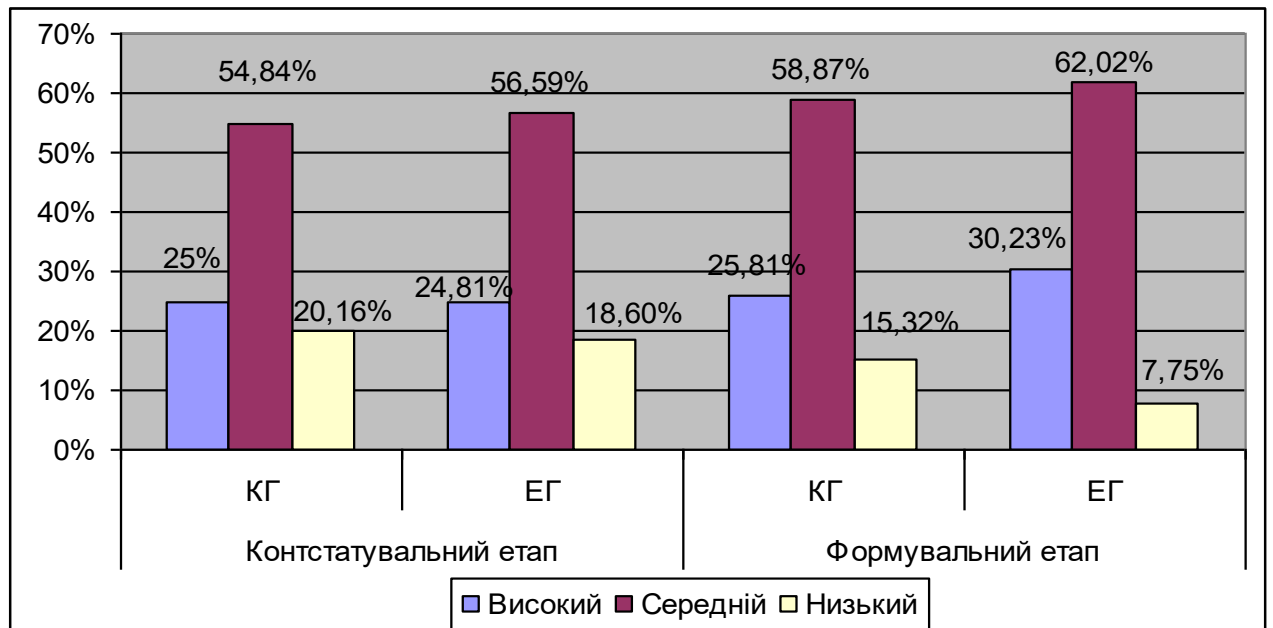

Рис.3.2. Діаграма розподілу студентів за рівнями сформованості мотиваційного критерію в КГ та ЕГ (формувальний експеримент)

Основні числові характеристики.

1) КГ (x):

а) $\bar{x} = 0,61$;

б) $D_x = 0,0476$, $\sigma_x = 0,2183$;

в) $S_x^2 = 0,0480$, $S_x = 0,2192$;

г) $\delta_x = \frac{1,96 \cdot 0,2192}{\sqrt{124}} = 0,037$;

д) довірчий інтервал: $(0,573; 0,637)$.

2) ЕГ (y):

а) $\bar{y} = 0,66$;

б) $D_y = 0,0356$; $\sigma_y = 0,1888$;

в) $S_y^2 = 0,0359$; $S_y = 0,1895$;

г) $\delta_y = 0,022$;

д) довірчий інтервал: $(0,638; 0,682)$.

Довірчі інтервали КГ та ЕГ не мають спільної частини. З надійністю $\gamma = 0,95$ можна стверджувати, що рівень сформованості мотиваційного критерію студентів – майбутніх соціальних педагогів експериментальної групи значно вищий ніж контрольної. Це пояснюється упровадженням авторської методики, а не випадковими впливами.

Порівняння показників сформованості мотиваційного критерію в контрольній групі (КГ) до і після формувального експерименту подано в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

**Порівняння показників сформованості мотиваційного
критерію в контрольній групі (КГ)
до і після формувального експерименту**

Рівні	КГ до формувального експерименту		КГ після формувального експерименту	
	абсолютна кількість	у %	абсолютна кількість	у %
Високий	31	25	32	25,81
Середній	68	54,84	73	58,87
Низький	25	20,16	19	15,32
Усього	124	100	124	100

Числові характеристики:

1) КГ (констатувальний експеримент): $\bar{x}_1 = 0,59$; $S_{x_1}^2 = 0,0556$; ;

2) КГ (формувальний експеримент): $\bar{x}_2 = 0,61$; $S_{x_2}^2 = 0,0480$.

Порівняння середніх вибірових. Спостережуване значення критерію:

$$T_{\text{спост.}} = \frac{0,61 - 0,59}{\sqrt{123 \cdot (0,556 + 0,0480)}} \cdot \sqrt{\frac{124 \cdot 124 \cdot 246}{248}} = 0,69; \text{ критичне значення критерію:}$$

$t_{\text{кр}}(0,05; 248) = 1,96$. Оскільки $T_{\text{спост.}} < t_{\text{кр}}$, то середні вибірові відрізняються незначимо.

Після формувального експерименту в КГ зросла кількість досліджуваних з високим і середнім рівнем сформованості мотиваційного критерію на 0,8% та на 4,1% відповідно. Водночас зменшилась на 4,9% кількість учасників КГ з низьким рівнем сформованості мотиваційного критерію. Однак ці позитивні зміни виявилися не значущими.

Порівняння показників сформованості мотиваційного критерію в контрольній групі (ЕГ) до і після формувального експерименту подано в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6.

Порівняння показників сформованості мотиваційного критерію в експериментальній групі (ЕГ) до і після формувального експерименту

Рівні	ЕГ до формувального експерименту		ЕГ після формувального експерименту	
	абсолютна кількість	у %	абсолютна кількість	у %
Високий	32	24,81	39	30,23
Середній	73	56,59	80	62,02
Низький	24	18,60	10	7,75
Усього	129	100	129	100

Числові характеристики:

1) ЕГ (констатувальний експеримент): $\bar{y}_1 = 0,6$; $S_{y_1}^2 = 0,0525$;

2) ЕГ (формувальний експеримент): $\bar{y}_2 = 0,66$; $S_{y_2}^2 = 0,0359$.

Порівняння середніх вибірових. Спостережуване значення критерію:

$$T_{\text{спост.}} = \frac{0,66 - 0,6}{\sqrt{128 \cdot (0,0525 + 0,0359)}} \cdot \sqrt{\frac{129 \cdot 129 \cdot 256}{258}} = 2,29; \quad \text{критичне значення}$$

критерію: $t_{кр}(0,05; 574) = 1,96$. Оскільки $T_{\text{спост.}} > t_{кр}$, то середні вибірові

відрізняються значимо (не випадково). Значущість різниці пояснюється ефективністю авторської методики.

За результатами формувального експерименту високий рівень сформованості мотиваційного критерію МГ засвідчило 30,23% ЕГ, тоді як у КГ ця частка сягала 25,81%. Такі студенти виявляли глибоку зацікавленість питаннями медіаосвіти у майбутній професійній діяльності. Кількість студентів в ЕГ, які характеризувались середнім рівнем розвитку мотиваційного критерію МГ, зросла – 62,02% на противагу 58,87% в КГ. Студенти цієї групи виявляли ситуативний інтерес до питань упровадження медіа в професійну діяльність. Позитивними виявилися результати експерименту, що характеризували динаміку розвитку мотиваційного критерію серед тих студентів, які мали низькі показники. Їх стало значно менше – лише 7,75% в ЕГ та 15,32% для КГ. Такі студенти надавали перевагу розважальним мотивам контактів мас-медіа та взагалі не цікавилися питанням медіаосвіти.

Після формувального експерименту в ЕГ зросла кількість досліджуваних з високим і середнім рівнями сформованості мотиваційного критерію медіаграмотності на 5,4% та на 5,4% відповідно. Водночас на 10,8% зменшилася кількість студентів цієї групи з низьким рівнем сформованості цього критерію.

Аналіз суджень студентів щодо медіаосвіти соціальних педагогів дозволив виявити більш якісні показники. Студенти надали такі відповіді: «Для того, щоб знайти мову з дітьми інформаційної епохи, соціальний педагог має орієнтуватися в питаннях медіаосвіти» (Яна О.), «Уміння ефективно використовувати медіа у професійній діяльності дозволить соціальному педагогу підвищити свій авторитет у колективі» (Олена М.). Такі судження студентів свідчили про наявність достатньо високої мотивації до вивчення медіа. Проведена робота дозволила майбутнім соціальним педагогам побачити перспективи впровадження медіа у соціально-педагогічну діяльність, окреслити шляхи професійної та особистісної самореалізації.

Далі всі характеристики визначаємо аналогічно до того, як це було зроблено для мотиваційного критерію МГ майбутніх соціальних педагогів.

Когнітивний критерій МГ майбутніх соціальних педагогів. Сформованість медіаграмотності виявляється не лише у мотивації до вивчення медіасфери, а і в оволодінні певними медіазнаннями. Дані щодо сформованості когнітивного критерію МГ майбутніх соціальних педагогів наприкінці формувального експерименту подано на рисунку 3.3. Математичні обрахунки представлено у додатку Н.1.

Після проведення формувального експерименту було виявлено зміни в показниках розвитку когнітивного критерію в експериментальній та контрольній групах. Разом з тим було виявлено збільшення кількості студентів, які мають високий та середній рівні розвитку когнітивного критерію, що свідчить про впровадження належних соціально-педагогічних умов щодо засвоєння медіазнань та алгоритму ФМГ. Зазначена динаміка вказує на збільшення кількості студентів ЕГ з високим рівнем розвитку зазначеного критерію МГ після завершення експерименту (30,23%). Студенти цієї групи досконально оволоділи знаннями в сфері мас-медіа. Серед КГ частка цих студентів становила 15,32%.

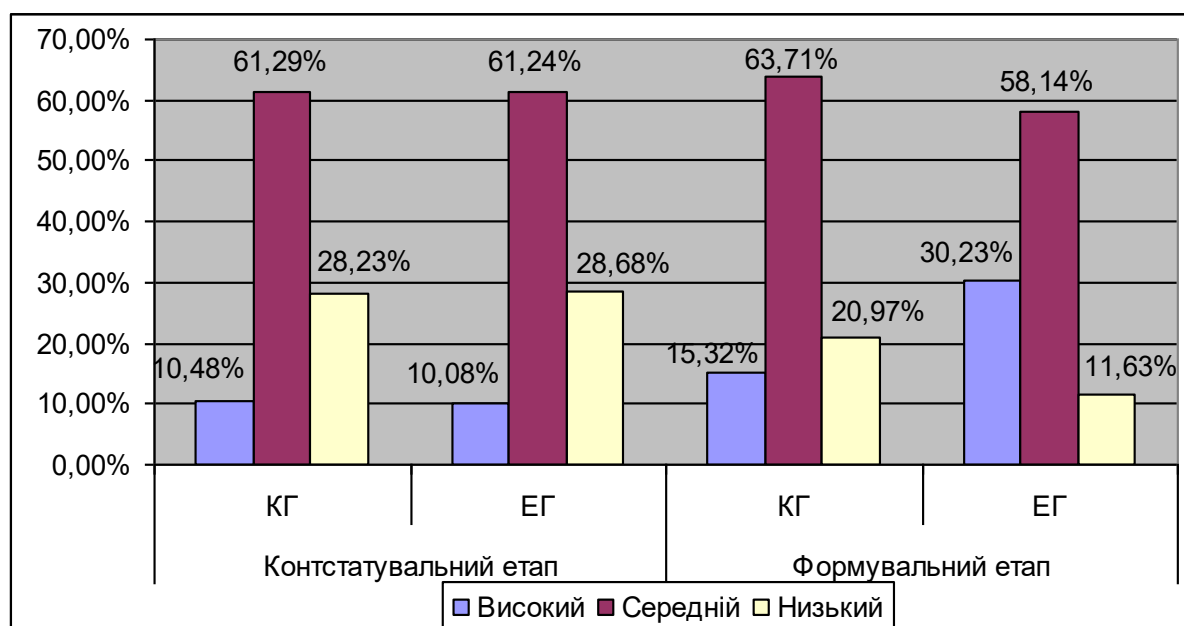

Рис. 3.3. Розподіл студентів за рівнями сформованості когнітивного критерію в КГ та ЕГ (формувальний експеримент)

Серед студентів із середнім рівнем розвитку когнітивного критерію МГ виявлено – 58,14 % ЕГ та 63,71% КГ. Студенти цієї групи оволоділи знаннями лише з окремих тем, їм бракувало знань з певних тем, наприклад, недопрацьованими залишилися питання закордонного досвіду медіаосвіти, вікових особливостей взаємодії з медіа тощо.

Лише 11,63% ЕГ мали низький рівень розвитку когнітивного критерію МГ, натомість у КГ цей відсоток сягав 20,97. Студенти ЕГ часто пропускали заняття, мали слабку мотивацію загалом до навчання тощо.

Після формульовального експерименту в КГ збільшилася кількість учасників з високим і середнім рівнями сформованості когнітивного критерію МГ на 4,8% та на 2,4% відповідно, водночас зменшилась на 7,2% кількість студентів цієї групи з низьким рівнем. Унаслідок формульовального експерименту в контрольній групі відбулися певні якісні позитивні зміни, хоча і менш суттєві, ніж в експериментальній.

Наприкінці формульовального експерименту в ЕГ зросла кількість студентів з високим рівнем сформованості когнітивного критерію МГ на 20,1%, водночас зменшилася кількість досліджуваних із середнім і низьким рівнями сформованості когнітивного критерію на 3% та 17,1% відповідно, що пояснюється ефективністю авторських методик. Експериментальна група зросла якісно, її кількісні показники значно перевищують відповідні показники на етапі констатувального експерименту.

Після проведення формульовального етапу експерименту рівень медіазнань майбутніх соціальних педагогів в експериментальній групі значно зріс. Зокрема, студенти зазначали: «Знання слугують основою для подальшого формування відповідних медіавмін та медіанавичок» (Євгенія Г.), «Якщо соціальний педагог сам знає, як захистити себе від маніпуляцій ЗМІ, то він зможе цього навчити інших» (Лілія Б.).

Операційний критерій МГ майбутніх соціальних педагогів. Дані щодо сформованості операційного критерію МГ майбутніх соціальних педагогів подано на рисунку 3.4. Математичні обчислення представлено у додатку Н.2.

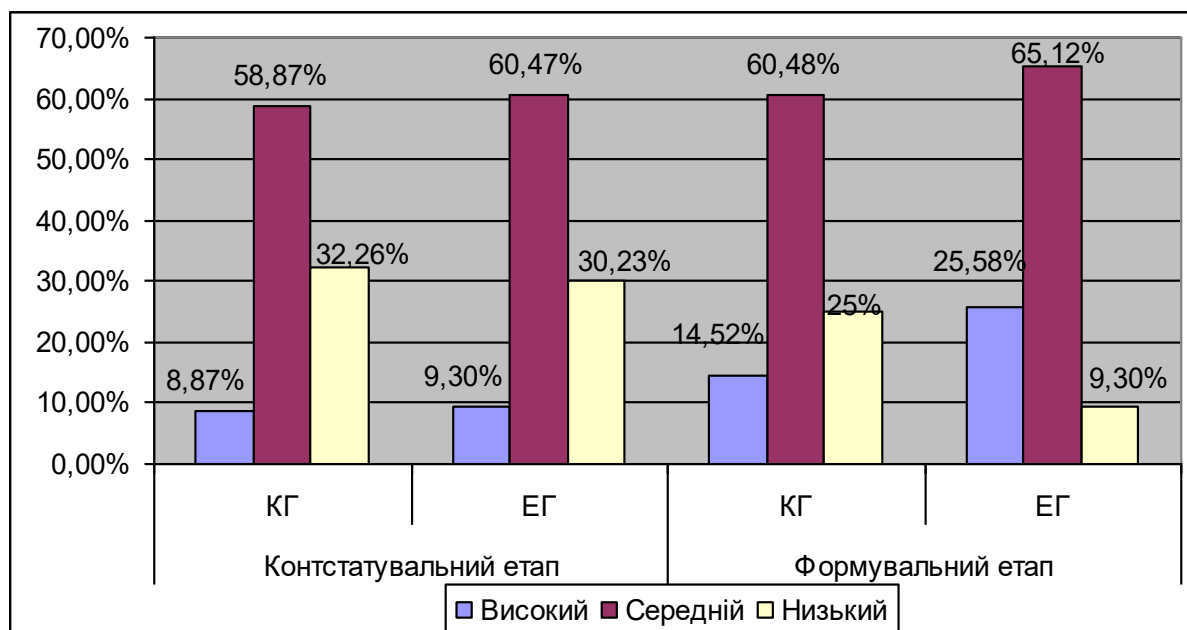

Рис. 3.4. Розподіл студентів за рівнями сформованості операційного критерію МГ в КГ та ЕГ (формувальний експеримент)

Підсумки формувального експерименту зазначили що збільшилась частина студентів експериментальної групи з високим рівнем розвитку операційного критерію (25,58%). Це група студентів, які брали активну участь у різних формах організації медіаосвіти молоді та мали досвід самостійного проведення заходів із залученням мас-медіа. Серед студентів контрольної групи лише 14,52% мали високі показники розвитку цього критерію.

Позитивні зміни зафіксовано серед студентів із середнім рівнем розвитку операційного критерію. Так, до цієї групи увійшли 65,12% студентів ЕГ, які брали участь в заходах з медіаосвіти, але не виявляли достатньої активності та самостійності. Разом з тим, для контрольної групи цей показник становив 60,48%.

Студенти з низьким рівнем розвитку операційного критерію МГ (9,30%) виявляли епізодичне бажання брати участь у різних медіазаходах. Студенти цієї групи не мають потреби вдосконалювати власні медіавміння та медіанавички. Серед студентів контрольної групи низький рівень засвідчили 25% студентів.

Після формувального експерименту в КГ збільшилась кількість студентів цієї групи з високим і середнім рівнями сформованості операційного критерію МГ на

5,6% та на 1,6% відповідно, водночас зменшилася на 7,2% кількість студентів з низьким рівнем сформованості цього критерію МГ. У КГ відбулися певні позитивні якісні й кількісні зміни, однак показники цих змін суттєво нижчі від відповідних показників ЕГ.

Після формувального експерименту в ЕГ збільшилася кількість студентів з високим і середнім рівнями сформованості операційного критерію МГ на 16,3% та на 4,6% відповідно, водночас зменшилася на 20,9% кількість студентів з низьким рівнем сформованості операційного критерію МГ. Результати ЕГ зросли якісно, її кількісні показники значуще перевищують відповідні показники на етапі констатувального експерименту та показники контрольної групи студентів.

Креативний критерій МГ майбутніх соціальних педагогів. Дані щодо сформованості креативного критерію МГ майбутніх соціальних педагогів подано на рисунку 3.5. Математичні обрахунки представлено у додатку Н.3.

Результати формувального експерименту засвідчили позитивну динаміку в ЕГ. Зокрема, високим рівнем розвитку креативного критерію МГ характеризуються 27,13% студентів. Вони виявили творчий підхід до впровадження медіа у професійну діяльність, мали досвід створення власних медіатекстів (фото, відео, аудіо). У КГ лише 11,29% студентів мали високий рівень розвитку цього критерію.

Середній рівень розвитку креативного критерію виявили 6,022% студентів ЕГ. Це ті студенти, які характеризувались епізодичним проявом творчості у сфері медіа, в КГ частка студентів за цим критерієм склала 63,21%.

Низький рівень розвитку креативного критерію МГ продемонстрували 10,85% студентів ЕГ. Вони характеризувались репродуктивним підходом до організації медіаторчості, не мали досвіду створення власних медіатекстів. У КГ цей показник сягнув 25,00%.

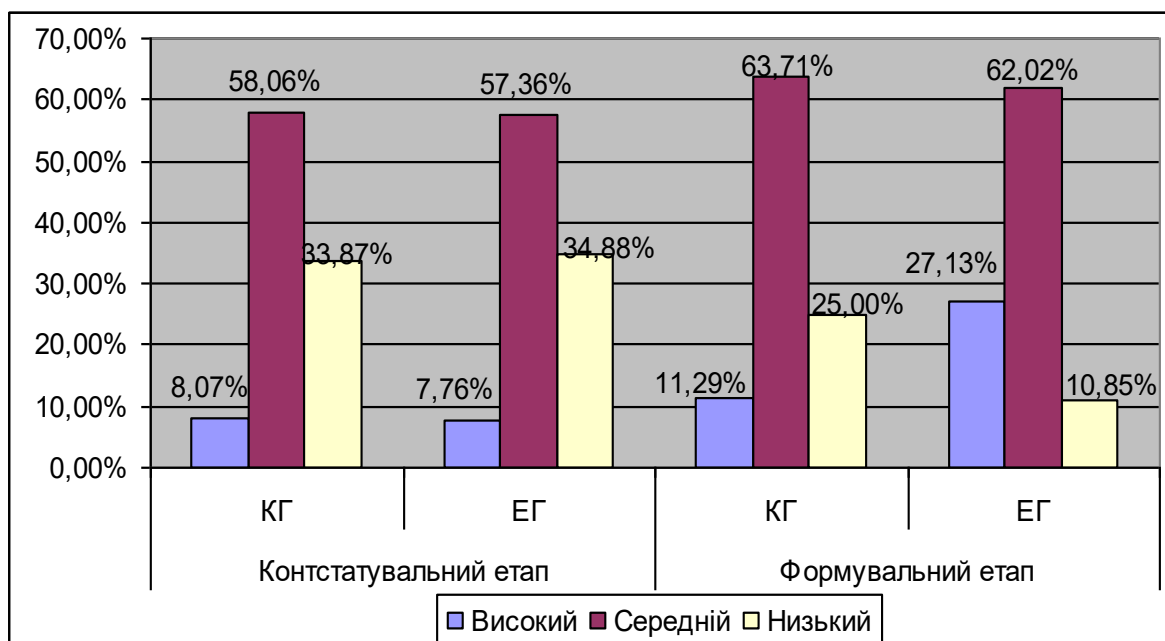

Рис. 3.5. Розподіл студентів за рівнями сформованості креативного критерію МГ в КГ та ЕГ (формувальний експеримент)

Після формувального експерименту в КГ збільшилася кількість студентів цієї групи з високим і середнім рівнями сформованості креативного критерію МГ на 3,2% та 5,6% відповідно, водночас зменшилася на 8,8% кількість студентів з низьким рівнем сформованості креативного критерію МГ. Зазначимо, що певні позитивні якісні і кількісні зміни в КГ відбулися, однак показники цих змін суттєво нижчі від відповідних показників ЕГ.

Після формувального експерименту в ЕГ збільшилася кількість досліджуваних з високим і середнім рівнями сформованості креативного критерію МГ на 19,3% та 4,7% відповідно, водночас зменшилася на 24% кількість учасників цієї групи з низьким рівнем сформованості креативного критерію МГ.

Наприкінці формувального експерименту досліджувані групи виявились якісно неоднорідними щодо сформованості креативного критерію, а кількісні показники КГ та ЕГ на цьому етапі відрізняються значуще.

Зведені дані про рівні сформованості критеріїв медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів наприкінці формувального експерименту подано в таблиці 3.7.

**Зведені емпіричні дані про рівні сформованості критеріїв
медіаграмотності студентів – майбутніх соціальних педагогів
наприкінці формувального експерименту (у %)**

Рівні	Критерії							
	Мотиваційний		Когнітивний		Операційний		Креативний	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Високий	25,81	30,23	15,32	30,23	14,52	25,58	11,29	27,13
Середній	58,87	62,02	63,71	58,24	60,48	65,12	63,71	62,02
Низький	15,32	7,75	20,97	11,63	25,0	9,30	25,0	10,85

У таблиці 3.8 узагальнено (у відсотках) показники зміни рівнів сформованості МГ майбутніх соціальних педагогів контрольних і експериментальних груп. Обчислення різниці у значеннях на діагностичному та контрольному зрізах дало можливість простежити динаміку змін у кожній з груп та зробити відповідний порівняльний аналіз.

Таблиця 3.8

**Рівні сформованості критеріїв МГ майбутніх соціальних педагогів
контрольної (КГ) та експериментальної (ЕГ) груп
(порівняльний аналіз)**

Рівень	Групи	Високий (у %)	Середній (у %)	Низький (у %)
Мотиваційний	КГ (констатувальний експеримент)	25	54,84	20,16
	КГ (формувальний експеримент)	25,81	58,87	15,32
	Динаміка змін у КГ	+ 0,81	+ 4,03	- 4,84
	ЕГ (констатувальний експеримент)	24,81	56,59	18,60
	ЕГ (формувальний експеримент)	30,23	62,02	7,75
	Динаміка змін у КГ	+ 5,42	+ 5,43	- 10,85

когнітивний	КГ (констатувальний експеримент)	10,48	61,29	28,23
	КГ (формувальний експеримент)	15,32	63,71	20,97
	Динаміка змін у КГ	+ 4,84	+ 2,42	- 7,26
	ЕГ (констатувальний експеримент)	10,08	61,24	28,68
	ЕГ (формувальний експеримент)	30,23	58,14	11,63
	Динаміка змін у КГ	+ 20,15	- 3,1	- 17,05
операційний	КГ (констатувальний експеримент)	8,87	58,87	32,26
	КГ (формувальний експеримент)	14,52	60,48	25,0
	Динаміка змін у КГ	+ 5,65	+ 1,61	- 7,26
	ЕГ (констатувальний експеримент)	9,30	60,47	30,23
	ЕГ (формувальний експеримент)	25,58	65,12	9,30
	Динаміка змін у КГ	+ 16,28	+ 4,65	- 20,93
креативний	КГ (констатувальний експеримент)	8,07	58,06	33,87
	КГ (формувальний експеримент)	11,29	63,71	25,0
	Динаміка змін у КГ	+ 3,22	+ 5,65	- 8,87
	ЕГ (констатувальний експеримент)	7,76	57,36	34,88
	ЕГ (формувальний експеримент)	27,13	62,02	10,85
	Динаміка змін у КГ	+ 19,37	+ 4,66	- 24,03

За результатами експерименту зафіксовано значні зміни сформованості медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів в експериментальній групі по кожному з критеріїв, а саме: мотиваційний критерій – високий рівень +5,42% (7 осіб), середній рівень +5,43% (7 осіб), низький рівень -10,85% (14 осіб); когнітивний критерій – високий рівень +20,15% (26 осіб), середній рівень +3,1% (4 особи), низький рівень -17,05% (22 особи); операційний критерій – високий рівень +16,82% (21 особа), середній рівень +4,65% (6 осіб), низький рівень - 20,93% (27 осіб); креативний критерій – високий рівень +19,37% (25 осіб), середній рівень +4,66% (6 осіб), низький рівень -24,03% (31 особа).

Узагальнені результати рівнів сформованості МГ майбутніх соціальних педагогів подано на рис.3.6.

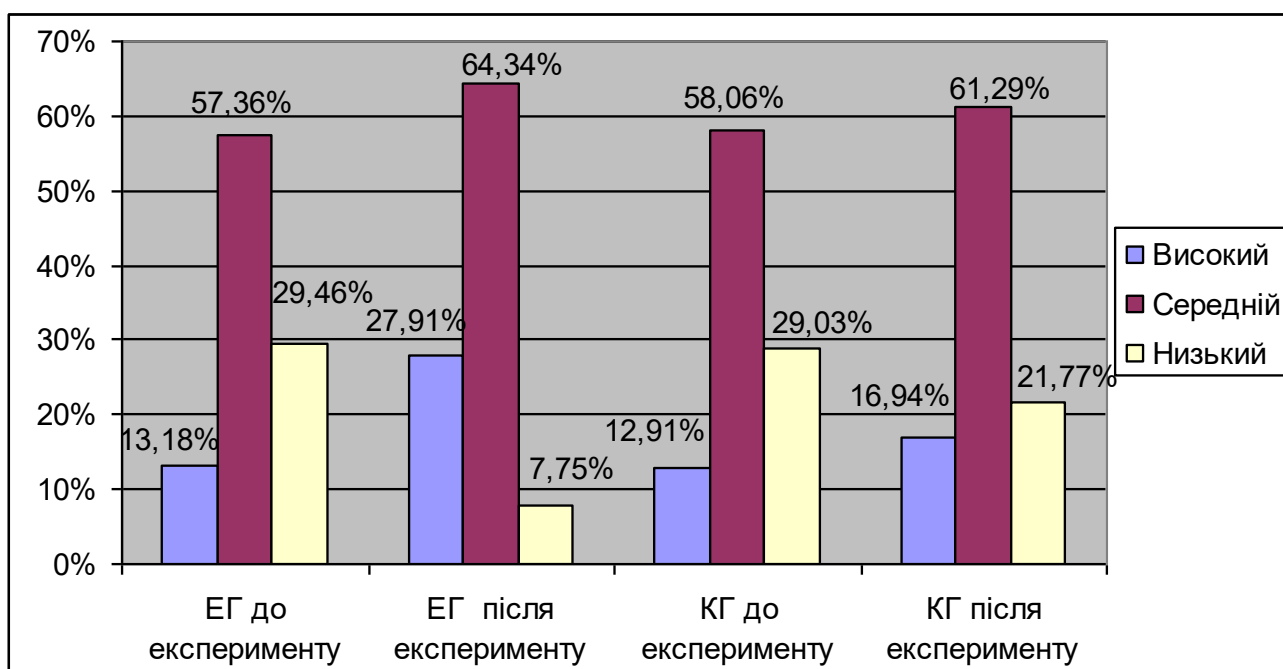

Рис.3.6. Динаміка зростання рівнів сформованості медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів

Отримані дані продемонстрували збільшення кількості студентів з високим рівнем МГ в ЕГ – на 14,73%, а в КГ – лише на 4,03%; із середнім рівнем МГ в ЕГ – на 6,98%, а в КГ – лише на 3,23%. Водночас спостерігається суттєве зменшення кількості студентів з низьким рівнем МГ: в ЕГ – на 21,71% і лише на 7,26% – у КГ, що свідчить про перевагу авторської методики.

Виявлені результати дослідно-експериментальної роботи підтвердили реалізацію мети, поставлених завдань, а також ефективність соціально-педагогічних умов, змісту, форм і методів медіаосвіти студентів й алгоритму формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі їхньої фахової підготовки.

Висновки до третього розділу

Упроваджено й апробовано розроблений методичний інструментарій щодо вивчення показників медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів; виявлено вплив алгоритму на формування медіаграмотності студентів шляхом упровадження спроектованих соціально-педагогічних умов.

Завданнями першого – *мотиваційно-цільового* – етапу були: розвиток пізнавальної мотивації у контактах з медіа, демонстрація активності у взаємодії з медіа, стимулювання професійних інтересів студентів першого і другого курсів до отримання медіазнань, сприяння усвідомленню потреби їх використання у соціально-педагогічній діяльності. Визначено прогнозований результат: переорієнтація медіаконтактів з дозвіллевої на навчальну й професійну сфери; оволодіння базовими знаннями про мас-медіа в процесі вивчення соціально-педагогічних дисциплін; забезпечення зв'язку теоретичних знань із соціально-педагогічною практикою; ознайомлення студентів з різними напрямками медіатворчості.

Реалізація соціально-педагогічної умови *доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом з медіаосвіти* забезпечувалась шляхом упровадження інтегрованої програми медіаосвіти соціальних педагогів у такі дисципліни: «Етика соціально-педагогічної діяльності» (тема: «Етичні норми поведінки соціального педагога в медіасередовищі»), «Педагогіка» (тема: «Медіапедагогіка як новий напрям педагогічної освіти»), «Теорія і історія соціального виховання» (тема: «Медіавиховання як складова соціального виховання молоді»), «Соціально-педагогічна робота у сфері дозвілля» (тема: «Позааудиторні форми організації соціально-педагогічної роботи медіаосвіти»), «Соціальна педагогіка» (тема: «Мас-медіа як ресурс соціально-педагогічної діяльності»), «Соціалізація особистості» (тема: «Медіасоціалізація в інформаційному просторі»).

Реалізація соціально-педагогічної умови щодо *цілеспрямованого використання форм та методів медіаосвіти у процесі фахової підготовки*

дозволила впровадити у процес формування медіаграмотності інтерактивні форми та методи навчання: дискусії «Соціальні мережі: користь та ризики», «Телевізор: поганий учитель чи вихователь?»; оксфордські дебати «ЗМІ – нова влада», «Медіаімунітет – необхідна умова успішної соціалізації»; ситуаційний аналіз проблем на матеріалах реаліті-шоу «Кохана, ми вбиваємо дітей», «Вагітна у 16», «Врятуйте нашу сім'ю»; круглий стіл «Медіаосвіта дітей у ЗОШ», мозковий штурм); творчі медіазаняття з розвитку повноцінного сприйняття медіатекстів, конкурс ситуацій, снігова куля.

Наступна соціально-педагогічна умова – *самоосвіта у сфері медіа* – включала: роботу студентів над щоденником медіапостережень, перегляд кінофільмів, групове обговорення матеріалів фотовиставок: «Альтернатива. Ми проти насильства», «Любов без слів», «Благодійність крізь призму об'єктива»,

Метою другого – *інформаційно-змістового – етапу* формувального експерименту стало надання студентам третього курсу медіазнань у контексті професійної діяльності. Здійснювалась робота зі спрямування форм та методів медіаосвіти на безпосередній контакт з мас-медіа, залучення фахівців сфери мас-медіа до процесу формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів; розкриття особливостей медіаосвіти безпосередньо в місцях працевлаштування майбутніх соціальних педагогів.

Соціально-педагогічна умова *доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом з медіаосвіти* реалізувалась за допомогою інтегрування програми медіаосвіти соціальних педагогів у дисципліни: «Педагогіка сімейного виховання» (тема: «Вплив мас-медіа на виховний потенціал сім'ї»), «Основи сценарної роботи соціального педагога» (тема: «Робота зі сценаріями аудіовізуальних медіатекстів»), «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти» (тема: «Організація медіаосвіти в освітніх закладах»), «Гендерні аспекти в науці й освіті» (тема: «Висвітлення гендерних питань в мас-медіа»).

Соціально-педагогічна умова щодо *цілеспрямованого використання форм та методів медіаосвіти у процесі фахової підготовки* реалізувалась шляхом залучення студентів до веб-квестів «Структура ВІЛ-сервісних організацій

регіону», «Організація дозвілля дитини»; соціально-педагогічних фотоквестів «Батьківська любов», «Проблеми сучасних дітей», «Конфлікт поколінь»; написання кінематографічних міні-сценаріїв на тему: «Віртуальне спілкування», проблемного аналізу медіатекстів; творчі медіазаняття на розвиток умінь критичного аналізу медіатекстів.

Соціально-педагогічна умова – *самоосвіта у сфері медіа* – передбачала формування власної соціально-педагогічної медіатеки і практикуму з формування медіаграмотності в рамках роботи «Школи використання медіатекстів», зустрічі з фахівцями у сфері мас-медіа (фотограф, журналіст, ведучий, редактор, PR-менеджер).

На третьому – *діяльнісно-креативному* – етапі (4-й курс) студенти розвивали уміння й навички: використовувати мас-медіа у професійній діяльності; аналізувати різну інформацію, інтерпретувати й оцінювати медіатексти; орієнтації в сучасному медіапросторі. Здійснювалось: актуалізація питань медіаосвіти у професійній сфері, узагальнення отриманих раніше медіазнань, озброєння майбутніх фахівців специфічними формами та методами медіаосвіти, розвиток навичок критичного аналізу медіатекстів, орієнтація на самостійне вивчення сфери мас-медіа.

На цьому етапі реалізовано соціально-педагогічну умову *доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом із медіаосвіти* шляхом упровадження інтегрованої програми медіаосвіти соціальних педагогів у зміст дисциплін «Технології соціально-педагогічної роботи» (тема: «Технології медіаосвіти в соціально-педагогічній роботі»), «Соціально-педагогічна профілактика делінквентної поведінки» (тема: «Вплив мас-медіа на формування делінквентної поведінки молоді»), «Технології роботи соціального педагога в зарубіжних країнах» (тема: «Медіаосвіта за кордоном: соціально-педагогічний аспект») та вивчення авторського навчального курсу «Медіаосвіта у соціально-педагогічній сфері». При цьому використано *форми та методи медіаосвіти*, зокрема: метод кейсу, розробленого на основі проблемних ситуацій з медіатекстів; засідання експертної групи фахівців з медіаосвіти, творчі медіазаняття спрямовані на

розвиток креативних умінь. Соціально-педагогічна умова – *самоосвіта у сфері медіа* – реалізовувалась у процесі залучення студентів до роботи на заняттях соціального медіаклубу «Альтернатива» за такою тематикою: «Проблема сирітства (на прикладі вітчизняного та зарубіжного кінематографу)», «Образ активної особистості у мас-медіа», «Реклама, антиреклама і соціальна реклама», «Девіантна поведінка молоді», «Позитивне кіно», «Гендерні стереотипи і жіноче питання».

Засвідчено, що у процесі формувального експерименту студенти виявили інтерес до таких питань, як історія мас-медіа, розвиток вітчизняної і зарубіжної медіаосвіти, маніпулятивні впливи медіа на особистість; також актуальними для них стали творчі медіазаняття з використанням різних медіатекстів.

Проведення моніторингу сформованості рівнів медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів за визначеними критеріями дало підставу стверджувати, що процес реалізації соціально-педагогічних умов, змісту та алгоритму формування медіаграмотності студентів був ефективним. Застосування діагностичних методик, ідентичних до тих, що використовувались на констатувальному етапі, дозволило виявити динаміку зростання рівнів сформованості медіаграмотності студентів. За результатами експерименту зафіксовано значні зміни сформованості медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів в експериментальній групі по кожному з критеріїв, а саме: мотиваційний критерій – високий рівень +5,42%, середній рівень +5,43%, низький рівень –10,85%; когнітивний критерій – високий рівень +20,15%, середній рівень +3,1%, низький рівень –17,05%; операційний критерій – високий рівень +16,82% (21 особа), середній рівень +4,65%, низький рівень –20,93%; креативний критерій – високий рівень +19,37%, середній рівень +4,66%, низький рівень –24,03%.

Виявлено, що в ЕГ збільшилась частка студентів з високим (на 14,73%) та середнім (на 6,98%) рівнями сформованості медіаграмотності, спостерігалось зменшення частки студентів з низьким рівнем медіаграмотності на 21,71%.

Виявлені результати дослідно-експериментальної роботи підтвердили вирішення окресленої мети, поставлених завдань, а також дозволили довести

ефективність соціально-педагогічних умов, змісту, форм і методів медіаосвіти студентів й алгоритму формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі їхньої фахової підготовки.

Основний зміст розділу розкрито у таких публікаціях автора: [117], [120], [122], [185], [192], [194], [199].

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення й нове розв'язання актуальної проблеми формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів, що відображено в теоретичному обґрунтуванні змісту і структури медіаграмотності, розробці алгоритму та соціально-педагогічних умов її формування у майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки. Результати теоретичного й експериментального дослідження засвідчили досягнення мети й вирішення поставлених завдань, що дозволило зробити відповідні *висновки*:

1. Здійснено аналіз теорії і практики медіаосвіти майбутніх соціальних педагогів. Констатовано, що проблема фахової підготовки соціальних педагогів була досліджена багатьма вченими, які визначили її як багаторівневий і багатоаспектний процес та результат засвоєння знань, умінь і навичок, обумовлених соціально-педагогічною діяльністю. Встановлено, що соціальний педагог має бути підготовлений до здійснення різних видів діяльності з використанням виховного потенціалу мас-медіа та виконання такої професійної ролі, як медіапедагог. Доведено, що новий етап розвитку інформаційного простору потребує підготовки медіаграмотних соціальних педагогів шляхом упровадження в зміст фахової підготовки медіаосвіти. Вивчення й аналіз досвіду медіаосвіти Франції, США, Великої Британії, Німеччини, Росії, Білорусії та інших країн дозволили окреслити пріоритетні шляхи впровадження медіаосвіти у вітчизняний освітній простір.

Медіаосвіту майбутніх соціальних педагогів визначено як цілеспрямований процес засвоєння наукових основ теорії масової комунікації та розвитку спеціальних умінь і навичок використання мас-медіа у процесі реалізації завдань соціально-педагогічної діяльності. Встановлено, що результатом медіаосвіти студентів є медіаграмотність, яку вчені розглядають як здатність аналізувати, усвідомлювати, оцінювати, інтерпретувати, створювати та використовувати різні види медіатекстів у професійному й особистому житті. *Медіаграмотність*

майбутніх соціальних педагогів – це результат систематичної та цілеспрямованої медіаосвіти, який характеризується оволодінням знаннями у сфері мас-медіа, вміннями і навичками аналізувати, оцінювати і використовувати медіа у соціально-педагогічній діяльності та визначати вплив різних мас-медіа на соціалізацію особистості. Спираючись на особистісно-орієнтований, системний, інформаційний наукові підходи, визначено основні принципи (комплексного та системного використання теорії і практики; врахування індивідуального розвитку особистості; орієнтації на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій; соціалізації) формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів.

2. Зазначено, що процес формування медіаграмотності слід розглядати як розвиток і вдосконалення медіазнань, медіавмінь, медіанавичок студентів з метою їх подальшого використання у професійній діяльності. Розроблено *критерії* сформованості медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів з відповідними показниками: мотиваційний (сформованість пізнавальних мотивів контактів з медіа та спрямованість на активну взаємодію з медіа); когнітивний (сформованість базових і спеціальних медіазнань); операційний (сформованість медіавмінь і медіанавичок аналізу, оцінки, інтерпретації медіатекстів та використання форм і методів медіаосвіти); креативний (здатність до самостійного і творчого використання медіа в особистісній і професійній сферах). Залежно від прояву сукупності визначених показників сформованість медіаграмотності студентів диференціюється в окреслених *рівнях* (високий, середній, низький).

На етапі констатувального експерименту встановлено, що як в експериментальній, так і в контрольній групах у значної частини студентів медіаграмотність знаходиться на низькому рівні (КГ – 29,03%, ЕГ – 29,46%), при тому, що кількість студентів з високим рівнем медіаграмотності незначна (КГ – 12,91%, ЕГ – 13,18%).

3. Розроблено та обґрунтовано *соціально-педагогічні умови*: доповнення змісту фахових дисциплін навчальним матеріалом з медіаосвіти; цілеспрямоване використання форм і методів медіаосвіти у процесі фахової підготовки; самоосвіта у сфері медіа. Основними етапами *алгоритму* визначено:

мотиваційно-цільовий (активне стимулювання пізнавальних та професійних інтересів до отримання медіазнань, усвідомлення потреби в їхньому використанні у соціально-педагогічній діяльності); *інформаційно-змістовий* (отримання студентами медіазнань у контексті соціально-педагогічної діяльності); *діяльнісно-креативний* (формування умінь і навичок аналізу різної інформації, інтерпретації та оцінки медіатекстів, використання медіатекстів у професійній діяльності).

Упровадження соціально-педагогічних умов формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів відбувалось відповідно до розробленого алгоритму за допомогою реалізації сукупності: форм (щоденник медіаспостережень, медіаклуб, школа використання медіатекстів, творчі медіазаняття), методів (інтерактивні лекції, дискусії, обговорення проблемних ситуацій, аналіз медіатекстів соціально-педагогічного змісту, ігор з використанням медіа, ток-шоу тощо). Реалізація соціально-педагогічних умов сприяла актуалізації питань медіаосвіти в теоретичній і практичній складових змісту фахової підготовки студентів; узагальненню отриманих медіазнань, формуванню умінь і навичок критичного аналізу медіатекстів та розширенню медіадосвіду в процесі самоосвіти.

4. Доведено ефективність впливу соціально-педагогічних умов на формування медіаграмотності студентів шляхом упровадження алгоритму даного процесу. Під час контрольного вимірювання зафіксовано позитивну динаміку у сформованості медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів. Так, в експериментальній групі спостерігається перехід студентів з низького та середнього рівнів медіаграмотності до високого: частка студентів з високим рівнем зростає на 14,73%, із середнім рівнем на 6,98%, а частка студентів з низьким рівнем медіаграмотності зменшилася на 21,71%.

За результатами контрольного експерименту у студентів зафіксовано збільшення обсягу медіазнань, особливо з питань історії розвитку й особливостей функціонування мас-медіа та наслідків їхнього впливу на соціалізацію особистості, що засвідчило ефективність розробленої інтегрованої програми з медіаосвіти й авторського навчального курсу. Впровадження форм і методів

медіаосвіти дозволили: сформувати у студентів уміння критично аналізувати, інтерпретувати, оцінювати інформацію та створювати медіатексти; удосконалити навички самостійного і творчого використання медіа в навчанні та майбутній професійній діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. *Перспективою для подальших досліджень можуть стати:* питання вдосконалення організації медіаосвіти студентів у позанавчальній діяльності, розвитку психолого-педагогічних і технічних аспектів медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів щодо роботи з конкретною групою клієнтів, вивчення закордонного досвіду організації медіаосвіти та підготовки медіапедагогів, а також можливостей адаптації цього досвіду в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдеев Р. Ф. Философия информационной цивилизации / Р. Ф. Абдеев. – М. : ВЛАДОС, 1994. – 336 с.
2. Абраменкова В. Дети и телевизионный экран / В. Абраменкова, А. Багатырева // Воспитание школьника. – 2006. – №5. – С.15.
3. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола ; За заг. ред. А. Й. Капської. – К., 2002. – 164 с.
4. Андрущенко В. П. Особистість учителя як предмет філософсько-педагогічної рефлексії / В. П. Андрущенко // Вища освіта України : теоретичний та науково-методичний часопис / Інститут вищої освіти АПН України. – К., 2007. – №2. – С. 5 – 12.
5. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / С. И. Архангельский. – М. : Высшая школа, 1980. – 369 с.
6. Архипова С. П. Проектування ефективного освітнього середовища в системі підготовки майбутніх соціальних працівників / С. П. Архипова // Практична соціальна робота та підготовка фахівців соціальної сфери : [матеріали доповідей та повідомлень] Міжнар. наук.-практ. семінару / за ред. І. В. Козубовської – Ужгород, 2010. – С. 11 – 12.
7. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / М. Ю. Бабанский. – М. : Педагогика, 1989. – 560 с.
8. Баженова Л. М. Медиаобразование школьника (1-4 классы) / Л. М. Баженова. – М. : Изд-во Российской академии образования, 2004. – 55 с.
9. Бевор Э. Юные медиа и медиаобразование / Э. Бевор // Средства коммуникации и проблемы развития личности ребенка / Ред. А. В. Шариков. – М. : ЮНПРЕСС, 1994. – С. 29 – 35.
10. Безносюк Е. В. Методы бессознательного психологического влияния на состояние человека [Электронный ресурс] / Е. В. Безносюк //

Некоммерческое партнерство в защиту семьи, детства, личности и охраны здоров'я «Родительский комитет». – Режим доступа : <http://www.r-komitet.ru/smi/mpv.htm>

11. Беспалько О. В. Соціальна педагогіка : схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Беспалько. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.

12. Бекназарова С. С. Разработка моделей медиакурсов в качестве объекта медиаобразовательного проектирования / С. С. Бекназарова // Медиаобразование. – 2012. – № 3. – С. 28.

13. Беспалько В. П. Основы теории педагогических систем / В. П. Беспалько, Н. В. Кузьмина. – Воронеж: Изд-во БГУ, 1977. – 303 с.

14. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / Владимир Павлович Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.

15. Бех І. Д. Виховання особистості. Особистісно орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.

16. Богданова І. М. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів на основі застосування інноваційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук. : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Богданова Інна Михайлівна. – К., 2003. – 39с.

17. Богданова І. М. Соціальна педагогіка [Електронний ресурс] / І. М. Богданова. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/15840720/pedagogika/sotsialna_pedagogika_-_bogdanova_im

18. Бойко А. Н. Теория и методика. Формирование воспитывающих отношений в общеобразовательной школе / А. Н. Бойко. – К. : Высшая школа, 1991. – С. 91.

19. Бойчук Ю. Д. Еколого-валеологічна культура : теоретико-методологічні аспекти : монографія / Ю. Д. Бойчук. – Суми : Університетська книга, 2008. – 357 с.

20. Боксгорн В. В. Формування креативності в майбутніх соціальних

педагогів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.05 – «Соціальна педагогіка» / Віта Василівна Боксгорн. – Луганськ, 2012. – 20 с.

21. Бондаревская Е. В. Личностно-ориентированный подход как технология модернизации образования [Электронный ресурс] / Е. В. Бондаревская // Методист. – 2003. – №2. – С.2 – 6. – Режим доступа : <https://sites.google.com/site/kniznaapolkavmk/bondarevskaa-e-v-licnostno-orientirovannyj-podhod-kak-tehnologia-modernizacii-obrazovania>

22. Бондаренко Е. А. Формирование медиакультуры подростков / Е. А. Бондаренко // Медиаобразование сегодня : содержание и менеджмент / отв.ред. А. В. Федоров. – М. : Изд-во Гос. ун-та управления, 2002. – 79 с.

23. Бондаренко С. В. Социальная структура виртуальный сетевых сообществ : дис. докт. соц. наук : 22.00.04. / С. В. Бондаренко – Москва, 2005. – 396 с.

24. Бондарчук О. Дитина та ЗМІ : ефекти і впливи / О. Бондарчук // Шкільний світ. – 2003. – № 21. – С. 1 – 3.

25. Бондарь В. И. Дидактика / В. И. Бондарь. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.

26. Бочарова В. Г. Социальный педагог : должность, профессия, призвание / В. Г. Бочарова. – М. : ИСПС РАО, 2007. – 223 с.

27. Бурдейна Л. И. Педагогические условия развития самовоспитания студенческой молодежи [Электронный ресурс] / Л. И. Бурдейна. – Режим доступа : http://www.iai.donetsk.ua/_u/iai/dtp/CONF/13/articles/sec3/stat34.html

28. Бурова В. В. Социально-психологические аспекты Интернет-зависимости / В. В. Бурова. – М., 2001. – 322 с.

29. Бэрон Р. Агрессия. / Р. Бэрон, Д. Ричардсон. – Спб, Питер, 1997. – С. 330.

30. В Германии три четверти учеников начальных школ регулярно пользуются Интернетом. [Электронный ресурс] / Deutsche Welle. Темы дня : медиатека. – Режим доступа : <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,4464727,00.html>

31. Вайнола Р. Х. Методика викладання соціально-педагогічних дисциплін : навч. посіб. / Р. Х. Вайнола, С. О. Сисоєва. – К. : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2012. – 152 с.

32. Вайнола Р. Х. Педагогічні засади особистісного розвитку майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец 13.00.04 – «Теорія та методика професійної освіти» Р. Х. Вайнола. – Київ, 2009. – 46 с.

33. Вакуліч Т. Феномен Інтернет-залежності підлітків у мережі Інтернет / Т. Вакуліч // Освіта і управління. – 2006. – № 2. – С. 155 – 158.

34. Василькова Ю В Социальная педагогика : курс лекций / Ю. В. Василькова, Т. А. Василькова. – Москва : Издательский центр «Академия», 2000. – 440 с.

35. Вачнадзе Г. Агрессия против разума : информационный империализм / Г. Вачнадзе. – М., 1988. – 237 с.

36. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [ред.-упоряд В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : ВТФ : Перун, 2005. – 1728 с.

37. Веселова З. А. Использование информационных компьютерных технологий в работе воспитателя с детьми в интернате [Электронный ресурс] / З. А. Веселова // Социальная сеть социальных работников. – Режим доступа : <http://nsportal.ru/shkola/obshchepedagogicheskie-tekhnologii/library/2013/03/11/ispolzovaniya-informatsionnykh>

38. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки [Електронний ресурс] / О. Вишневський. – Режим доступу : http://libfree.com/143689319_pedagogikaznannya_vminnya_navichki_rivni_zasvoyennya_informatsiyi.html

39. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – Київ : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.

40. Войскунский А. Е. Актуальные проблемы психологии зависимости от Интернета / А. Е. Войскунский // Психологический журнал. –

2004. – №1. – С. 90 – 100.

41. Галагузова Ю. Н. Подготовка социальных педагогов : пора преодолеть противоречия / Ю. Н. Галагузова // Социальная педагогика. – 2003. – №1. – С. 97 – 102.

42. Гедина Н. Н. Информационная грамотность в России / Н. И. Гедина, А. В. Федоров [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ifap.ru/pr/2007/070824ab.pdf>

43. Герасимчук А. А. Соціологія : навч. посібник / А. А. Герасимчук, Ю. І. Палеха, О. М. Шиян. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 246 с.

44. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / В. С. Гершунский. – М. : Совершенство, 1998. – 608 с.

45. Гмурман В. Е. Теория вероятностей и математическая статистика : учеб. пособие для вузов / В. Е. Гмурман. – [Изд. 7-е, стер.]. – М. : Высшая школа, 2000. – 479 с.

46. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997.– 376 с.

47. Гончаренко С. У. Методика як наука / С. У. Гончаренко // Неперервна професійна освіта : теорія і практика. – К., 2001. – Вип. 1. – С. 86 – 95.

48. Горохов В. М. Масс-медиа : творчество и институты [Электронный ресурс] / В. М. Горохов, И. М. Дзялошинский // Медиаскоп. – 2012. – №4. – Режим доступа : <http://www.mediascope.ru/node/1219>

49. Григорьева И. В. ВеВ-портфолио как средство формирования медиакомпетентности будущих педагогов (из опыта работы ГОУ ВПО ИГЛУ) / И. В. Григорьева // Образовательные технологии XXI века / под ред. С. И. Гудилиной, К. М. Тихомировой, Д. Т. Рудаковой. – М. : Изд-во Рос. академии образования, 2009. – С. 265 – 269.

50. Грищенко О. М. Преса і політика : проблеми, концепції, досвід /

О. М. Грищенко, В. І. Шкляр. – К. : Ін-т журналістики КНУ, 2000. – 82 с.

51. Груздев П. Н. Вопросы воспитания и обучения / П. Н. Груздев. – М., 1949. – С. 14.

52. Гулина М. А. Словарь-справочник по социальной работе / М. А. Гурова. – СПб., 2009. – 560 с.

53. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4-х томах / В. Даль. – Т 1. – М. : Гос. изд-во ин. и нац. словарей, 1955. – С. 390.

54. Дацишин Х. Терміни «журналістська риторика», «риторика ЗМІ», «медіариторика» : до проблеми дефініції [Електронний ресурс] / Х. Дацишин / Електронний науковий архів Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка». – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/15339/1/38-179-182.pdf>

55. Діагноз : гаджет-залежність [Електронний ресурс] / MegaSite : Здоров'я. – Режим доступу : <http://megasite.in.ua/123511-diagnoz-gadzhet-zalezhnist.html>

56. Добросклонская Т. Г. Вопросы изучения медиатекстов / Т. Г. Добросклонская. – М., 2000. – 154 с.

57. Допира А. И. Воздействие экранного насилия на подрастающее поколение: история социально-психологических последствий / А. И. Допира // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – № 8. – С. 10 – 14.

58. Ениколопов С.Н. Средства массовой коммуникации и насилие [Электронный ресурс] / С. Н. Ениколопов. – Режим доступа : <http://evartist.narod.ru/text7/45.htm>

59. Енциклопедія для фахівців соціальної роботи / за ред. І. Д. Звереві. – Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с.

60. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. І. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

61. Жижина М. В. Исследование взаимосвязи социальных представлений о массмедиа с медиаповедением личности [Электронный

ресурс] / М. В. Жижина
 // Социосфера. – 2012. – №4. – Режим доступа :
http://sociosfera.com/publication/journal/2012/170/issledovanie_vzaimosvyazi_socialnyh_predstavlenij_o_massmedia_s_mediapovedeniem_lichnosti/

62. Жилавская И. В. Медиаинформационная грамотность как новая грамотность информационного общества / И. В. Жилавская // Журналист. Социальные коммуникации. – 2011. – № 4. – С. 35 – 45.

63. Жилавская И. В. Медиаобразование молодежи : [монография] / И. В. Жилавская. – М. : РИЦ МГГУ им. М. А. Шолохова, 2013. – 243 с.

64. Жилинская Т. С. Формирование основ медиакультуры студентов при обучении информационным технологиям (на примере специальности «культурология») : автореф. дис. на стиск. наук. ступен. канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания» / Татьяна Степановна Жилинская. – Минск, 2014. – 30 с

65. Жилинская Т. С. Медиаобразование научных кадров высшей квалификации : теоретические концепции и методические подходы [Электронный ресурс] // Мат-лы междунар. научно-практической конференции «Инновации и подготовка научных кадров высшей квалификации в Республике Беларусь и за рубежом» / Т. С. Жилинская ; под ред. И. В. Войтова. – Минск : ГУ «БелИСА», 2008. – 316 с. – Режим доступа : http://belisa.org.by/ru/izd/other/Kadr2008/kadr08_71.html

66. Жмурова Д. В. Словарь терминов агрессии [Электронный ресурс] / Д. В. Жмурова. – Режим доступа : <http://www.vocabulum.ru/word/281/>

67. Зазнобина Л. С. Стандарт медиаобразования, интегрированного с различными школьными дисциплинами / Л. С. Зазнобина // Стандарты и мониторинг в образовании. – 1998. – №3. – С. 26 – 34.

68. Закон України «Про вищу освіту» №1556-VII від 01.07.2014 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

69. Закон України «Про державну підтримку засобів масової

інформації та соціальних захист журналістів» №540/97 від 23.09.1197 р. (редакція від 09.06.2013 р) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80>

70. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» №2782-ХІІ від 16.11.1992 р. (редакція від 19.04.2014 р.) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>

71. Закон України «Про захист суспільної моралі» 1296-ІV від 20.11.2003 р. (редакція від 11.08.13 р.) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>

72. Закон України «Про інформацію» №2658-ХІІ від 02.10.92 р. (редакція від 02.03.14 р.) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

73. Закон України «Про рекламу» №270/96 від 03.07.1996 р. (редакція від 03.10.2014 р.) // Верховна Рада України. Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80>

74. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» №3759 від 21.12.1993 р. (редакція від 02.03.2014 р.) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>

75. Засурский И. Репрезентация или коммуникация? [Электронный ресурс] / И. Засурский. – Режим доступа : <http://index.org.ru/journal/13/zasur1301.html>

76. Засурский Я. Н. Колонка редактора : медиатекст в контексте конвергенции / Я. Н. Засурский // Вестник Московского университета. Серия10 : Журналистика. – 2005. – №2. – С. 3 – 6.

77. Захарова І. Г. Інформаційні технології в освіті : [навч. посібник для студ. вищ. пед. навч. закл.] / І. Г. Захарова. – М. : Видавничий центр «Академія», 2003. – 192 с.

78. Зимняя И. А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – [изд. второе, доп., испр. и перераб.]. – М. : Издательская корпорация «Логос», 2000. – 384 с.

79. Змановская Н. В. Формирование медиаобразованности будущих учителей : автореф. дисс. канд. пед. наук. : спец. 13.00.01 – «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Наталья Викторовна Змановская. – Красноярск, 2004. – 24 с.

80. Зубко А. М. Організаційно-педагогічні умови удосконалення навчального процесу в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів : автореф. дис. на здоб. ступеня канд. пед. наук : спец. – 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Анатолій Миколайович Зубко. – Київ, 2002. – 22 с.

81. Игошев Б. М. Профессиональная мобильность учителя : организационно-педагогический аспект / Б. М. Игошев // Известия Уральского государственного университета. – 2008. – №56. – С. 34.

82. Ишкулова Ш. Т. Медиа как фактор социализации подростков / Ш. Т. Ишкулова // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2009. – №105. – С. 90– 94.

83. Іванов В. Ф. Соціологічні дослідження аудиторії мас-медіа [Електронний ресурс] / В. Ф. Іванов / Електронна бібліотека Інституту журналістики КНУ ім. Т. Шевченка. – Режим доступу : <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1280>

84. Інтернет-загрози для учнів [Електронний ресурс] // Електронний архів фізико-математичного факультету ТНПУ імені Володимира Гнатюка. – Режим доступу : <http://elar.fizmat.tnpu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/440/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81->

%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3.pdf?sequence=6

85. Казакевич В. М. Информационный подход к методам обучения / В. М. Казакевич // Педагогика. – 1998. – №6. – С. 43 – 47.

86. Казаков Ю. М. Педагогічні умови застосування медіаосвіти в процесі професійної підготовки майбутніх учителів : автореф. дис. на здоб. ступеня канд. пед. наук. : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Юрій Миколайович Казаков. – Луганськ, 2007. – 23 с.

87. Казанцева Л. Педагогические условия подготовки будущих специалистов к реализации медиаобразования в учебном процессе / Л. Казанцева // Учитель. – 2005. – №5. – С.57

88. Калінічева Г. Глобалазаційні виклики часу як детермінанта модернізаційних змін у системі вищої освіти України / Г. Калінічева // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. Серія «Філософія». – 2008. – №414-415. – С. 103 – 110.

89. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю / А. Й. Капська. – К. : УДЦССМ, 2001. – 220 с.

90. Карпенко О. Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти : науково-методичний та організаційно-технологічний аспект : [монографія] / О. Г. Карпенко / за заг. ред. С. Я. Харченко. – Дрогобич : Коло, 2007. – 374 с.

91. Кепканова О. І. Вплив медіа-середовища на формування дитини [Електронний ресурс] / О. І. Кепканова // «Психолог». – Режим доступу : <http://www.osvita.ua.com/ps/#psg>

92. Кетько С. М. Методика диагностики мотивации учения студентов педагогического вуза [Электронный ресурс] / С. М. Кетько, С. А. Пакулина // Психологическая наука и образование. – Режим доступа : http://www.psyedu.ru/files/articles/1657/pdf_version.pdf

93. Ключарев Г. Непрерывное образование в трансформирующемся российском обществе / Г. Ключарев, Е. Ограрев. – М. : РОССПЭН, 2002. –

197 с.

94. Колесникова И. А. Новая грамотность и новая неграмотность двадцать первого столетия [Электронный ресурс] / И. А. Колесникова // Непрерывное образование XXI века. – Режим доступа : <http://11121.petrso.ru/journal/article.php?id=2091>

95. Кон И. С. Психология старшеклассника / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1982. – 207 с.

96. Коневщинська О. М. Формування медіа-культури майбутніх учителів музики : автореф. дис. на здоб. ступеня канд. пед. наук. : 13.00.04 Теорія та методика професійної освіти» / Ольга Еммануїлівна Коневщинська. – К., 2009. – 225 с.

97. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (2010 – 2020 рр.) [Електронний ресурс] // Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України. – Режим доступу : http://www.ispp.org.ua/news_44.htm

98. Копаєв О. В. Алгоритм як модель алгоритмічного процесу [Електронний ресурс] / О. В. Копаєв. – Режим доступу : http://www.ii.npu.edu.ua/files/Zbirnik_KOSN/6/21.pdf

99. Корнеева Л. Интерактивные методы обучения / Л. Корнеева // Высшее образование в России. – 2004. – №12. – С. 105 – 108

100. Корсак К. Суспільство й освіта ХХІ століття – дороговкази для футурологів / К. Корсак // Людинознавчі студії : зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка; ред. кол. Т. Біленко, В. Скотний та ін. – Дрогобич : НВЦ «Каменярь», 2002. – Випуск 5. – С. 4 – 15.

101. Краткий психологический словарь / [сост. Л. А. Карпенко ; под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского]. – Ростов н/Д : Феникс, 1998. – 512 с.

102. Крушельницька Я. В. Фізіологія і психологія праці : підручник / Я. В. Крушельницька. – К. : КНЕУ, 2003. – 367 с.

103. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.

104. Кузьмінський А. І. Педагогіка у запитаннях і відповідях [Електронний ресурс] / А. І. Кузьмінський, В. П. Омеляненко. – Режим доступу : http://libfree.com/122081884_pedagogikaslovnik_pedagogichnih_terminiv.html#354

105. Курліщук І. І. Педагогічні засади соціалізації студентської молоді засобами масової комунікації : дис... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / І. І. Курліщук. – Луганськ, 2007. – 227 с.

106. Лаппо І. М. Функції вищих навчальних закладів у сучасному суспільстві / І. М. Лапо // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Філософсько-педагогічні аспекти формування свідомості технічної інтелігенції» (10 березня 2011 р.). – Красноармійськ, КП ДонНТУ, 2011. – С.45 – 48.

107. Латышев О. Ю. Задачи журналистики в медиаобразовании детей // О. Ю. Латышева // Медиаобразование. – 2008. – №1. – С. 52 – 61.

108. Левківський К. Навчальна програма для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників «Медіаосвіта (медіаграмотність)» [Електронний ресурс] / [К. Левківський, В. Іванов, В. Даниленко, В. Мележик, О. Волошенюк та ін.]. – Режим доступу : <http://www.vzvo.gov.ua/navchalni-prohramy/322-navchalna-prohrama-mediaosvita-mediahramotnist-dlya-slukhachiv-kursiv-pidvyshchennya-kvalifikatsii-pedahohichnykh-i-naukovo-pedahohichnykh-pratsivnykiv.html>

109. Леготина Н. А. Педагогические условия подготовки студентов университета к реализации медиаобразования в общеобразовательных учреждениях : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Н. А. Леготина. – Курган, 2004. – 175 с.

110. Лекції з педагогіки вищої школи : навч. посібник / заг. ред. В. І. Лозової. – Харків : Освіта. Виховання. Спорт, 2006. – 496 с.

111. Локаре́ва Г. В. Художньо-естетична інформація в підготовці соціального педагога до професійного спілкування : теорія та практика / Галина Василівна Локаре́ва. – Запоріжжя : ЗНУ, 2007. – 376 с.

112. Майборода Г. Я. Технологічні аспекти подолання професійної деформації соціальних педагогів / Г. Я. Майборода. // Інноваційні підходи до застосування технологій у соціально-педагогічній роботі : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 15-16 лютого 2009 р., м. Черкаси. – Черкаси : Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2009. – С. 122-126.

113. Макаренко Л. Л. Комп'ютерна грамотність як складова професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи : дис... канд. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Леся Леонідівна Макаренко. – Київ, 2007. – 20 с.

114. Манько В. М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін / В. М. Манько // Соціалізація особистості : зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. – К. : Логос, 2000. – Вип. 2. – С. 153 – 161.

115. Мардахаєв Л. В. Социальная педагогика : учебник / Л. В. Мардахаев. – М. : Гардарики, 2006. – 269 с.

116. Матвійчук М. Н. Операционный компонент медиаграмотности социальных педагогов / М. Н. Матвійчук // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, I(7), Issue: 14, BUDAPEST, 2013. – P. 157 – 160.

117. Матвійчук М. М. Аналіз медіатекстів в процесі формування медіаграмотності соціальних педагогів / М. Матвійчук // Сучасні тенденції розвитку професійної освіти в Європейському просторі : [збірник наук. праць] / за заг. ред. С. П. Архипової. – Черкаси : ПП Гордієнко, 2013. – С. 124 – 129.

118. Матвійчук М. М. Законодавчі аспекти формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів / М. М. Матвійчук // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». – Черкаси, 2013. – №30

(283). – С. 70 – 73.

119. Матвійчук М. М. Медіаосвіта дітей у соціально-педагогічній роботі в умовах загальноосвітнього закладу // Соціально-педагогічна діяльність в умовах трансформації суспільства: теоретичні та прикладні проблеми / за заг. ред. С. П. Архипової. – Черкаси : ФОР Гордієнко Є. І., 2014. – 234 с.

120. Матвійчук М. М. Організація медіаосвіти у соціально-педагогічній сфері (практикум) : [методичні рекомендації для студентів зі спеціальності «Соціальна педагогіка»] / М. М. Матвійчук. – Черкаси : ФОР Гордієнко Є. І., 2014. – 118 с.

121. Медиапсихологический инструментарий [Электронный ресурс] / Ю. Долгов, А. Коповой, Г. Малюченко, В. Смирнов. – Режим доступа : <http://www.mediaeducation.ru/mediapsy.htm>

122. Медіаосвіта соціальних педагогів : навч.-метод. посіб. / авт.-уклад. : Г. Я. Майборода, М. М. Матвійчук. – Черкаси : ФОР Гордієнко Є. І., 2014. – 90 с.

123. Мельник Г. С. Mass media : психологические проблемы и эффекты / Г. С. Мельник. – Спб., 1996. – С. 20.

124. Мельник Д. І. Формування екологічної грамотності молодших школярів : дис. ... кандидата пед. наук 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Дарія Іванівна Мельник. – К., 1995. – 235 с.

125. Методи та технології роботи соціального педагога : [навч. пос.] / автори-укладачі : С. П. Архипова, Г. Я. Майборода, О. В. Тютюнник. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2013. – 492 с.

126. Методы системного педагогического исследования : [учеб. пособ.] // под. ред. Н. В. Кузьминой. – Л. : ЛГУ, 1980. – 172 с.

127. Мижериков В. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений // В. Мижериков / под. ред. П. Пидкасистого. – Ростов н/Д : Феникс, 1998. – 554 с.

128. Михайлова Л. Чому 2/3 українців проводять дозвілля виключно

біля телевізора [Електронний ресурс] / Л. Михайлова . – Режим доступу : http://ua.golos.ua/social_problem/13_01_09_2_3_ukraintsev_provodyat_dosug_isklyuchitelno_u_televizora

129. Михалева Г. В. Исторические этапы развития медиаобразования в Великобритании / Г. В. Михалева // Британия : история, культура, образование ; отв. ред. А. Б. Соколов. – Ярославль : Изд-во Ярослав. гос. педаг. ун-та, 2008. – С.266 – 268.

130. Міщик Л. І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Людмила Іванівна Міщик. – К., 1997. – 32 с.

131. Мойсеюк Н. Педагогіка [Електронний ресурс] / Н. Мойсеюк. – К., 2007.. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/14810405/pedagogika/osobistisno_oriyentovane_navchannya

132. Мудрик А. В. Социальная педагогика / А. В. Мудрик. – [3-е изд.]. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 200 с.

133. Навчальний експеримент «Практична медіаосвіта» [Електронний ресурс] // Media Sapiens. Медіаосвіта. – Режим доступу : <http://osvita.mediasapiens.ua/material/4598>

134. Найденова Л. А. Психологічні механізми медіаосвіти дітей різного віку [Електронний ресурс] / Л. А. Найденова. – Режим доступу : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf2/Najdenova.pdf

135. Найденова Л. А. Перспективи розвитку медіаосвіти в контексті болонського процесу : процесуальна модель медіакультури / Л. А. Найденова // Болонський процес і вища освіта в Україні та Європі : проблеми й перспективи. К., 2007. – С.162–168

136. Наказ МОН «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України» №864 від 28.12.2006 р. [Електронний ресурс] // Закони України. – Режим доступу :

www.uazakon.com/document/.../idx04223.htm

137. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>

138. Ніколенко Л. М. Соціально-педагогічні умови формування лідерських якостей особистості у діяльності студентських громадських об'єднань [Електронний ресурс] / Л. М. Ніколенко. // Международные научно-практические конференции. – Режим доступу : http://asconf.com/rus/archive_view/368

139. Новикова А. А. Методические подходы медиаобразования в США [Электронный ресурс] / А. А. Новикова. – Режим доступа : <http://www.mediaeducation.ru/publ/fedorov/usa.htm>

140. Общее понятие о педагогический источниках и педагогическом источниковедении [Электронный ресурс] // Педагогика. – Режим доступа : <http://paidagogos.com/?p=19>

141. Овчарова Р. В. Справочная кника социального педагога / Р.В. Овчарова. – М. : ТЦ Сфера, 2004. – 480 с.

142. Овчарук О. В. Інформаційно-комунікаційна компетентність як предмет обговорення : міжнародні підходи / О. В. Овчарук // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2013. – №7. – С. 3 – 6.

143. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку : [монографія] / В. О. Огнев'юк. – К. : Знання України, 2003. – 448 с.

144. Олексюк Н. С. Зміст професійної підготовки майбутнього соціального педагога до роботи в притулку для дітей / Н. С. Олексюк // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 33 (86). – С. 295 – 299.

145. Онкович Г. В. Засоби масової комунікації в термінологічному просторі медіаосвіти / Г. В. Онкович // Дивослово. – 2007. – №5. – С.29 – 31.

146. Онкович Г. В. Медіа-педагогіка і медіа-освіта : поширення у світі / Г. В. Онкович // Дивослово. – 2007. – №6. – С.2 – 4.

147. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання : [навч. посіб.] / [А. М. Алексюк, А. А. Аюрзанайн, П. І. Підкасистий, В. А. Козаков та ін.]. – К. : ІСДО, 1993. – 336 с.

148. Орлова Н. В. До проблеми визначення основних понять сучасного українського журналістикознавства / Н. В. Орлова // Стиль і текст. – Вип. 12. – 2011. – С. 26 – 29.

149. Павловский В. В. Компьютерная игра как фактор, влияющий на уровень ситуативной (реактивной) агрессии / В. В. Павловский // Вест. Гуманит. ин-та Дальневост. гос. мор. акад. – 2000. – Вып.1. – С.84 – 85.

150. Пакушина Л. З. Формування валеологічної грамотності майбутніх соціальних педагогів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Людмила Зіновіївна Пакушина. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – 20 с.

151. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка : [навч. посіб.] / С. С. Пальчевський – К. : Кондор, 2005. – 560 с.

152. Панов С. «Интернет-зависимость»: причины и последствия / С. Панов // Учитель. – 2007. – №5. – С. 63 – 66.

153. Пасічник О. О. Формування професійних комунікативних умінь майбутніх соціальних педагогів засобами навчальних тренінгів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / Олена Олексіївна Пасічник. – Тернопіль, 2013. – 20 с.

154. Паскова А. А. Организационно-педагогические условия формирования компьютерной грамотности подростков : автореф. дисс. на соиск. наук. ступени канд. пед. наук. : спец. 13.00.01. «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Анна Александровна Паскова. – Владимир, 2003. – 18 с.

155. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-

Бад. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2002. – 528 с.

156. Петрова С. В. Медиаторство как педагогическая категория в зарубежных и отечественных исследованиях : историко-теоретический аспект педагогика искусства [Электронный ресурс] / С. В. Петрова // Art-education. AE-magazine. – 2014. – №1. – Режим доступа : <http://www.art-education.ru/AE-magazine/archive/nomer-1-2014/petrova.pdf>

157. Петрочко Ж. В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічного забезпечення прав дітей / Ж. В. Петрочко // Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський держ. ун-т ім. Миколи Гоголя) / [за заг. ред. Є. І. Коваленко]. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2009. – №6. – Ч. 1. – 218 с.

158. Петрунко О. В. Соціалізація дитини в агресивному медіасередовищі : автореф дис. на здоб. наук. ступеня д-ра психол. наук : 19.00.05 «Соціальна психологія, психологія соціальної роботи» / Ольга Володимирівна Петрунко. – К., 2010. – 32 с.

159. Пеша І. В. Методика здійснення соціального супроводу прийомних сімей / Н. В. Комарова, І. В. Пеша // Соціальна робота в Україні : теорія і практика. – 2006. – № 3 (15). – С. 90 – 101

160. Пиминова Ю. В. Социально-педагогические условия формирования гражданской ответственности подростков в детской общественной организации [Электронный ресурс] / Ю. В. Пиминова // Вестник Удмуртского университета. Философия. Психология. Педагогика. – 2008. – Вып. 2. – С. 153 – 157. – Режим доступа : http://vestnik.udsu.ru/2008/2008-09/vuu_08_032_17.pdf

161. Плеснюк Л. П. Особенности организации профилактики адикции среди детей и подростков / Л. П. Плеснюк // Социально-педагогическая работа. – 2006. – №5. – С. 11 – 16.

162. Подласый И. П. Педагогика : 100 вопросов – 100 ответов : [учеб. пособ. для вузов] / И. П. Подласый. – М. : ВЛАДОС-пресс, 2004. – 365 с.

163. Поліщук В. А. Теорія та методика професійної підготовки

соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : [монографія] / Віра Аркадіївна Поліщук ; за ред. Н. Г. Ничкало. – Тернопіль : ТНПУ, 2006. – 242 с.

164. Полянцев П. О. Стигма и дискриминация гомосексуальных и бисексуальных людей / П. О. Полянцев // Новости ВИЧ/СПИД. – 2005. – №3. – С. 28 – 29.

165. Порохня Л. А. Особливості використання системного підходу до професійної підготовки майбутнього вчителя [Електронний ресурс] / Л. А. Порохня. – Режим доступу : http://academy.ks.ua/ped_almanah/6/022.pdf

166. Потятиник Б. Мас-медіа : ключі до розумінні / Б. Потятиник. – Серія : Медіакритика. – Львів : ПАІС, 2004. – 312 с.

167. Проблемы экранного творчества / под. ред. Н. Ф. Хилько. – Омск : Сиб. филиал Рос. ин-та культурологии, 2005. – 19 с.

168. Прозоров В. В. Власть современной журналистики, или СМИ наяву / В. В. Прозоров. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 2004. – 240 с.

169. Прудник А. В. Феномен архаизации сознания молодежи в контексте современной молодежной субкультуры / А. В. Прудник // Молодежь в современном мире : вызовы цивилизации : материалы VIII междунар. науч.-практ. конф. «Человек в системе коммуникации», Новгород, 28 – 30 мая 2007 г. / ред. Е. П. Савруцкая. – Нижний Новгород : НГЛУ, 2007. – С. 54 – 59.

170. Раченко И. П. НОТ учителя : кн. для учителя / И. П. Раченко. – М. : Просвещение, 1989. – 238 с.

171. Рекомендации ИФЛА по медийной и информационной грамотности [Электронный ресурс]. // Межрегиональный центр библиотечного сотрудничества. – Режим доступа : <http://www.mcbs.ru/documents/4/299>

172. Ресурный потенциал жизненного цикла семьи / ред. В. М. Жеребин. – М. : Наука, 2010, – С. 104.

173. Рижанова А. О. Сучасний стан вітчизняної соціальної педагогіки /

А. О. Рижанова // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – Х., 2008. – Вип. 23. – С. 201 – 212

174. Рогозина И. В. Медиа-картина мира : когнитивно-семиотический аспект : монографія / И. В. Рогозина. – М. ; Барнаул : Изд-во АлтГТУ, 2003. – 289 с.

175. Родионова Е. А. Интерактивные методы обучения специалистов психолого-социального профиля / Е. А. Родионова // Психолого-социальная работа в современном обществе : проблемы и решения : [тез. науч.-практ. конф.], 22 апр. 2005 г. – СПб. : СПбГИПСР, 2005. – С. 56 – 60.

176. Рыжих Н. П. Роль медиаобразования в подготовке социальных педагогов / Н. П. Рыжих // Теоретические и практические проблемы социальной педагогикі; ред. Т. Д. Молодцова. – Таганрог : Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2001. – С.125-127

177. Сахневич І. А. Упровадження медіа-освіти у вищих навчальних закладах України : проблеми та перспективи [Електронний ресурс] / І. А. Сахневич. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/Portal/natural/nvnu/filolog/2010_21/R4/Sakhnevych.pdf

178. Сейко Н. А. Соціальна педагогика : метод. посіб. / Н. А. Сейко. – Житомир, 2002. – 260 с.

179. Селевко А. Г. Социально-педагогические условия оптимизации влияния средств массовой коммуникации на социализацию сельских школьников : автореф. дис. на стиск. наук. ступен. канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания» / Андрей Германович Селевко. – Москва, 2002. – 196 с.

180. Селевко А. Г. Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств / А. Г. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2005. – 208 с.

181. Сеньо П. С. Теорія ймовірностей та математична статистика: підручник / П. С. Сеньо. – [2-ге вид. перероб і доп.]. – К. : Знання, 2007. – 556 с.

182. Сивогракова С. А. Медіа-освіта як невід'ємна складова виховного процесу [Електронний ресурс] / С. А. Сивогракова – Режим доступу : <http://kzsh128.dnepredu.com/uk/site/media-osvita-yak--nevidem.html>

183. Симонов В. Оценка готовности и адаптированности личности к педагогической деятельности [Электронный ресурс] / В. Симонов, Ю. Деменьтьева // Школьный психолог. – 2005. – №12. – Режим доступа : <http://psy.1september.ru/articlef.php?ID=200501218>

184. Сисоєва С. О. Освітнологічний зміст освітніх реформ / С. О. Сисоєва // Освітні реформи : місія, дійсність, рефлексія : монографія / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, В. Огнев'юка, С. Сисоєвої. – К. : «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2013. – С. 133 – 151.

185. Скиба М. Використання медіа-ресурсів у первинній профілактиці ВІЛ/СНІДу в роботі з дорослими / М. Скиба // Освіта дорослих як фактор соціалізації і соціального захисту окремих категорій населення : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Черкаси, 15 – 16 лютого, 2011. – Черкаси, 2011. – С. 113 – 117.

186. Скиба М. Медіаосвіта майбутніх соціальних педагогів / М. Скиба // Десяті міжнар. ювілейні Захаренківські пед. читання (Черкаси, 2 лют. 2012). – Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2012. – С. 80 – 82.

187. Скиба М. М. До питання медіаосвіти волонтерів / М. М. Скиба // Сучасні тенденції розвитку освіти дорослих в Європейському просторі : Матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., Черкаси, 2013. – 24 – 29 березня, 2013. – Черкаси, 2013. – С. 138 – 141.

188. Скиба М. М. До питання формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів / М. М. Скиба // Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих вчених : Матеріали XIII Всеукраїнської студент. конф., Черкаси, 14 – 15 квітня, 2011. – Черкаси, 2011. – С. 327 – 330.

189. Скиба М. М. Медіаграмотність майбутніх соціальних педагогів : основні характеристики / М. М. Скиба // Вісник Черкаського університету.

Серія Педагогічні науки. – Черкаси, 2011. – Вип. 203. – С. 109 – 114.

190. Скиба М. М. Медіаграмотність соціального педагога в контексті компетентнісного підходу / М. М. Скиба // Компетентнісний підхід у системі неперервної професійної освіти : [збірник наук. праць] II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., Переяслав-Хмельницький, 2013. – 13–15 лютого, 2013. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – С. 229 – 232.

191. Скиба М. М. Медіазнання соціального педагога / М. М. Скиба // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. – Луганськ, 2013. – Ч. IV. – №13 (272). – С. 205 – 210.

192. Скиба М. М. Медіаклуб як форма формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів / М. М. Скиба // Придніпровські соціально-гуманістичні читання : Матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 2013. – 22 лютого, 2013, – Дніпропетровськ, 2013. – С. 131–133.

193. Скиба М. М. Медіаосвіта в контексті підготовки майбутнього спеціаліста до соціально-педагогічної діяльності / М. М. Скиба // Освіта дорослих як фактор розвитку дорослої людини в умовах сучасних соціальних змін : матеріали міжнар. наук.-практ. Інтернет-конфер. (Черкаси, 24 – 23 бер. 2012 р.). – Черкаси, 2012. – С. 141 – 147.

194. Скиба М. М. Методи медіа-освіти майбутніх соціальних педагогів / М. М. Скиба // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. – Чернівці, 2011. – Вип. 593. – С. 169 – 175.

195. Скиба М. М. Мотиви майбутніх соціальних педагогів щодо взаємодії з мас-медіа / М. М. Скиба // Професійна підготовка педагога в контексті європейських інтеграційних процесів : [збірник наук. праць] / за ред. М.Чепіль та Р.Бери. – Дрогобич : РВД ДДПУ імені Івана Франка, 2013. – С. 75 – 80.

196. Скиба М. М. Особливості медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів / М. М. Скиба // Наукові записки : Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2012. – №6. – С. 56 – 61.

197. Скиба М. М. Питання медіа-грамотності майбутніх соціальних педагогів / М. М. Скиба // Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. – Черкаси, 2010. – Вип. 183. – С. 117 – 121.

198. Скиба М. М. Підготовка майбутніх соціальних педагогів в аспекті формування медіаграмотності / М. М. Скиба // Теоретико-методичні та організаційно-технологічні аспекти професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників до роботи з різними категоріями клієнтів : [монографія] / [С. П. Архипова, Н. В. Байдюк, Т. Є. Гриценко та ін.] ; за заг. ред. С. П. Архипової. – Черкаси : ФОП Гордієнко, 2013. – С. 31.

199. Скиба М. М. Реаліті-шоу. Нова технологія в роботі з проблемними сім'ями / М. М. Скиба // Соціальний педагог. – №2 (84). – грудень, 2013. – С. 12 – 15.

200. Скиба М. М. Соціально-педагогічний зміст теоретичних підходів до медіаосвіти / М. М. Скиба // Підвищення якості освіти і розвиток професіоналізму в умовах сучасних соціально-економічних змін : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Черкаси, 2012. – 197 – 201.

201. Скиба М. М. Форми впровадження медіаосвіти в процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів / М. М. Скиба // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету : Серія Педагогічні науки. – Чернігів, 2012. – Т. 2. – Вип. 104. – С. 91 – 94.

202. Скиба М. М. Формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки / М. М. Скиба // Акмеологія – наука XXI століття : підвищення якості освіти і розвиток професіоналізму : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Черкаси (Україна) – Добрич-Албена (Болгарія), 25 вересня – 2 жовтня, 2011. – Черкаси, 2011. – С.81 – 83.

203. Скиба М. М. Характеристика компонентів медіаграмотності студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» / М. М. Скиба // Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. – Черкаси, 2012. – №30 (243). – С. 68 – 73.

204. Скиба М.М. Медіаосвіта соціальних педагогів як умова їх соціальної мобільності / Г.Я. Майборода, М.М. Скиба // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка : зб. наук. ст. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 14, Ч.ІІІ. – С. 115 – 122

205. Словник української мови : в 11 томах [Електронний ресурс]. – Т. 7. – К., 1976. – С. 10. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/pokaznyk>

206. Солганик Г. Я. К определению понятий «текст» и «медиа́текст» / Г. Я. Солганик // Вестник Московского университета. Серия 10 : Журналистика. – 2005. – №2. – С. 7 – 15.

207. Социальная педагогика : курс лекций (введение в профессию «социальный педагог», основы социальной педагогики, основы педагогической деятельности) / [М. А. Галагузова, Ю. Н. Галагузова, Г. Н. Штинова, Е. Я. Тищенко, Б. Дьяконов]. – М., Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 416 с.

208. Соціальна педагогіка : підручник / [А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола та ін.] ; за ред. А. Й. Капської. – 4-те вид., перероб. і допов. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 488 с.

209. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за ред І. Д. Зверєвої. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.

210. Соціальна робота / соціальна педагогіка : [понятійно-термінол. слов.] / Упоряд. З. Г. Зайцева, І. Д. Зверєва, Г. М. Лактіонова та ін. – К. : Етносфера, 1994. – 119 с.

211. Соціальна робота у сфері ВІЛ / СНІД і залежностей : підручник бінаціонального навчання студентів спеціальностей «Соціальна педагогіка» в Україні та Німеччині / під ред. К. Кріхельдорф, І. Петрюк. – Чернівці : Чернівецькій нац. ун-т, 2009. – 336 с.

212. Спичкин А. В. Что такое медиаобразование / А. В. Спичкин. – Курган : Изд-во Курган. ин-та повышения квалификации и переподготовки работников образования, 1999. – 114 с.

213. Стан здоров'я дітей в Україні [Електронний ресурс]. // Міністерство охорони здоров'я України. – Режим доступу : http://www.moz.gov.ua/ua/portal/pre_20100706_0.html

214. Стратегія реформування освіти в Україні : Рекомендації з освітньої політики. – К. : «К.І.С.», 2003. – 296 с.

215. Столбникова Е. А. Развитие критического мышления студентов педагогического вуза в процессе медиаобразования (на материале рекламы) / Е. А. Столбникова. – Таганрог: Кучма, 2006. – 210 с.

216. Сухомлинська О. Сучасні цінності у вихованні : проблеми, перспективи / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 1996. – №1. – С. 24 – 27.

217. Талалаева Е. М. Неограниченные возможности : медиаобразование и люди с ограниченными возможностями [Электронный ресурс] / Е. М. Талалаева // Сборник материалов Международной научной конференции «Судьба России : вектор перемен». – Режим доступа : http://ural-ueltsin.ru/knigi/rossija_na_rubezhe/document633/

218. Текеева Ф. М. Формирование творческой самостоятельности учащихся на уроках иностранного языка средствами современных информационных технологий [Электронный ресурс] / Ф. М. Текеева. – Режим доступа : <http://ito.edu.ru/2008/Kursk/II/II-0-34.html>

219. Тест Равена. Шкала прогрессивных матриц [Электронный ресурс] // Психология счастливой жизни. Методики для диагностики интеллекта. – Режим доступа : <http://psycabi.net/testy/717-test-ravena-progressivnyye-matritsy-raven-progressiv-matrices-metodiki-dlya-dagnostiki-intellekta-vzroslykh>

220. Троєльнікова Л. О. Соціально-педагогічні умови удосконалення підготовки керівних кадрів органів державного управління в галузі культури і мистецтв : автореф. дис.. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук. : спец. 13.00.06 «Теорія і методика управління освітою» / Людмила Олексіївна Троєльнікова. – Київ, 2000. – 18 с.

221. Туляков В. О. Віктимологія (соціальні та кримінологічні проблеми) / В. О. Тулякова. – Одеса: Юрид. літ., 2000. – 336 с.

222. Туник Е. Опросник креативности Джонсона [Электронный ресурс] / Е. Туник // Школьный психолог. – №47. – 2000. – Режим доступа : <http://psy.1september.ru/article.php?ID=200004708>

223. Тютюнник О. В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики наркотичної залежності серед старшокласників : автореф. дис. . на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.05 – «Соціальна педагогіка» / Ольга Вікторівна Тютюнник. – К., 2010. – 22 с.

224. Українська молодь вважає за краще наповнювати дозвілля спілкуванням у мережі [Електронний ресурс] // Укрінформ. – Режим доступу :

http://www.ukrinform.ua/ukr/news/ukraiinska_molod_vvagaе__za_krashche_narоvnyuvati_dozvillya_spilkuvannyam_u_meregi___doslidgennyua_1820269

225. Урсул А. Д. Информация : Методологические аспекты / А. Д. Урсул. – М. : Наука, 1971. – 296 с.

226. Федоров А. В. Классификация показателей развития профессиональных знаний и умений, необходимых педагогам для медиаобразовательной деятельности / А. В. Федоров // Инновационные образовательные технологии. – 2006. – №4. – С.44 – 50.

227. Федоров А. В. Медиаобразование в Германии / А. В. Федоров [Электронный ресурс] // Электронная научная энциклопедия «Медиаобразование и медиакультура». – Режим доступа : <http://www.evartist.narod.ru/mdo/mdi/006.htm>

228. Федоров А. В. Медиаобразование в странах Восточной Европы / [А. В. Федоров, А. А. Левицкая, И. В. Чельшева и др.]. – М. : МОО «Информация для всех», 2014. – 140 с.

229. Федоров А. В. Медиаобразование и медиаграмотность / А. В. Федоров. – Таганрог : Изд-во Кучма, 2004. – 340 с.

230. Федоров А. В. Медиаобразование : история, теория и методика / А. В. Федоров. – Ростов-на-Дону : Изд-во ЦВВР, 2001. – 708 с.

231. Федоров А. В. Медиаобразование: социологические опросы /

А. В. Федоров. – Таганрог : Изд-во Кучма, 2007. – 228 с.

232. Федоров А. В. Медиаобразовательные центры в Австралии / А. В. Федоров, Р. В. Сердюков // Медиаобразование. – 2012. – №1. – С.89 – 101.

233. Федоров А. В. Основные теоретические концепции медиаобразования / А. В. Федоров, А. А. Новикова // Вестник Российского государственного гуманитарного фонда. – 2002. – №1. – С. 149 – 158.

234. Федоров А. В. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности / А. В. Федоров. – Таганрог : Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2010. – 64 с.

235. Федоров А. В. Состояние медиаобразования в мире : мнения экспертов / А. В. Федоров // Медиаобразование. – 2007. – №1. – С. 44 – 82.

236. Федоров А. В. Специфика медиаобразования студентов педагогических вузов / А. В. Федоров // Педагогика. – 2004. – №4. – С. 43 – 51.

237. Федоров А. В. Сравнительный анализ медиаобразовательных моделей / А. В. Федоров, И. В. Челышева // Медиаобразование. – 2007. – №2. – С. 52 – 86.

238. Федоров О. Медиаобразование во Франции / О. Федоров, А. Новикова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.evartist.narod.ru/mdo/mdi/013.htm>

239. Федорова О. Ф. Некоторые вопросы активизации учащихся в процессе творческого и производственного обучения / О. Ф. Федорова. – М. : Высш. шк., 1970. – 324 с.

240. Философский энциклопедический словарь / [гл. ред. : Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов]. – М. : Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.

241. Харрис Р. Психология массовых коммуникаций / Р. Харрис. – СПб. : Прайм – ЕВРОЗНАК, 2003. – 448 с.

242. Харченко С. Я. Дидактические основы подготовки студентов к

социально-педагогической деятельности / Сергей Яковлевич Харченко. – Луганск : Альма-матер, 1999. – 138 с.

243. Хилько Н. Ф. Педагогика аудиовизуального творчества в социально-культурной сфере : [монография] / Н. Ф. Хилько. – Омск : Изд-во ОмГУ, 2008. – 210 с.

244. Холостова Е. И. Социальная работа в схемах / Е. И. Холостова. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2008. – 104 с.

245. Хоменко-Семенова Л. О. Педагогічні умови формування готовності майбутніх соціальних працівників до використання інтерактивних технологій у професійній діяльності [Електронний ресурс] / Л. О. Хоменко-Семенова. – Режим доступу : <http://www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/aktprob.19.252.pdf>

246. Хриков Є. М. Педагогічні умови в структурі наукового знання [Електронний ресурс] / Є. М. Хриков. – Режим доступу : <http://hrykov.luguniv.edu.ua/index.php/naukovi-roboti/101-pedagogichni-umovi-v-strukturi-naukovogo-znannya>

247. Чельшева И. В. Медиаобразование в системе высшего профессионального педагогического образования // Современные тенденции в развитии российского медиаобразования – 2012 / под ред Е. Л. Вартановой, И. В. Жилавской. – М : Изд-во МГУ, 2012. – с. 19 – 25.

248. Чельшева И. В. Методические подходы в отечественном медиаобразовании (теоретические аспекты проблемы) [Электронный ресурс] / И. В. Челишева. – Режим доступа : http://edu.of.ru/medialibrary/default.asp?ob_no=34432.

249. Чельшева И. В. Формы, методы и приемы организации медиаобразовательного процесса в школе и вузе / И. В. Чельшева // Медиаобразование. – 2011. – №1. – С. 40.

250. Чечель И. Метод проектов, или попытка избавить учителя от обязанностей всезнающего оракула / И. Чечель // Директор школы. – 1998. – №3. – С. 12 – 16.

251. Чичерина Н. В. Медiateкст как средство формирования медиаграмотности у студентов языковых факультетов / Н. В. Чичерина. – М. : УРСС, 2008. – 232 с.

252. Чичерина Н. В. Концепция формирования медиаграмотности у студентов языковых факультетов на основе иноязычных медиатекстов : дис. ... док. пед. наук. : спец. 13.00.02 / Н. В. Чичерина. – Санкт-Петербург, 2008. – 474 с.

253. Что такое гэмлинг? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.genon.ru/GetAnswer.aspx?qid=38326777-648b-4bce-a719-87dad87fd4a0>

254. Чудинова В. П. Книжная культура для детей на радио и телевидении [Электронный ресурс] / В. П. Чудинова. – Режим доступа : http://www.rgdb.ru/public/issledly_read_6.asp

255. Чудинова В. П. Соціалізація особистості дитини та медіа : гострі проблеми / В. П. Чудинова // Шкільна бібліотека. – 2004. – №4 – С. 40 – 46.

256. Шакурова М. В. Методика и технология работы социального педагога / М. В. Шакурова. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 272 с.

257. Шариков А. В. Детское телесмотрение в России : результаты аудиториметрии / А. В. Шариков // Медиаобразование сегодня : содержание и менеджмент : [материалы междунар. науч.-практ. конф.]. – М., 2002. – С. 63 – 64.

258. Шариков А. В. Медиаобразование : мировой и отечественный опыт / А. В. Шариков. – М. : Изд-во Академии педагогических наук, 1990. – 66 с.

259. Шекшуев О. А. Роль самоосвітньої діяльності студентів [Электронный ресурс] / О. А. Шекшуев, К. Д. Горяїнова // Цифровой репозиторий ХНУГХ им. А. Н. Бекетова. – Режим доступа : <http://eprints.kname.edu.ua/31455/1/35.pdf>

260. Штанько В. И. Информация. Мышление. Целостность :

монография / В. И. Штанько. – Харьков, 1992. – 144 с.

261. Эгглтон П. Тематические исследования успешных программ. Стигма, дискриминация и нарушение прав человека в связи с ВИЧ [Электронный ресурс] / Питер Эгглтон // Коллекция Юнейдз «Лучшая практика». – Режим доступа : http://data.unaids.org/publications/irc-pub06/jc999-hrviolations_ru.pdf

262. Экономический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://abc.informbureau.com/html/nioeaeuiua_oneiaess.html

263. Якиманская И. С. Технология личностно-ориентированного обучения в современной школе / И. С. Якиманская. – М. : «Сентябрь», 2000. – 176 с.

264. Якунин В. А. Педагогическая психология : [учеб. пособие] / В. А. Якунин. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А. : Изд-во «Полиус», 1998. – 639 с.

265. Яцимірська М. Сучасний медіатекст : Словник-довідник / М. Яцимірська. – Львів : ПАІС, 2005. – 128 с.

266. Bandura A. Imitation of film-mediated aggressive models / A. Bandura, B. Ross // *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1963. – p. 63.

267. Buckingham D. Media education : literacy, learning and contemporary culture / D. Buckingham. – Cambridge : Polity Press, 2003. – 219 p.

268. Hirsch E. The New Dictionary of Cultural Literacy / Hirsch E., Jr., Kett J.F., Trefil J. – 3 edition – Boston, 2002.

269. Huesmann L. R. Cross-national communalities in the learning of aggression from media violence / L. R. Huesmann // *Aggressive Behavior*, 1984 – p. 243 – 251.

270. International encyclopedia of the social & behavioral sciences / N. J. Smelser, P. B. Baltes. – Oxford, 2001. – p. 94.

271. Martin A. A European framework for digital literacy / A. A. Martin // *Digital Kompetanse*. – 2006. – №1(2). – p. 151 – 161.

272. Masterman L. A Rational for media education. media literacy in the

information age / L. A. Masterman. – London (U.K.) : Transaction Publishers, 1997. – p. 15 – 68.

273. Masterman L. Media education in 1990s Europe / L. Masterman, F. Mariet. – Strasbourg : Council of Europe Press, 1994. – 181 p.

274. Potter W. J. Media Literacy. Thousand Oaks – London : Sage Publication, 2001. – p. 18.

275. Recommendations addressed to the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization UNESCO. – Education for the Media and the Digital. – Vienna : UNESCO, 1999. – p. 273 – 274.

276. Skyba M. Future social workers' motives of interaction with mass-media / M.Skyba // Preparation of pedagogue to the educational work with children and youth in Ukraine. – Warsaw, 2013. – P. 103 – 108.

277. The New London Group. A pedagogy of multiliteracies : designing social futures / The New London Group // Harvard Educational Review. – 1996. – №66 (1).– P. 60 – 92.

278. Tyner K. Literacy in a digital world : teaching and learning in the age of information / K. Tyner. – Mahwah, NJ, London : Lawrence Erlbaum, 1998. – 291 p.

279. Worsnop C. Screening images : ideas for media education. – Mississauga, Ontario : Wright Communications, 1999. – 180 p.